

CELE TREI CRIȘURI

Revistă de cultură

Director: Antonio FAUR

Primăria Municipiului Oradea

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

Florin ARDELEAN, Miron BLAGA, Corneliu CRĂCIUN, Ioan DĂRĂBĂNEANU, Ioan DERȘIDAN, Antonio FAUR, Flaminia FAUR, Viorel FAUR, Crenguța GÂNSCĂ, Mircea PAȘCA, Mircea PORA, Radu ROMÎNAȘU, Anikó SÁRKÖZI, Lucian SCURTU

CELE TREI CRIȘURI
Director-fondator: George BACALOGLU
Director (seria a II-a): Dr. Viorel FAUR

Revista apare cu sprijinul Consiliului Municipal Oradea

REDACTAȚIA:

Viorel FAUR, secretar
general de redacție

Redactori – istorie:

Mihai D. DRECIN
Barbu ȘTEFĂNESCU
Ioan HORGA

Redactori – literatură:

Corneliu CRĂCIUN
Miron BLAGA

Redactori-actualitate:

Constantin MĂLINAȘ
Flaminia FAUR
Radu ROMÎNAȘU
Florin ARDELEAN

CELE TREI CRIȘURI
ISSN-1221-5716

Revistă de cultură
Redacția: Oradea, Aleea
Rogerius, nr. 1,
Bl. G6, Ap.78
Tipar: Metropolis SRL Oradea
Tel.: 0259 472 640,0788 845 160

CUPRINSUL:

MEDALION

Viorel HORJ

- **Viorel FAUR**, *Rânduri despre un prieten care a plecat prea devreme dintre noi* 1
- **Corneliu CRĂCIUN**, *Întoarcerea la obârșii* 3
- **Blaga MIRON**, *Dor de Viorel Horj*.....6
- **Ion DĂRĂBĂNEANU**, *Cenotafurile lui Viorel Horj* 9

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE

- **Flaminia FAUR**, *Manifestările muzicale ale membrilor despărțământului „Astrei” din Beiuș (1898-1918)*.....14
- **Florin ARDELEAN**, *Adunarea generală a „Astrei” de la Timișoara (1904)*.....21
- **Radu ROMÎNAȘU**, *Formele de activitate ale Reuniunii „Cele trei Crișuri”* 31
- **Antonio FAUR**, *Realități arădene din august 1945*.....42

LITERATURĂ

POEZIE:

- **Lucian SCURTU**, *În gimnaziu ea este cea mai aleasă. Lu-ci-an. Decadență 2002. Simandicos, eu singur pot îngrișa păcatul. În bestiarul crud se face ziuă. Poem amar. Nu stiu! Mi se pare?* 52

(continuarea pe coperta a treia)

C U P R I N S U L :
(continuare de pe coperta a doua)

- Marin SORESCU, *Small Poems in English Version* (translated by Crenguța GÂNSCĂ).....56

P R O Z Ă

- Mircea PORA, *Câteva spirite vorbind despre noi. Cei trei Dumitru*.....58
- Flaminia FAUR, *Bleg. Botez. Labirint. Lacrimi. Măț plouat. Picătura de ploaie. Praful. Trotuar. Tufișuri. Zile ploioase*.....62

I S T O R I E L I T E R A R Ă

- Ioan DERȘIDAN, *O teză de doctorat despre I.L. Caragiale la Gustav Weigand (1910)*.....73
- Otilia MARCHIȘ-BÖLÖNI, *Plimbări cu Anatole France* (Prezentare și traducere de Sárközi Anikó).....78

E T H N O S

- Viorel FAUR, *O interesantă corespondență de la Dumitru Colțea (1977)*.....87

A R H I T E C T U R Ă

- Mircea PAȘCA, *Ansamblul Școlii de Jandarmi din Oradea în concepția arhitectului Vágo József* 94

C R O N I C I , R E C E N Z I I Ș I P U N C T E D E V E D E R E

- Corneliu CRĂCIUN, *Gânduri la lansarea unei cărți de poezie*.....102

M E D A L I O N

VIOREL HORJ

Rânduri despre un prieten care a plecat prea devreme dintre noi

Trecerea în neființă, la începutul lunii iulie a acestui an, a prozatorului și poetului Viorel Horj a îndurerat numeroși concetățeni, cum rar se întâmplă, fapt reflectat mai ales în paginile presei locale (aproape toate periodicele au publicat materiale prin care au încercat să evoce personalitatea celui dispărut), ca și într-o impresionantă prezență la înmormântarea sa, în cimitirul satului Drăgănești. Sunt rare cazurile când atât de mulți oameni ai locului se asociază durerii familiei celui plecat, și își iau rămas bun de la un om atât de drag, încât se impune constatarea că a fost un intelectual cu multe calități, printre acestea generozitatea, apropierea cu finețe de ceilalți, dar și capacitatea de a comunica, prin intermediul căreia a exercitat o adevărată fascinație, alimentată de vocația sa unică de povestitor, de tip latino-american. A fost, neîndoielnic, o personalitate originală, prin manifestările sale în plan spiritual (poet, prozator, eseist, orator, recitator infatigabil din marii poeți ai lumii, capabil să realizeze un spectacol acaparant), fapt care l-a scos în evidență, detașându-l de contemporanii săi. N-a fost capabil de răutăți și nici de răzbunări, cum au făcut-o, spre pildă, alți poeți, iritați de modul de a fi al lui Viorel Horj, care a încarnat modelul de factor cultural autentic, el fiind considerat director (de neînlocuit, cu toate că i s-au întâmplat nedreptăți, ca și altora, de altfel) perpetuu al culturii bihorene. A fost omul potrivit la locul potrivit și de aceea credem că este atât de apreciat și simpatizat. Era așteptat la fiecare eveniment cultural, ca să-și rostească discursul, întotdeauna plin de idei interesante. Ascultătorul avea senzația că, într-adevăr, a participat la un moment de înălțare spirituală, că a asistat la una din performanțele oratorice ale lui Viorel Horj.

Ne-am intersectat biografiile încă din anii de liceu, când ne-am și cunoscut. Eu eram elev în clasa a X-a la Liceul "Samuil Vulcan" din Beiuș și treceam aproape zilnic prin satul său natal (Drăgănești), deoarece locuiam în moara din Țigănești, o așezare situată în apropiere. Prin urmare, întâlnirile noastre, pe drum sau la liceu, erau întâmplări curente, presărate cu experiențe tipice vârstei. Încă de-atunci am sesizat că este o structură solară, înclinată spre

poetic, și dotată cu un potențial narativ excepțional. Îți făcea plăcere să-l ascuți, să fii martor la elanurile sale romantice, care, parcă, nu l-au părăsit nici în ultimii ani de viață. Au venit anii de facultate, pe care i-am urmat – în aceeași perioadă – la Universitatea din Cluj. În timpul acestora, ne-am întâlnit la unele manifestări culturale și științifice, ori pe străzile marelui oraș, când, uneori, a încercat să mă șocheze, reproducând pagini întregi din romanele istorice ale lui Sadoveanu, îndeosebi din *Neamul Șoimăreștilor*. Era înzestrat cu o memorie fenomenală și, de multe alte ori în viață, mi-a fost dat să-i ascult recitățile din nenumărați poeți români și străini, animate însă de talentul său rar de a scoate în relief, cu mijloace inteligente, sensurile profunde ale creațiilor literare.

Venind amândoi la Oradea, în același an (1968), am parcurs un traseu diferit, el în calitate de exponent cultural, eu ca muzeograf și cercetător, întâlnindu-ne adesea în diverse momente ale vieții, întotdeauna cu sinceră bucurie, ferită de ranchiune și invidie. Fiecare era ceea ce destinul i-a rezervat, cu elementele de valoare perenă și cu cele de dispersie inutilă (în fapte perisabile). El și-a înălțat edificiul propriei personalități, debutând în *Familia*, ca exeget al poeziei lui Tudor Arghezi, anunțând un promițător critic literar. Și-a găsit însă forma de expresie în poezie și, mai târziu, în proză. A publicat câteva volume de versuri, pe care le-am citit cu înfrigurare, găsind în ele un fior liric autentic. Marea surpriză a venit din partea prozei, care l-a impus ca pe un scriitor remarcabil (mai ales prin ultimul roman și unele proze scurte din cartea sa apărută postum), fără îndoială cel mai mare de pe meleagurile Bihorului. Viorel Horj ni s-a revelat, în ultimul deceniu, ca un creator de excepție, situat în apropierea lui Alexandru Andrițoiu și Gheorghe Pituț.

Firește, posteritatea va reține, cu deosebire, opera sa literară, care constituie o contribuție, de certă valoare, la realitatea spirituală locală și națională. Noi însă, cei care l-am cunoscut îndeaproape, îl păstrăm în suflet și ca *om al cetății*, ca o figură reprezentativă a scenei culturale, mereu în prim-plan și beneficiind de simpatia concetățenilor, datorită farmecului și calității prestației

sale intelectuale. Oriunde apărea era o prezență distinctă, ceea ce nu este la îndemâna oricui. Îi plăcea să vorbească despre micile defecte ale unor colegi de breaslă, supralicitându-le. Atunci când se considera atacat, profera împotriva celui în cauză, făcându-i un portret în negru, așa cum numai un prozator veritabil este în stare. Cu un umor permanent, el se autopersifla, afirmând deseori că starea sa aparent “înfloritoare” ascunde ore de veghe și meditație, practic un consum psihic costisitor. Nu puteam, de pildă, să-l cred că ar fi bolnav, pentru că era o fire optimistă, deși chinuit de întrebări, unele fără răspuns. La aflarea veștii că se află în spital la Cluj-Napoca, am apreciat că este vorba de o nouă “glumă” a lui Viorel Horj, că și-a înscenat un alt capitol din proza sa publicată în periodice locale, în care se povestea pe sine și raporturile cu ceilalți. Am fost realmente îndurerat când l-am întâlnit, într-o cameră de spital orădean, cu câteva zile înainte de a pleca, pentru totdeauna, dintre noi. Nu am putut concepe și nici accepta faptul ca un asemenea intelectual să fie doborât de o maladie cumplită.

Am colaborat, în termeni cordiali, la acțiunea de pregătire a sa pentru doctorat (care a durat aproape doi ani) – cu o temă despre Iosif Vulcan (văzut cu ochii celui de astăzi) -, pe care a depășit-o cu competență și strălucire, rămânând doar să elaboreze forma finală a lucrării, care era proiectată pentru anul viitor. N-a mai apucat să facă acest demers, astfel că este regretabilă și imposibilitatea de a ne pune la îndemână o lucrare de valoare în domeniul istoriei culturale.

S-a scris, pe bună dreptate, că dispariția sa prematură dintre noi este o pierdere ireparabilă. Cei cu care a avut relații de sinceră prietenie și care l-au prețuit cu adevărat îi păstrează nestinsă memoria. Viorel Horj trăiește printre noi, îl evocăm adesea și-l așteptăm să reapară, făcându-ne o altă surpriză minunată.

Viorel Horj este protejat de aripa eternității, sub care se află și opera sa literară și culturală.

Viorel FAUR

Întoarcerea la obârșii

Cartea Imposibilul zbor de la cuib semnifică apogeul procesului cathartic al celui care a fost poet, prozator, cronicar, omul de carte Viorel Horj. Trecut prin școli serioase, cititor fervent și constant al literaturii române și universale de calitate, asumându-și grație unei memorii prodigioase valorile acesteia, el nu s-a putut desprinde, oriunde l-au dus drumurile și oricât l-au propulsat serviciile, de matcă. Viorel Horj a ilustrat paradoxul fuziunii organice a două date esențiale: legătura cu pământul și ascensiunea spirituală clădită pe studiu organizat, finalizată într-o atitudine exemplară de intelectual.

Spațiul original și-a exercitat asupra lui atracția într-un mod total, nu îngrădindu-i căile devenirii, ci obligându-l să se păstreze nedesprins de microcosmosul satului. Și, în finalul experienței sale pământești, printr-un gest superb de înțelegere și recunoaștere a ceea ce este și a rămas întotdeauna, va proclama ca element definitoriu al personalității sale imposibilitatea trădării

vetrei, care i-a fost spațiu de naștere, de inițiere, de protecție și reper obligatoriu. Pentru că, dacă viața e trecătoare, imprevizibilă și – nu de puține ori - ingrată, pământul, pomii, iarba, izvoarele și drumurile exprimă eternitate și stabilitate.

Poetul fin și inteligent care a fost Viorel Horj și-a găsi alături experiența lui Lucian Blaga, legat ireversibil de izvorul din Lancrăm. Sunt recognoscibile în prozele lui Viorel Horj oameni și locuri, tatăl, mama, vecinii, prietenii copilăriei, verișorii, caii, cânepa, dar peste ele planează un spirit al locului, un duh al pământului care a primit numele, întâmplător, Drăgănești, tot atât de întâmplător ca numele Viorel Horj. Metamorfozele satului, ale oamenilor sub impactul istoriei intră și ele într-o dinamică a elementelor. Nici un cititor nu va realiza, decât micșorând semnificațiile cărții, însemnări de natură etnografică, nici de psihologie infantilă din aceste pagini, pentru că textele sunt mult mai mult decât atâta: e comuniunea cu misterele universului, e chemarea obârșiilor, este solidarizarea cu ele până la identificare. Și oricât de mult s-ar insinua ideea de concret în conștiința cititorilor, cartea se cade să fie citită ca o operă de ficțiune, din partea unei sensibilități vulnerabile, a unui om care se eliberează de condamnările rostite de ursitoare neștiute, prin reconstituirea a ceea ce a fost și a ceea ce ar fi putut fi.

Chiar dacă pare că unele texte aparțin unei contemporaneități detectabile, fiecare gest trimite înspre acel *illo tempore* al începuturilor, al căror scriitor este Viorel Horj. Elementele în jurul cărora se dispune textul prozatorului au o greutate remarcabilă în articularea lumii noastre de oameni: cuvântul – în felurile lui ipostaze și finalități -, lumina, apa, laptele, spațiul – deschis, închis, parcurs, țintit, - timpul, binele, răul, continuitatea, întâmplarea, accidentul, damnarea, semnificația, viața, moartea.

Din perspectiva acestora trebuie interpretată proza lui Viorel Horj și nu a accidentului biografic, mai mult sau mai puțin verosimil.

Autorul a lăsat poarta deschisă pentru asociații care fac din el o persoană cu semne, adică cu trimiteri spre un destin mai altfel decât al celorlalți. A se fi salvat de trei ori de la moarte în anii copilăriei înseamnă a fi reușit să depășească cele trei probe obligatorii din orice basm inițiativ. Litera V a numelui – litera care-l chema cu neînțelese ispitiri în anii școlărității timpurii trimitea spre un viitor indecis: *V* de la *victoria* și de la *victus* (*învins*), pâinea de la capătul grinzii e fructul oprit care trebuie înșușit, pentru că tot ceea ce există e pentru a fi luat în posesiune, chiar dacă urmările se arătau a fi catastrofale.

Viorel Horj a avut intuiția marilor mișcări ale comunităților arhaice, în care a integrat satul lui. Ceea ce se întâmplă într-o astfel de grupare e un eveniment unic și decisiv: se ia în proprietate o bucată de pământ pentru a înjgheba pe ea o așezare de colibe, se ia în stăpânire, prin înfigerea steagului spaniol sau englez, un teritoriu, în numele maiestăților pe care expediționarii le reprezintă. Despre o asemenea luare în cunoaștere sau în stăpânire se vorbește în *Izvorul*, combinată cu un sentiment acut – conștientizat mult mai târziu – al parcurgerii drumului în sens invers:

„Pășeam pe cărarea deschisă de Mama Natură printre holdele înalte și ierburile care se agățau de mine. Eram copilul Naturii „necorupt” și era normal să-i primesc îmbrățișarea. Am ajuns, în cele din urmă, la capătul de luncă, unde cărarea urca în amonte, către izvor. (...)”

În sfârșit, am ajuns la izvor. Licărul lui nu-mi mai spunea nimic despre basme și închipuiri. Pur și simplu eram mistuit de sete. M-am repezit la luciul de apă, aproape prăbușindu-mă în el. Am băut prelung, apă vie și apă moartă. Pentru că, întinzându-mă apoi în patul ierburilor am căzut într-un somn cotropitor. Somnul elementelor. Din el urmau să mă trezească, sub licărul stelelor, tovarășii de copilărie, care-și lăsaseră de izbeliște vitele pe izlaz, pornind, după multă așteptare, în căutarea mea.

Cu siguranță, somnul meu survenit în împrejurarea menționată, se datora nu atât oboselii, cât emoției la care mă supuseseră prietenii de pe izlaz. Fără să-și dea seama, ei treziseră în mine un demon, cel al fanteziei, gata să mă devore din momentul când i se dăduse dezlegarea să iasă în lume. Cărarea imaginației se suprapunea peste cea a realității. Era prea mult. Teribilul efort consta în separarea lor. Ajunsesem într-o situație paradoxală: traseul real mi se părea mai fabulos decât cel inventat în multe ore de reverie. Pășeam în plină zi într-un teritoriu al poveștilor. Efortul acomodării mă epuiza. Mi se dăduse șansa de a accede la miracol, fără nici o inițiere.

În momentul în care am făcut primii pași, ținta călătoriei și-a pierdut orice atribut pământesc. Firul meu debil de viață curgea invers, către izvoarele începuturilor.” (p.22-24)

Viorel Horj reprezintă un scriitor interesant și autentic nu numai prin ceea ce scrie, dar și prin felul în care scrie. Ceea ce ar putea fi epuizat într-un text anost despre pescuit devine la el o experiență singulară, pe de o parte descoperitor al unui univers paralel, pe de altă parte de factor activ al unui proces integrator.

Prezența neologismelor – chiar abundența lor – definește stări și permite conexiuni pe verticala timpului. În mediul acvatic, locul cuvintelor este luat de gesturi, definite prin finețea executării lor, ea însăși rezultat al unei constrângeri impuse de o vagă conștiință a unei ascendențe comune. Domină, în astfel de cazuri, substantive și adjective, care-și subordonează verbele pentru a lega unități.

Cuvintele sunt alese în funcție de capacitatea lor de a sugera unicitatea:

„Oricât de agresivă și nestatornică s-a dovedit albia Pietrosului, *Dalbina lui Nica* a rămas aceeași până astăzi. În adâncimea ei s-au scaldat și s-au scufundat generații de săteni, dar, în mod miraculos, nu s-a înecat nimeni. „Vâlfa” apei se adeverea duh protector al locului, iar zbaterea ei o auzeam în adânc, atunci când cotrobăiam sub malurile scobite de lucrarea neistovită a apei, după semințiile stivuite de pești pe care-i identificam la o simplă atingere cu mâna. Senzația tactilă devenea suverană. Toate simțurile se dizolvau în ea, încât mi se părea că aud cu unghiile și văd cu buricele degetelor. Doamne, voluptatea pipăitului avea în ea ceva primordial!” (p. 100)

Dramatică această ultimă carte a lui Viorel Horj!

Își caută locul, pe care-l găsește, acolo, la 7 km de Beiușul luminat și unde s-a întors spre odihnă, și se caută pe sine, fără a se găsi, doar înțelegând câte ceva. Dacă s-ar fi găsit/regăsit n-ar mai fi fost scriitor.

Corneliu CRĂCIUN

Dor de Viorel Horj

Despre “vidicul Beiușului” și despre oamenii lui s-a scris mult, cel mai adesea cu “un ghimpe în inimă” și mireasmă de tei înflorit. S-a scris, pe bună dreptate, la superlativ, **neamul** găsindu-și aici parte din sufletul și dăruirea sa multimilenară, parte din frumusețea și din spiritul său nepereche. Un “spirit al adâncurilor”, al profunzimilor, dar și al înaltului, al veșniciei românești ...

De acest ținut, de oamenii săi desprinși din cotidian și intrați în legendă, mă leagă nu numai amintiri de excepție, ci – în primul rând – prietenii exemplare: Alexandru Andrițoiu, Nicolae Brânda, Gheoghe Pituț, Pașcu Balaci, Viorel Horj ... Da, **prietenii exemplare**, prietenii ale cuvântului în căutare de sine, de Adevăr, Bine, Frumos, prietenii ale cuvântului de taină și duh, de cuminecare și împărtășanie ... Desăvârșit sau numai săvârșit, adesea, în “întâlniri admirabile”, la “umbra cărților în floare”, la un pahar de tărie și o cafea, printre vălătuci de fum, ori peripatetizând pe cărări de munte, printre foșnet de frunze și frunzare, printre șopote de ape și izvoare ... Parcă și azi mă văd, la Leșu sau la Coadă Lacului, la Remeți sau “La nuiele”, la Flororiu sau la “Astoria” cu dl. **Andrițoiu** sau cu Nicu Brânda, sorbindu-le cuvintele sau tăcerile, dar, mai ales, cu Viorel, cu **Viorel Horj**, omul și poetul cu care am trăit cele mai frumoase clipe de poezie, de

poezie în recital, de lacrămă a sufletului învrăjbit cu eternitatea și cu viața asta “tristă, plină de umor” ... De altfel, sunt zile, din ce în ce mai multe, când aștept să apară sub castani, să facem cei “treisprezece pași” și-apoi, la o cafea și-o bere, să-l ascult declamând marea poezie a lumii, din versurile noastre, ale bihorenilor, să ne luăm în târbacă sau doar în răspăr, supărându-ne, în fine, luând-o iar de la capăt ...

Da, îl aștept să treacă strada, îl aștept să mă invite la birou, îl aștept să apară din Necunoscutul în care toți vom pătrunde, odată și odată ... Îl aștept pe Viorel-histrionul, pe Viorel-frustratul, pe Viorel-problematicul, omul care a iubit mai mult “cerul înstelat” decât pe sine însuși, omul care știa să dăruie și să se dăruie, atent, însă, întotdeauna să rămână el însuși – un “narcisist” și-un altruist incorrigibil ...

Lumea zice că a plecat ca să nu mai revină, pe drumul de umbră și ambră al neînțoarcerilor, dar eu nu cred! Oameni ca el nu pleacă pentru totdeauna! Eventual, să se odihnească puțin, pentru a se întoarce, apoi, mai viguroși, mai plini de substanță, mai plini de complexitatea vieții și a ființei umane. Pentru a ne spune cine suntem, ce am făcut urcând pragul norilor, ce ne așteaptă dincolo de aici ...

În așteptare, îi răsfoiesc – pentru a câta oară? – cărțile. Și, parcă, îl văd într-o altă dimensiune, într-o altă Cetate. Printre Iari și penaiți, printre zei și nemuritori, depănând “firul Ariadnei”. Un fir al ieșirii din labirintul acestei vieți spre eternitatea dumnezeiască a Cuvântului împlinit. Dar ce va fi fiind **Vestitorul din amurg**, ce va fi fiind **Calul troian** sau **Muntele acvilelor**, ce vor fi fiind alte și alte mii de “pagini înnegrite” cu gândul și cu sângele său dacă nu acest fir al ieșirii din labirint și de așezare în Cetatea Ideilor, a cuvântului care zidește, a cuvântului care se lasă zidit? ... Aș spune, azi, că Viorel Horj n-a scris cărți. Că a făcut “cărămizi”. Pe care, tot el, cu har și înțelepciune, le-a așezat în Marea Construcție. Și-a mai făcut “ulcioare”. Pe care ni le-a lăsat nouă, prietenilor și semenilor, pentru a ne stămpăra setea, pentru a ține proaspătă și rece “apa vieții” creatoare! Recitindu-l, îl vezi și-l știi, pe Viorel, viu, îndrăgostit de lume și de rosturile lumii, declanșând explozii de bucurie și speranță, crucificări pe-o boabă de grâu sau într-o fânață cu ierburi de azur ... Îl vezi și-l revezi zămisind “castele de nisip în Spania”, piramide în Egipt, “Miorițe” pe acest miraculos și plin de făgăduinți plai ai țărilor românești. Îl vezi și-l revezi punând “pietre pentru templul” iubirilor și-al suferințelor, al idealelor năzuinți și-al sisificelor zbateri ... Poetul, mai mult decât omul, a trăit în **orizontul culturii**, dezmărginind gândul și torențele sufletești, punând un sărut de dragoste pe inima semenilor. S-a vrut, și a fost mai mult decât **un om**, dar puțini au înțeles și-au acceptat asta ...

De ce n-aș spune un adevăr, la îndemâna tuturor celor care l-au cunoscut? Mi-e dor de Viorel Horj, mi-e un dor nebun de întâlnirile noastre aproape

nelumești, bahice și literare, mi-e dor de omul care reușea, realmente, să ne simțim contemporani “cu fluturii, cu Dumnezeu”!

Lumea îmi spune că s-a dus pe drumul fără întoarcere, dar eu nu cred!

Viorel Horj, poate obosit, poate supărat, dintr-o năvalnică pornire de a face schimb de mesaje cu strămoșii, cu părinții și cu prietenii, s-a dus la Drăgănești, să se odihnească puțin ... S-a dus frumos și senin, lăsându-ne ulcioarele cu “apă vie” să ne împărtășim din și dintru ele ... S-a dus, poate, să-și revadă părinții și marii prieteni, pe Alexandru și pe Gheorghe. Sau, poate, să ne pregătească, și nouă, casa și masa, în ținutul paradisiac unde nu-i “nici durere, nici întristare” ... S-a dus mai devreme, știind că noi suntem mai nevolnici și mai nepricepuți ...

Poate și de-aceia îl aștept. Îl aștept să apară de sub castani și, împreună cu Nicu, cu Pașcu, sub “guvernământul” lui Sandu și Gheorghe, să **re-batem** potecile de miracol și mister, de apă și sălcii plângătoare, de alcooluri și tutun ale burgului de pe Criș... Îl aștept așa cum pământul așteaptă sămânța și ploaie din belșug, așa cum părinții-și așteaptă copiii risipiți în lume și copiii – vremile de aur ale copilăriei și glasul de miere și superbie al părinților ...

Hei, Viorele, ne auzi? Plânge “vidicul Beiușului”, plâng “Astoria” și “La nuiete”, plâng “vidicanii” și prietenii, și neprietenii, și dușmanii, și viii, și morții! ... Răspunde, prietene, și revino alături, pe cărările vieții!

Miron BLAGA

Cenotafurile lui Viorel Horj

Trupul părăsit de viață al profesorului, poetului, prozatorului, prietenului Viorel Horj a fost așezat în rânduitul pământ la 10 iunie 2004, cu mult înainte de sorocul psalmistului.

Ridicase-vor și adâncise-vor cenotafuri-morminte lipsite de trup - menite memoriei sale, în care se vor depune aduceri aminte în solemnități pioase ale respectului și iubirii.

Fi-va întâi cenotaful “catedrei” cimitirului din dealul Beiușului, învățătorind, spre generații, despre meteorica existență didactică a profesorului de limba română și latină, Viorel Horj, în și întru, cetatea vulcaniană din deceniul șase al secolului, care tocmai s-a ispravit.

Un meteor cât o stea!

O stea care nu cădea! Se ridica împrăștiind lumina pe bolta didactică a “școalelor din Beiuș”, între anii 1965-1969. O existență didactică meteorică, ce se anunța saturniană, până în miezul analogiei. Întâi dimensional și succesual, avându-se în vedere mărimea planetei Saturn cu celebrele sale inele. Apoi semantic, dacă ne gândim la rostirea antică care ne spune că numele de Saturn vine de la verbul a semăna “satus” însemnând semănat.

Pe unul dintre inelele celebrității tânărului profesor Viorel Horj (din anii 1965-1969), sticlea certitudinea promisei existențe titanice în universul învățământului românesc. Râvna de ultimă oră, a științelor astronomice, ne îndeamnă să credem, că instrumentele omului pot să ajungă la Titan, cel mai mare satelit al planetei Saturn în șapte ani....

Elevii profesorului Viorel Horj se întâlnesc cu titanica sa înțelepciune didactică în cele șase zile ale săptămânii, prilej de uimire, incitare intelectuală și admirație, prelungite până în “Duminica răsăritului latin”.

Semănat-a, în timpurile sale profesionale, înțelepciune, cultură temeinică, limbă și gramatică latină eliberată de teroarea conjugărilor perifrastice ale profesorului autocrat.

Un alt inel al celebrității Horjiene era dominat de o memorie ce depășea cu mult limitele comunului. O memorie atât de fidelă și în același timp creativă, încât rostind, fără trebuință de manual, texte și versuri în latină și română, vremurile și mentalitățile Romei antice, năvăleau în sala de clasă, dărâmau pereții, creîndu-se iluzia Agorei romane. Prezența lui Ovidiu, Vergiliu, Lucretius... devenea o realitate aproape palpabilă.

Și încă odată, va exista un cenotaf zidit în sufletele noastre: colegi, prieteni, cunoscuți, întru pomenirea lui Viorel Horj, spre cinstirea și mândria de al fi avut în preajmă.

Hrana spirituală, îndemânată flămânzilor ocazional sau abonați la festinurile intelectuale datorite cu orice prilej, necondiționat și cu generozitate nehotară.

Viorel Horj era un socotitor al virtuților. Nici o virtute, cât de mărunță, nu a fost nesocotită de el. Nu a râs de nici o virtute. El știa că fiecare dintre oameni își merită o anumită cinste, iar unii dintre ei cinstea măreției. A admirat virtuțile multora. Le-a adunat "în camera din lăuntru său", spre plămăduire și metabolizare, urmând semănatul în ogoarele din preajma-i, a virtuților lirice, interpretative, enciclopedice.....

Era un neobosit exersor, experimentator de virtuți. Cele mărunte –înotul, cântatul la muzicuță, pian sau trompetă .....-erau pentru Viorel Horj exerciții de virtuozitate autodidactă. Erau anii în care recita Mîmnermos din 'lirica elină' și-și asuma destinul : "am primit de la zei tinerețea /să ne bucurăm doar o clipită". Intreaga ființă a lui Viorel Horj și mintea sa jubila, ajungând în acele momente, cum spunea același poet, să nu creadă "nici în rău, nici în bine". Jubila și competiționa cu sine însuși!

Virtuțile cele înalte – memorarea liricii Shakesperiene, în românește și engleză, versificația și apoi creația lirică, prodicioasele 'aventuri' pe tărâmul prozei, a jurnalului de călătorie, a memorialisticii – au fost pentru Viorel Horj încercări împlinite, ale bărbăției sale intelectuale, siguranța neîntâlnirii cu 'mucegaiul uitării'. Apelând din nou la lirica elina cu care ne îmbelșuga, în tinerețe, Viorel Horj / trăim, pentru el convingerea, spusă de Simonides din Keos pentru eroii de la Termopile : 'Cel care lasă-n urmași o semință-a virtuții / (î) Și prelungeste prin veacuri de veac bărbăția'.

Un alt poet din lirica elină, Hesiod, ne spunea, tot prin rostirea lui Viorel: 'cheamă-ți amicii la cină și lasă-ți deoparte vrăjmașii'. Ograda lui Viorel Horj era supra aglomerată de amici și prieteni. Niciodată vrăjmași de care avea o repulsie și o teamă ipohondrică, bănuindu-i câteodată, acolo unde nu erau.

Amicii și prietenii erau tonusul său social, extrafamilial, o adevărată comoară pe care o căuta cu febrilitate mereu și încă odată. Aceștia erau invitații permanenți la cina lui cea de netaină, unde sărutările ludelor nu erau băgate în seamă, atunci când încercau să existe.

Sigur și Viorel Horj, ca toți muritorii jinduitori ai Olimpului, a avut parte și de vremea rea de afară sau dinăuntru. Poate atunci retrăia versurile lui Alceu din lirica îndrăgită de el.

"Tu luptă-te cu vremea si-aruncă-n foc
Butucii zdraveni. Toarnă-ți vin din ol..."

Real sau imaginar sfatul poetului, era urmat. Însă numai atât, pentru că Viorel Horj nu a știut să-și plece capul tihnit „nepăsător pe o pernă moale”. O mare parte din viața-i scurtă a trăit-o, zbuciumat, contorsionat de întrebări și îndoieli însetându-și și flămânzindu-și ființa.

Viorel Horj a fost un om de faimă. O faimă câștigată încă din anii tinereții, nu cu ușurătate și nici cu ușurință. Câștigată prin har și trudă intelectuală el știa că poetul elin Hexiod are dreptate când spune despre faimă: "e greu să o cari și mai greu să o lepezi din cârcă". El nu numai că a cărat-o, în anii maturității sale, dar a

îngreunat-o mereu adăugându-i valorile: valoarea poetului, valoarea prozatorului, valoarea moderatorului cultural, valoarea intelectualului rafinat.

Rămânem la convingerea poetului Hexiod. "Faima nu piere ușor când e-n sute de guri investită / Până și ea, spre-a pieri, trebui-ar să fie zeiță".

Cei rămași însuti-vom faima lui Viorel Horj, până dincolo de hotarele unei viețuiri, spre a ajunge în mica noastră mitologie, populată de eroii "legendari" ai generației 1960, în fruntea căruia Viorel Horj poartă aura cu reflexe de legendă contemporană.

O întâmplare....și mai multe....dintr-o sută

- Nu se știe dacă exercițiile de memorare ale lui Viorel Horj erau trudite din greu, înjugate la repetări zilnice, ori erau o emanație a unei supradotări, mult dincolo de media normalului. Intotdeauna acestea erau un fel de joc de rol, în care actorul –Viorel se dăruia cu o deosebită satisfacție și o empatie aproape desăvârșită.

Iată-l în anii de liceu, în diminețile zgomotoase, neașezate încă în băncile de la ora 8, având în mâini romanul „Neamul Șoimăreștilor” și rugând un coleg sau altul să citească prima frază dintr-o pagină oarecare. Urma apoi recitarea sa entuziastă și interpretativă până în josul paginii, la ultima frază, moment în care se savura admirația și uluiala colectivă. Peste ani exercițiul memorării devenea uluitor, de multe ori bilingv, trecându-se de la o pagină la un capitol ori chiar volum.

Astfel cu ocazia unor petreceri feciorești în jurul unei damigene de vin, orbitată de colocvii literare, istorice, matematice, biologice, inginerești, Viorel recita zeci de minute din Shakespeare, în românește și englezește, lăsând pocalele uitate și verva lui Bachus amuțită.

- Încă o întâmplare .

Profesorul de fizică Ioan Iova își întrerupe, la un moment dat explicațiile sale riguros științifice, măiestrit didactizate și după clipe de autoadmirație contemplativă a talentului său de grafician etalat în bobinele de inducție desenate pe tablă, îi cere lui Viorel să spună legea lui Lenz pe versuri.

După scurt timp elevul Viorel Horj ridică mâna și rostește versurile ce vor rămânea nemuritoare pentru cel ce semnează aceste rânduri adresate poate unei posterități neștiute.

„Curentul indus în corpuri

Este astfel orientat

Încât se opune de-a pururi

Forței care l-a creat. ”

- Anii de tinerețe necenzurați invadați de spontaneitate, rostiri și acțiuni ad-hoc. Intr-o seară a primei zile de Crăciun de prin anul 1967, câțiva amici titrați în ale dascăliei, ingineriei, medicinei... poposesc, după vizionarea obișnuitului film de la ora 21, la 'Restaurantul Popular', din colțul cu turn al clădirii învecinate cu 'Casa Ciordaș'.

Saturația culinară a sărbătoririi Crăciunului nu ne îndemna la obișnuitele colocvii intelectuale. Așa că atmosfera lăncezea în clipocitul monoton și

rar al pianului nu prea încercat, în acea seară, de râvna de altădată a pianistului, renumitul Noni. Se prelingea în scâncetul prelung al viorii obosite de adormita interpretare a unuia dintre urmașii lui ‘Ingerașu’, violonistul surd de o ureche, a urbei anilor 1950. Frații Luscan-bateristul Tucu și acordeonistul Muți- erau poate tot la Borșa împrăștiind, la balauri pumni pacificatori și muzică bună. Trompeta puțin înaltului dar talentatului Mitică era uitată pe pian. Electricianul Tampa, cel cu veleități de cultură zoologică, nu era prezent. Așa că nu putea să-l îndemne cu vocea sa de bariton pe pianist : “Noni, bate pe scule ! Toată noaptea stai și proptești teracota. Bate pe scule, Noni ! “

Și iată, că în această atmosferă, scânteia neastâmpăratului jun, destramă somnolența. Unul dintre noi își amintește subit, că prietena sa, Doina, este la Finiș. Se naște imediat supoziția că ar putea fi la balul din comună. Hotărârea este luată cu urgență și în unanimitate.

Maratonul prin noaptea care gemea de ger, pe un drum din oglindă de gheață ne-a purtat până sub ferestrele unei case. Un binecuvântat colind închinat nașterii Domnului a răsunat în noaptea cea sărbătorească. Vocea lui Viorel înălța puterile noastre corale, cu distincție și claritate.

Colindătorii au fost bine primiți de gadze, omeniți cu cârnați și colac, stropiți din belșug cu vin roșu. Veselia se întinde până în tavan și ocupa toate colțurile odăii. Iată însă, că în cameră intră, cârpit de somn, fiul gazdei, elev al liceului Samuil Vulcan.

Ca luată cu mâna, veselia și buna dispoziție a lui Viorel, dispăre stinsă ca o lumânare suflată de un vânt neprielnic. Ciupindu-și manșetele cămășii, în gestul său personal, Viorel mărturisește în șoaptă că acel copil era elevul său. Că la ultima oră de dirigiență, făcuse nesăbuința de a da curs ‘circularei’ partidului comunist, de a cere elevilor să nu umble la colindat.

Neconcordanța și de această dată, între „ce spune popa” și “ce face popa “, i-a produs lui Viorel o stare psihică de zbucium, regrete, prilej de încă o incursiune în autotortură.

- Stările psihice, trăsăturile sufletești ale lui Viorel se răsfrângeau direct, voluntar sau involuntar, asupra fizicului său fiziologicului trupului său. Iată două întâmplări repetate până spre hotarele regulei. În perioada de cătănie - școala de ofițeri de rezervă Viorel, veșnicul neadaptat la regimul cazon, ori de câte ori ne întâlnea, prin incinta unității, ne solicita să-i luăm pulsul de două ori. Prima dată pentru a-i confirma hotărârea de a avea pulsul 160. Și-l avea precum a prezis cu o mică marjă de eroare. A doua ‘consultație’ spre a dovedi că pulsul este cel normal și de această dată previziunea se adevărea.

Cealaltă întâmplare se referea la starea de veghe și somn. Viorel declara, de foarte multe ori, că nu doarme aproape nimic nopți de-a rândul. Primul și poate singurul care credea în afirmația ‘n-am dormit o clipă azi noapte’, era desigur Viorel. În nopțile noastre de flăcăi, când Viorel rămânea la Beiuș, stătea peste noapte în cămăruța mea. Într-una din nopți

în plin somn paradoxal, a avut un coșmar cumplit, ridicându-se din pat. După ce cu greu am reușit să-l debarasez de coșmar, și-a reluat somnul. Dimineata, Viorel a încercat să mă convingă că nu a adormit toată noaptea.

• În sala profesorală a Liceului « Samuil Vulcan » din Beiuș, în colțul din spatele ușii pe o canapea cu arcuiri obosite, stăteau de obicei cei trei absolvenți ai liceului, acum (1967-68) tineri profesori de istorie, biologie, latină. Era o insulă misterioasă de unde priveam, comentam, judecam, ironizam, în deplină discreție, monștrii sacri ai liceului.

Cu ocazia unei adunări generale de partid, unul dintre acești specialiști în ideologia partidului, folosind ‘arma criticii și autocriticii’ a reproșat tinerilor profesori din refugiul canapelei, pasivitatea exprimată prin ‘neluarea la cuvânt, în ședintele de partid, invocând faptul că P.C.R. le-a oferit ‘burse de sfat’ în timpul studenției.

Acest lucru era adevărat pentru doi dintre ei, care erau fii de C.A.P.-iști și deloc adevărat pentru cel care era fiu de învățător.

Într-o clipită, refugiul a fost bântuit de o nervozitate generală.

După o scurtă consfătuire în șoaptă, cel desemnat pentru dreptul la replică a fost Viorel, având în vedere capacitățile sale oratorice.

Viorel s-a ridicat plin de demnitate. Și-a aranjat scaunul cu spătarul în fața sa, folosindu-l drept tribună oratoricală. O scurtă introducere pretențios lingvisticată urmată de o tăcere bruscă, prelungită.

În următorul moment, picioarele lui Viorel s-au înmuiat și trupul său leșinat a curs în brațele colegilor săi. L-am scos în anticamera sălii profesorale, dându-i primul ajutor: câteva palme și eliberarea căilor respiratorii de strânsoarea cravatei.

Deasupra lui Viorel care dădea primele semne de trezire, capetele compătimitoare ale ”consacraților” și ploaia de exclamații tot de compătimitoare.

Unul dintre ”tinerii furioși” a deschis umbrela apărării printr-o exclamație dăcoasă, voit impertinentă.

- Nu-l compătimiți pe Viorel! Cine din această sală profesorală ar fi în stare să leșine într-o asemenea situație?

Răspunsul nu a mai fost așteptat. Cei trei tineri profesori au părăsit scena întâmplării, refugiindu-se spre refacere, la cofetăria din centrul orașului, pentru un binemeritat și binefăcător „alaș”, adică rom cu lichior.

Ioan DĂRĂBĂNEANU

(„Catedra cimitirului din deal” - în curs de editare)

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE

Flaminia FAUR

MANIFESTĂRILE MUZICALE ALE MEMBRILOR
DESPĂRȚĂMÂNTULUI „ASTREI” DIN BEIUȘ (1898-1918)

Organizarea unor spectacole muzicale i-a preocupat și pe membrii despărțământului beiușean al “Astrei”, care a fost înființat în anul 1898¹, el fiind cel dintâi din Crișana. În vara anului respectiv (la 27-28 august) s-a desfășurat adunarea generală a “Astrei” la Beiuș², eveniment cultural cu rezonanță națională, cu prilejul căruia a fost realizat și un moment cultural. S-a constituit, în perioada anterioară acestuia, o *comisiune* (formată din Traian Fărcaș – președinte, Coriolan Ardelean, Nicolau Diamandi, Vasiliu Dumbrovă și Ioan Kéri - membri), care urma să se ocupe de “aranjarea concertului și a teatrului”³. De menționat că la acest concert a participat și “geniala copilă”⁴ Aurelia Cionca din București, care a fost

Flaminia FAUR,

cercetător, cu preocupări literare (proză și poezie) și de istoria muzicală a Bihorului

¹ Viorel Faur, *Istoricul constituirii despărțământului beiușean al “Astrei” (1848-1898)*, în *Crisia*, 1977, p. 389-419.

² Idem, *75 de ani de la adunarea generală a “Astrei” desfășurată la Beiuș*, în *Crisia*, 1973, p. 305-316.

³ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor (în continuare: AN - DJBh), *fond Liceul “Samuil Vulcan” din Beiuș*, Documentele “Astrei” (în continuare: *fond “Astra” Beiuș*), nr. 4/1907 (neorganizat).

⁴ *Familia*, 1899, nr. 13, p. 155.

prezentă și la alte spectacole muzicale (de la Sibiu, Arad, București, Brăila, Galați⁵ etc.), fiind primită, în toate aceste locuri, cu un interes deosebit. O asemenea experiență nu putea să nu lase urme, astfel că s-a încercat, în raport de posibilitățile despărțământului, repetarea lui, evident în condiții mai modeste, dar – pentru problematica pe care o reconstituim – de o certă semnificație.

Despărțământul beiușean era un instrument de culturalizare al Astei în Depresiunea Beiușului (în cercurile administrative Beiuș, Vașcău și Ceica), accentul preocupărilor sale fiind pus pe *conferințe* (cu subiecte diverse: istorice, literare, agricole, lingvistice etc.), organizarea de expoziții etnografice, popularizarea unor evenimente și personalități cu ajutorul skiopticonului (un prim aparat cinematografic cu “imagini mișcătoare”), precum și realizarea de programe muzicale și teatrale. În cadrul acestora, care au fost mai puține, se proceda la stimularea interesului locuitorilor, mai cu seamă a celor din sate și comune, pentru artă și cultură, ori altfel spus pentru faptul estetic. În aceeași măsură au fost cultivate creațiile folclorice, unele din ele prelucrate de profesioniști cunoscuți, cum a fost Béla Bartók.

Cercetând în arhive, pentru depistarea unor mărturii despre piesele muzicale din programele culturale ale despărțământului beiușean al “Astei”, am descoperit – în această fază a cercetării (pe care, practic, am inițiat-o noi) – câteva informații de reală importanță. La acestea ne vom referi în continuare, unele documente reproducându-le (ca *anexe*) la prezentele comentarii.

Dintr-un proces verbal al ședinței “ordinare” (din 24 iunie 1900) a Comitetului cercual a despărțământului Beiuș al “Asociațiunii” aflăm că s-a luat decizia ca viitoarea adunare cercuală să se desfășoare la Sâmbăta – Rogoz (la începutul lunii august), deoarece acolo a fost deja înființată (în 11 iunie 1900) o *agentură* a despărțământului, deci funcționa o *filială* a acestuia. Aflând acest lucru, conducerea agenturii a considerat că este potrivit să organizeze, cu această rară ocazie, și o “petrecere cu dans”, care să fie “*precedată de o producțiune poporală cu cor sau teatru*”⁶ (subl. ns. – Fl. F.). Neavând posibilități în această direcție, conducerea agenturii solicită ajutorul Comitetului cercual al despărțământului, în sensul de a-i recomanda “de unde ar putea angaja puteri pentru astfel de producțiune, *ca exemplul viu să lese germenul în inima lor, cu putere productivă*”⁷ (subl. ns. – Fl. F.), președintele despărțământului, Antoniu Paladi, propune ca să participe la această manifestare corul din comuna Finiș iar o “parte din venitul curat de la producțiune să fie dăruit coriștilor”⁸. În ședința din 9 august 1900 a Comitetului despărțământului s-a stabilit (la punctul IV al discuțiilor) faptul că, “după finitul adunării generale cercuale, va fi banchet; apoi,

⁵ *Ibidem*, 1900, nr. 19, p. 226.

⁶ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sibiu (în continuare: AN-DJSb), *fond “Astra”*, nr. 137/1900, act 407.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

seara, *concert* și *teatru*, împreună cu petrecere și dans”⁹. De asemenea, a fost adoptată hotărârea ca “aranjarea acestora să fie îngrijită de biroul despărțământului”¹⁰. Au fost tipărite invitații pentru *programul* adunării cercuale a despărțământului beiușean, care a fost urmat, într-adevăr, de *concert*¹¹ și *teatru*. Locul de desfășurare a fost în comuna Rogoz, la 2 septembrie 1900. Partea din program dedicată prezentării *concertului* conține piese literare și muzicale. Este vorba de recitării poeziilor *Dușmancele* (de George Coșbuc) și *Mihnea și baba* (de D. Bolintineanu), precum și de *dialogul* intitulat *Otravă de hârciog* (de I. Popp). Corul tinerimii din Beiuș (organizat anume pentru festivitățile despărțământului din Beiuș al Astrei), sub “conducerea” învățătorului Alesandru Thira (din Șeitin), a interpretat melodia *O, prea sfântă* (de Vorobchievici). Același cor a mai “executat” piesa *Al vânătorului bun rămas* (de Mendelsohn). De menționat că a luat parte la manifestare și un *cor mixt*, care a cântat două melodii: *Uită mamă* (de N. Ștefu) și *Mai am un singur dor* (de G. Șerban). A reținut atenția și duetul *Dulci cântări* (de Mendelsohn), interpretat de A. Thira și I. Maiorescu¹² (student la drept). *Concertul* a fost, așadar, de bună calitate, la el contribuind două coruri (cel al tinerimii din Beiuș și cel mixt), recitatori și interpreți vocali. Într-o mențiune documentară se precizează că “pentru trenul choriștilor (în număr de 20 – n.n.) la Beiuș” s-a achitat suma de 10 florini¹³. Prin urmare, realizarea unor asemenea *concerte*, cu ecou sigur în conștiința locuitorilor, presupunea nu numai dăruire și entuziasm, ci și cheltuieli însemnate, care nu puteau fi, decât arareori,

⁹ *Ibidem*, dos. 140/1900, act 519.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Vezi anexa documentară nr. 1.

¹² *Ibidem*. Au fost luate măsurile necesare și în comuna Rogoz: banchetul va avea loc în casa lui Vasile Carțiș (va primi, pentru aceasta, suma de 8 florini); a fost ales un comitet local, care să se ocupe de “aranjarea” *concertului* și *teatrului*, format din dr. Ioan Comșa (președinte), Grațian Maté, Eugeniu Venter și Vasile Carțiș – membri (AN-DJBh, *fond “Astra” Beiuș*, dos. 4/1907, f. 99).

¹³ AN-DJBh, *fond “Astra” Beiuș*, dos. 4/1907, f. 119 (verso). În *Protocolul* ședinței (din 5 septembrie 1900) a conducerii agenturii din Rogoz a despărțământului beiușean sunt consemnate veniturile și cheltuielile făcute cu prilejul “aranjerii *concertului* și *teatrului*” din ziua de 2 septembrie. Dacă venituri s-au obținut din mai multe surse (vânzarea билетelor, donații din partea beiușenilor și a locuitorilor din Rogoz), în valoare de 128 florini și 50 creițari, cheltuielile (“erogațiunile”) au constat în suma de 129 florini și 58 creițari, ele fiind astfel repartizate:

1. pentru “banchetul” coriștilor	– 30 fl.
2. pentru transferarea (transportarea) coriștilor la Beiuș	– 10 fl.
3. pentru 12 cafele oferite coriștilor	– 2 fl. și 40 cr.
4. pentru ciatăra lui Poldi (muzicantul din Beiuș)	– 10 fl.
5. pentru transferarea muzicanților	– 10 fl.
6. pentru cina diletanților (interpreților din piesa de teatru)	– 12 fl.
7. d-lui Tira (dirijorul corului), pentru cort(el) (cazare), adus de la Șeitin și dus acasă	– 35 fl. și 27 cr.
8. d-lui Carțiș (la fel)	– 8 fl.
9. unor lucrători	– 4 fl.
10. pentru adus și dus “hainele diletanților” (<i>Ibidem</i>)	– 7 fl. și 91 cr.

susținute. De aceea, concertele n-au fost prea numeroase. Pentru “premierea magistrului de chor”¹⁴ a fost strânsă, din donații, suma de 19 florini.

În ședința Comitetului cercual al despărțământului beiușean, din 10 mai 1903, s-a propus ca adunarea generală anuală a acestuia să aibe loc la 8 iunie 1903, în comuna Ceica. În consecință, s-a făcut apel la preoți, pentru ca aceștia “să vestească, cu o săptămână mai nainte poporului, scopul și timpul adunării”¹⁵. Într-o ședință extraordinară a aceluiași comitet a fost formată opinia că ar fi bine ca “să se poată pregăti (pentru adunarea menționată – n.n.) ... cu un *concert*, ori altă producțiune literară”¹⁶. Termenul desfășurării adunării a fost stabilit pentru ziua de 30 august 1903, comitetul despărțământului oferindu-și “concursul la reușita producțiunii indicate”¹⁷. Nu dispunem de informații în legătură cu piesele muzicale din programul acestui concert. Știm doar faptul că viitoarea adunare cercuală urma să se desfășoare în comuna Criștior, în programul acesteia fiind inclusă și o “petrecere populară”¹⁸. S-a rediscutat această chestiune și în ședința din 27 august 1903 a comitetului cercual al despărțământului, aflându-se “de bine” ca adunarea generală de la Criștior să fie “împreunată cu producțiuni literare și muzicale”¹⁹ (subl. ns. – Fl. F.). Raportând Comitetului central al “Astrei” despre activitatea pe perioada septembrie 1902 – august 1903, Comitetul despărțământului beiușean accentua asupra faptului că și-a cunoscut menirea “de a se apropia de mult încercatul popor” și, ca atare, a “căutat felurite modalități, a consultat pe fiecare inimă română. S-a silit a înființa agenturi și biblioteci populare; a împărțit cărți pentru conservarea și sporirea cunoștințelor câștigate în școli; a pus premii pentru scrieri, pomărit, lucru de mână femeesc; a inițiat prelegeri de iarnă, *concerte* și teatru”²⁰. Deci, și în acest an creațiile muzicale au constituit o componentă a programului cultural al despărțământului beiușean, prin intermediul căruia se încerca alimentarea spiritului național, într-o vreme de cumplită restriște și amenințări pentru români.

În anul 1905 s-a produs un veritabil salt calitativ, sub raportul cultivării muzicii culte și populare românești, prin demersurile pentru “înființarea unei reuniuni de cântări”²¹ în cadrul despărțământului beiușean. De aceasta ne vom ocupa într-o lucrare separată, pe care intenționăm să o publicăm anul viitor, când se împlinesce un secol de la înființarea sa.

¹⁴ *Ibidem*, f. 151.

¹⁵ AN-DJBh, *fond Astra*, dos. 153, act 432/1903.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, dos. 155, act 91/1904.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, dos. 163, act 860/1905; pentru cunoașterea acestor strădării vezi Viorel Faur, *Contribuții documentare la cunoașterea preliminarilor constituirii Reuniunii de cântări “Lira” din Beiuș*, în cartea aceluiași autor intitulată *Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului (II). Beiușul cultural*, Oradea, 1971, p. 110-129.

Pe parcursul următorilor cinci ani nu dispunem de date sigure despre concertele organizate de despărțământul beiușean. În ședința comitetului acestuia, din 2 septembrie 1910, s-a luat decizia de a “exmite” o comisie (din dr. C. Popovici, I. Bușiția și dr. C. Pavel) care să “aranjeze oarecare producțiune literară sau artistică, ori ambele împreunate cu adunarea cercuală (preconizată pentru 30 octombrie 1910 – n.n.) și petrecere”²². Se pare că, după acest an, despărțământul a inițiat o serie importantă de “serate literare”, în “localitatea” Casinei Române din Beiuș. Dintre programele acestora am descoperit numai unul singur²³ (mai exact cel al seratei literare cu numărul IX), care s-a desfășurat în ziua de 18 februarie 1912. Profesoara Cornelia Bușiția a “executat” la pian două piese muzicale: “*Impromptu*” – *Cis moll* (de F. Chopin) și *Danse roumaine* (de B. Bartók). A urmat un terțet din *Nunta lui Figaro*, interpretat la violină de I. Bușiția, Francisc Hubic și Al. Chira, cu acompaniament la pian de Cornelia Bușiția. Aceleași persoane au “executat” un alt terțet, de data aceasta din *Dans l'oratorio de Judas Machabée* (de Haendel). Acest program atestă progresul realizat, sub aspect calitativ, de către membrii despărțământului, în ce privește conținutul programelor muzicale prezentate publicului.

Au mai fost, desigur, până în anul 1918, și alte manifestări de acest fel²⁴ prilejuite de adunările generale cercuale, ori independent de ele, însă n-am descoperit încă surse documentare certe, astfel că ne limităm la ceea ce am prezentat până acum, rămânând ca viitorul să faciliteze scoaterea lor la lumină și introducerea în circuitul științific. Oricum, prin ceea ce am reconsiderat în acest capitol, am demonstrat că și membrii despărțământului beiușean al “Astrei” s-au arătat interesați de organizarea unor concerte, așezându-se între celelalte societăți culturale locale, în acțiunea educativă și de cultivare a muzicii naționale și universale.

Anexe documentare:

1 INVITARE

Conform statutelor “**Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român**” §. 45. P. 8. comitetul cercual al despărțământului Beiuș a fixat locul adun. gen. din acest an în **Rogoz** pe ziua de **2 Septembrie** st. n. la 11 ore a. m. in biserica gr. cat.

În urmarea acesteia St. Dta. ești pofit și rugat a participa la acésta adunare și a îndemna și pe alții inteligenți și popor ca prezentându-se în număr cât de mare

²² *Ibidem*, dos. 189/1910, act 1305.

²³ Îl reproducem în întregime (vezi *Anexa documentară nr. 2*).

²⁴ De pildă, în ședința comitetului despărțământului din 9 ianuarie 1914 s-a propus ca în seara de “Sân Văsi” să se desfășoare un program în care să figureze și un duet muzical (*Ibidem*, dos. 400, act 72/1914).

se conlucreze la promovarea acestei asociațiuni de mare importanță pentru poporul nostru.

Programul adunării cercuale.

- 1) la 8 ore a. m . S. liturgie.
- 2) Deșchiderea ședinței.
- 3) Raportul comitetului.
- 4) Alegerea comisiunilor de câte doi membrii: a.) pentru censurarea rațiunilor. b.) pentru înscrierea de membrii noi și încasarea tacselor.
- 5) Alegerea alor doi delegați pentru adunarea generală a “Asociațiunei” ce se va ținea la băile Herculane.
- 6) Disertațiuni.
- 7) Rapoartele comisiunilor.
- 8) Eventuale propuneră și interpelări.

Beiuș, 12 August 1900

ANTONIŪ PALLADI m. p.
direct. desp.

NICOLAŪ FABIAN m. p.
secret. desp.

După adunare banchet; prețul de couvertă 2 fl.

Séra dela 7 ½ ore festivitățile următore:

A.) CONCERT.

Împreunat cu teatru și dans.

Programa Concertului.

- 1.) I. Worobchievičiu: “O Prea sfântă” cor, barb, esecutat de corul tinerimei din Beiuș organizat pentru festivitățile desp. “Asociațiunei”, sub conducerea Dlui Alesandru Thira c. inv. gr. cat. în Șeitin.
- 2.) G. Coșbuc: “Dușmancele” decl. De D-șóra A. Chiorean.
- 3.) N. Ștefu: “Uită mamă” cor micst.
- 4.) D. Bolintinean: “Mihnea și baba” decl. De Dl. A. Popp student de cl. VIII.
- 5.) Mendelssohn: “Al vênătorului bun remas” cor barb.
- 6.) I. Popp: “Otravă de hârciogă” dialog predat de D-șóra V. Maior și Dl. M. Mann teolog.
- 7.) Mendelsshn: “Dulci cântări” duet esec. de D-nii A. Thira și I. Maiorescu stud. În drept.
- 8.) G. Șorban: “Mai am un singur dor” cor. Micst.

B.) TEATRU.

“Sărăcie lucie”, comedie pop. cu cântece într-un act de Iosif Vulcan.

P E R S O A N E L E:

Sivu Iernila, episcop	Dl. I. Pinter.	O nevestă, ...	D-șora M. Bolcaș.
Veselina, fata lui ...	D-șora E. Pinter.	Altă nevestă	D-șora M. Costin.
Ioța, căruțaș	Dl. V. Cosma.	O fată, ...	D-șora E. Papluca.
Trailă Liliac, fecior holteiu	Dl. P. Papp.	Altă fată	D-șora A. Chiorean.
Viliga, neb. satului	Dl. A. Thira	Un fecior	Dl. M. Cosma.
Sanda, Țgancă		Al doilea fecior	Dl. G. Nestor
Vrăgitoare	D-șora A. Poenar.	Neveste, fete, feciori, copii, popor.	

Se petrece într'un sat în Bănat.

Prețul de intrare: 1 fl. de persoană, 3 fl. de familie. Pentru popor 30 cr. de persoană.

Oferte marinimóse se primesc cu mulțămítă, și se vor cuita pe cale diuaristică.
In paușă se va juca “Călușerul și Bătuta”.

2.

DESPĂRȚĂMÂNTUL BEIUȘ AL “ASOCIAȚIUNII”.

A IX-a Serată Literară

Duminecă în 18 Faur d. p. la 5 oare

În localitatea CASINEI ROMÂNE.

P R O G R A M:

- a) F. Chopin: “Impromptu”-Cis moll esec. la pian de d-na
  - b) B. Bartók: “Dance roumaine” *Cornelia Bușiția*
- “Probleme religioase” conferență de *Petru E. Papp*.
- Mozart: “Nunta lui Figaro” terțet de violină esecutat de d-nii *I. Bușiția*, *Fr. Hubic* și *Al. Chira*. Acompaniament la pian de d-na *Cornelia Bușiția*.
- Poezii din George Coșbuc declamate de *Gh. Cosma*.
- Haendel: “Dans l'oratorio de Judas Machabée” terțet de violină esecutat de d-nii *I. Bușiția*, *Fr. Hubic* și *Al. Chira*.
Acompaniament la pian de d-na *Cornelia Bușiția*.

PREZIDIUL DESPĂRȚĂMÂNTULUI.

ADUNAREA GENERALĂ A „ASTREI” DE LA TIMIȘOARA (21 – 22 septembrie 1904)

În perioada imediat următoare revoluției de la 1848 – 1849, în condițiile ostile ale epocii neoabsolutiste, prelungite și chiar accentuate – după o scurtă perioadă „liberală” – în timpul dualismului austro – ungar, românii transilvăneni s – au văzut nevoiți să transfere pe alt plan, decât cel politic, lupta pentru emancipare națională. „*Câmpul nesfârșit și vecinic roditor al culturii*”¹ a devenit un important factor al rezistenței la tot mai accentuatele tendințe asimilative ale națiunilor dominante. În această realitate istorică rezidă, perseverența fruntașilor culturali români în a – și întemeia asociații și reuniuni culturale, care au împânzit, în scurtă vreme, întreaga Transilvanie². Fenomenul nu este, de altfel, singular sau caracteristic doar populației românești. Într – o perioadă în care forța și prestigiul popoarelor se considera că derivă din nivelul lor de cultură, asocierile culturale având un caracter național au reprezentat o dominantă în epocă. Pentru românii din afara statului național, ca de altfel pentru toate populațiile aflate sub dominație străină, ele reprezentau totodată organisme menite a contribui la păstrarea și afirmarea identității lor naționale.

Cea mai importantă asociație culturală a românilor din monarhia austro – ungară, atât prin rolul pe care și l – a asumat cât și prin realizările în planul vieții cultural – naționale a fost, incontestabil, „*Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român*” (*Astra*). Încă din perioada înființării societății (oct. 1861), cărturarii transilvăneni preconizaseră ținerea unor adunări generale anuale ale tuturor membrilor acesteia, în care să se dezbată atât aspecte ale vieții interne, cât și probleme cultural – științifice de interes general.

Adunările generale anuale ale „Astrei” erau prilejuri de întâlnire și dezbateri a unor preocupări care vizau ridicarea nivelului de cultură a poporului român, a gradului de participare la lupta pentru afirmarea națională. Prin adunările sale generale, „Astra” i – a făcut pe românii din diferitele părți ale țării să se cunoască unii pe alții, i – a deprins să lucreze împreună și să se stimeze unii pe alții, i – a învățat să – și prețuiască și să – și cultive limba, a susținut vie scânteia națională, chiar și acolo unde era în primejdie a se stinge, a aplanat contrastele sociale și confesionale, i – a deprins să se simtă fii ai aceluiași popor și i – a învățat să lupte pentru același ideal: asigurarea existenței și întărirea materială, morală și culturală a poporului român. Ținându – se rând pe rând în toate localitățile mai însemnate ale

¹ *Transilvania. Partea literară*, 1911, nr. 4 jubiliar, iulie – august, p. 317

² Viorel Faur, *Precizări referitoare la activitatea Casinei române din Beiuș*, în *Crisia*, 1975, 5, p. 153

Transilvaniei, cu participarea românilor din toate categoriile sociale, adunările generale devin evenimente culturale de răsunet, veritabile congrese naționale pentru românii de sub stăpânirea austro – ungară.

Modificarea statutelor, operată în 1897, a dat posibilitatea ca activitatea Asociațiunii, care mai înainte era mărginită numai la teritoriul Ardealului istoric, să se extindă asupra întreg teritoriului locuit de români din monarhia austro – ungară. Acest prim pas este marcat de adunarea generală de la Lugoj din 1896, când „Asociațiunea ... se dezbracă de caracterul ei provincial, și proclamă principiul solidarității naționale pe teren cultural ...”³. De acum înainte adunările generale ale Astrei se țin cu predilecție în părțile vestice ale Transilvaniei, încercându – se atragerea românilor din această zonă în frontul luptei pentru cultură națională unitară, în acest context având loc și ținerea adunării generale de la Timișoara din 21 – 22 Septembrie 1904. Important factor de afirmare culturală românească, despărțământul Timișoara al „Astrei” și – a ținut adunarea de constituire la 6 noiembrie 1898, sub președinția avocatului Emanuil Ungurianu, delegatul comitetului central⁴. În sfera sa de activitate intrau, pentru început, toate localitățile de pe teritoriul vechiului comitat Timiș. Desemnarea Timișoarei ca loc de desfășurare a adunării generale din anul 1904 nu este întâmplătoare. Sub impulsul activității exemplare a lui Emanuil Ungurianu, acest „patriarh al bănățenilor”⁵ cum la numit istoricul Nicolae Iorga, despărțământul Timișoara al „Astrei” s – a dovedit a fi, încă de la începutul ființării sale, unul din cele mai active și mai rodnice despărțăminte.

Alegerea Timișoarei ca loc de desfășurare a adunării generale din anul 1904 s – a făcut în cadrul unei ședințe ordinare, din 12 mai 1904⁶, a Comitetului central al „Astrei”, când s – a dat curs invitației primite în acest sens din partea comitetului cercual al despărțământului Timișoara. Pentru asigurarea unor condiții corespunzătoare desfășurării lucrărilor adunării, se impuneau prompte și eficiente măsuri organizatorice. A fost ales un „comitet aranjator”, împărțit în mai multe secțiuni fiecare având îndatoriri precise, avându – l în frunte pe harnicul avocat timișorean Aurel Cosma, care și – a îndreptat prevalent atenția în direcția pregătirii în detaliu a programului adunării.

După ce a luat la cunoștință despre lucrările pregătitoare pe care Comitetul de organizare al despărțământului Timișoara le – a desfășurat și despre programul preconizat, Comitetul central al „Asociațiunii” s – a întrunit la 28 iulie 1904 într – o ședință ordinară, în care redactează, pentru a fi dată publicității, o „Convocare” a adunării generale a „Astrei” de la Timișoara.⁷

³ *Transilvania(Partea literară)*, 1911, nr. 4 jubiliar, iulie – august, p. 347

⁴ Pentru detalii Elena Borugă, *Activitatea despărțământului Timișoara al „Astrei” (1898 – 1918)*, în *Acta Musei Apulensis*, 1982, nr. 20, p. 297 - 306

⁵ Apud Elena Borugă, *Op. cit.*, p. 304

⁶ Arhivele Naționale – Direcția Județeană Sibiu (în continuare AN – DJS), *fond Astra*, dos. 26/1904, f. 35

⁷ *Ibidem*, f. 51, 51 v.

Semnata de vicepreședintele Iosif Sterca Șuluțu și de primsecretarul Dr. Cornel Diaconovich, aceasta cuprindea prezentarea punctelor din ordinea de zi a celor două ședințe, care trebuiau să aibă loc în zilele de 21 și 22 septembrie 1904. Astfel, ordinea de zi a primei ședințe, din 21 septembrie, ce trebuia să înceapă la ora 11, cuprindea următoarele: deschiderea adunării generale, înscrierea delegaților prezenți, raportul general despre activitatea Comitetului central din anul precedent, alegerea comisiilor (pentru examinarea raportului general, pentru verificarea bilanșurilor conturilor Asociațiunii pe anul 1903 și a proiectului de buget pe anul 1905 și comisia pentru înscrierea de membrii), iar punctul ultim era rezervat propunerilor eventuale. A doua ședință, stabilită a începe dimineața la ora 10, în 22 septembrie 1904, cuprindea: raportul comisiilor, alegerea comitetului central și a funcționarilor Asociațiunii, fixarea locului de desfășurare a proximei adunări generale, dispozițiuni pentru verificarea procesului verbal, iar punctul ultim, închiderea adunării generale.

În paralel, a fost întreprinsă o acțiune de popularizare, prin intermediul presei, a scopurilor urmărite de „Asociațiune”, lansându – se totodată un călduros apel⁸, adresat atât bărbaților, cât mai ales femeilor, de a se înrola în frontul luptei pentru cultura națională, prin înscrierea în rândul membrilor societății.

Luând în considerare numărul mare al membrilor, agenturilor și bibliotecilor despărțământului Timișoara, la propunerea primsecretarului Asociațiunii dr. Cornel Diaconovich, Comitetul central a decis, în ședința sa ordinară, din 25 August 1904, să se împartă cu ocazia adunării generale, în mod gratuit, mai multe publicații: 20 de exemplare din scrierea „*Caracterele morale*” de I. Popea, 20 din „*Nuvela și schițe*” de I. P. Reteganul, 100 de exemplare complete din colecția de câte 5 broșuri a scrierii „*Ionel*”, de V. Gr. Borgovanu din „*Biblioteca poporală a Asociațiunii*” și 500 din celelalte numere ale „*Bibliotecii populare*” și câte 20 exemplare din scrierile „*Igiena școlară*” de Dr. I. Beu și „*Cartea sănătății*” de Dr. St. Erdélyi⁹. Totodată, datorită împrejurării că în ținutul Timișoarei „portul național a degenerat în măsură mare și motivele naționale în industria de casă dispar tot mai mult”¹⁰, la propunerea aceluiași, s – au cumpărat pentru distribuire 100 exemplare din modelele colorate de țesături românești ale Minervei Cosma. Distribuția tuturor acestor publicații avea să se facă prin intermediul organelor despărțământului Timișoara, cu considerarea ca toate bibliotecile din despărțământ să fie înzestrate cu câte un exemplar din aceste scrieri, iar pentru fiecare comună de pe teritoriul despărțământului să se destineze un exemplar complet al colecției „*Ionel*” și câte un exemplar al modelelor de țesături românești.

În ziua de marți, 20 septembrie 1904, trenurile din toate părțile aduceau români la adunare. La ora opt seara, așteptați pe peronul gării de către membrii comitetului de organizare în frunte cu președintele Aurel Cosma, au sosit membrii comitetului central al „*Astreii*” reprezentați prin domnii: Liviu Lemeny, Nicolau

⁸ *Tribuna*, 1904, nr. 161, Miercuri, 25 August/7 septembrie, p. 4, articolul „Rugare în interesul Asociațiunii”, semnat de comitetul aranjator al despărțământului Timișoara.

⁹ AN – DJS, *fond Astra*, dos. 26/ 1904, f. 65 v., 66

¹⁰ *Ibidem*, f. 66 v.

Ivan, dr. Miron Cristea, I. F. Negruțiu, dr. Cornel Diaconovich, dr. Valeriu Bologa, Ioan Vătășan, Partenie Cosma. Împreună cu ei au venit dr. Aurel Vlad, dr. Aurel Isac, D. Comșa, N. Hențu și mulți alții¹¹.

Șirul festivităților ocazionate de adunarea generală de la Timișoara s – a început cu obișnuita „seară de cunoștință”, din 20 septembrie 1904, ținută în sala mică a hotelului „Principele de Coroană” din localitate, unde – după mărturia unui martor ocular – în prezența unui public numeros, s – a luat cina și s – a sărbătorit până târziu în noapte la muzica lăutarilor¹².

Miercuri dimineața, la orele 11, după celebrarea serviciului divin în ambele biserici române¹³, dr. Liviu Lemény a rostit cuvântul de deschidere al adunării generale. Într – o atmosferă entuziastă, acesta a început prin a sublinia scopul măreț și în același timp nobil pe care îl urmărește „Asociațiunea transivănă pentru literatura română și cultura poporului român” precum și dreptul inalienabil și datoria sacră pe care le are fiecare român de a – și cultiva și dezvolta limba străbună, căci – după aprecierea sa – „poporul care nu e capace de cultură, acela nu e nici demn de viață”¹⁴. După ce a relevat avântul luat de Asociațiune „de când în brațele sale cuprinde pe toți românii din patrie”, președintele a evocat rolul fruntaș al Banatului la renașterea culturii române, amintind că „prin părțile Bănatului s – a născut prima mișcare pentru cultivarea poporului român și a limbei sale, prin părțile aceste s – a înființat primul institut pedagogic, din care au purces apostolii învățători, cărora este a se mulțami faptul, că puțini țărani află în acest ținut, - fie dintre cei mai bătrâni – cari nu știu carte”. Își exprimă, prin urmare, încrederea deplină că adunarea generală a „Astrei” de la Timișoara va forma „o treaptă nouă către înălțimea idealului nostru cultural, la care nisuim”¹⁵.

În cuvântul său de răspuns, Emanuil Ungureanu, directorul comitetului cercual al despărțământului Timișoara, după o scurtă referire la starea materială și intelectuală inferioară a populației românești în raport cu a celorlalte etnii conlocuitoare, a subliniat necesitatea imperativă de remediere a acestor stări de lucruri. Considerînd educația primită în școlile populare drept „minimalul cultural, ce e de lipsă în viața poporului”, ce poate constitui cel mult un fundament, pe care „să se poată treptat mai departe dezvolta și întări”, acesta recomanda ca „poporul nostru, (poporul român, n.n.) – precum fac și alte popoare mai culte, – să capete învățătură și după ce a eșit din școala poporală; trebuie și mai departe să se lumineze, ca să se poată susține și întări, însă dezvoltarea culturală să nu fie numai

¹¹ *Tribuna*, 1904, nr. 173, Duminică, 12/25 septembrie, p. 1

¹² *Familia*, 1904, nr. 37, 12/25 septembrie, p. 443

¹³ În biserica ortodoxă a celebrat protopopul dr. Traian Putici, asistat de preotul militar Bugariu și de preotul Mateiu din Fabric iar în biserica greco – catolică canonicul Ioan Boroș, asistat de dr. Jacob Radu, vicarul Hațegului, protopopul George Trăilă, parohul Timișoarei și preoții Liviu Lancu din Vișag și George Muntean din Ghilad.

(*Tribuna*, 1904, an VIII, nr. 173, Duminică, 12/25 septembrie, p.1)

¹⁴ *Gazeta Transilvaniei*, 1904, nr. 201, Sâmbătă, 11/ 24 septembrie, p. 1

¹⁵ *Controla*, 1904, nr. 68, Duminică, 25 septembrie n., p. 1

intelectuală, ci să fie și economică, adecă poporul român să nu fie numai cu carte, dar să fie și econom bun”¹⁶. Prin urmare, el atrăgea atenția conaționalilor săi, ca în promovarea culturii generale la popor, să țină cont de spiritul timpului și de împrejurările în care trăiesc, și pe lângă cultivarea idealismului „care ne învață să ținem la naționalitatea, la limba și legea noastră, la portul, tradițiunile și datinile părinților noștri, ne învață să rămânem credincioși strănepoți ai strămoșilor noștri, adecă să rămânem români, ce au fost și dâșii” să se preocupe și de promovarea culturii economice, deoarece – aprecia el – „în zădar vom cânta noi „Deșteaptă – te Române”, dacă alte neamuri vor cumpăra holdele și moșiile Românilor”. Concluzionând, acesta a formulat foarte nimerit și „catehismul poporului român”: „Să ne păstrăm și apărăm limba, legea și moșia”¹⁷.

După discursul lui Emanuil Ungurianu, care a făcut o adâncă impresie asupra celor prezenți, dr. George Dobrin a salutat adunarea în numele „Societății pentru fond de teatru român”, iar Nicolae Oncu a făcut același lucru din partea „Asociațiunii naționale aradane pentru literatura și cultura română”¹⁸. Prin prisma participării oficiale a acestor societăți la adunarea generală a „Asociațiunii” și datorită aprecierii de care activitatea acesteia se bucura din partea lor, se poate afirma că întrunirea „Astrei” de la Timișoara s – a ridicat la rolul și importanța unei adevărate sărbători culturale naționale a românilor din întreaga monarhie austro – ungară.

Sala mare a hotelului „Principele de Coroană”, locul de desfășurare a adunării generale, se dovedea neîncăpătoare, în fața numărului mare de români, veniți din toate ținuturile Transilvaniei, dormici a lua parte la ședințe. Presa a fost la rândul ei de asemenea bine reprezentată¹⁹. Din partea autorităților au fost prezenți protocoșpanul Bandl Rudolf și funcționarul Ioan Andreescu²⁰.

În lipsa secretarului al II – lea (administrativ, n.n.) al Comitetului central, care trebuia să fie notarul adunării generale, este numit ad – hoc în această funcție Dr. Vasile Bologa, după care se face trecerea în revistă a delegaților despărțimintelor prezenți²¹.

¹⁶ *Poporul român*, 1904, nr. 40, Duminică, 3/ 16 octombrie, p. 2

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Gazeta Transilvaniei*, 1904, nr. 205, 17/30 septembrie, p. 2

¹⁹ Au fost de față Valeriu Braniște de la „*Drapelul*”, Zaharia Bârsan de la „*Gazeta Transilvaniei*”, Octavian Tăslăuan de la „*Luceafărul*”, Dimitrie Birăuț de la „*Poporul român*”, Gavriil Precup de la „*Unirea*”, Emil Isac de la „*Gazeta de Duminică*”, Sever Bocu de la „*Tribuna*”, Gaicser Romulus de la „*Südungarische Reform*”, Weiss Aladár de la „*Délmagyarországi Közlöny*” și Korodini István de la „*Temesvarer Zeitung*”.

²⁰ *Tribuna*, 1904, nr. 173, Duminică, 12/25 septembrie, p. 2

²¹ Erau prezenți: Nicolae Hențu, Dr. Comșa (Seliște), Dr. Victor Onișor (Bistrița), Dr. Aurel Oprea, Ioan Marcu (Bocșa), Voicu Hamsea, Aurel Savici (Lipova), Rubin Patița (Alba Iulia), Lazar Vraciu (Dobra), Dr. Aurel Vălean, Dr. Valeriu Braniște (Lugoj), Petru Ionaș, Romul Cărăbaș (Timișoara), Dr. N. Vecerdea (Brașov), Vasile Babi (Oradea-mare), Iacob Nicolescu (Hațeg), Ioan F. Negruț, Gavriil Precup (Blaj), Adam Micu, Ilie Dobrotă (Mercurea), Ilie Trăilă, Dr. Ioan Nedelcu (Oravița) (*Tribuna*, nr. 173, Duminică, 12/ 25 Septembrie 1904, p.2)

Pe ordinea de zi a primei ședințe figura, ca punct principal, citirea raportului general de activitate a „Astrei” pe anul 1903. Pentru operativitate, la propunerea președintelui, plenul adunării aprobă ca raportul comitetului central, fiind deja în prealabil tipărit și distribuit între participanți, „să se considere citit”²². Prin urmare, s – a trecut la alegerea obișnuitelor comisii: pentru examinarea raportului general (Ioan Boroș, dr. Valeriu Braniște, Ioan Budințan, dr. Nicolau Oncu și Ilia Trăilă), pentru verificarea bilanșurilor conturilor anului 1903 și a proiectului de buget pentru anul 1905 (dr. N. Comșa, dr. Isidor Pop și dr. Aurel Oprea) și a comisiei pentru înscrierea membrilor (dr. Aurel Cosma, Romul Cărăbaș și dr. G. Adam)²³. Deoarece cu ocazia desfășurării adunării generale expira și mandatul de trei ani al oficialilor Asociațiunii, s – a constituit ad – hoc și o comisie de candidare pentru alegerea comitetului central, din care au făcut parte dr. Nicolau Vecerdea, dr. Aurel Isac, Ioan Pepa, Ioan Pinciu și Gherasim Sîrbu. Cu acestea, ședința primă se încheie²⁴.

Un banchet, desfășurat tot în sala mare a hotelului „Principele de Coroană” și la care au participat peste 150 de persoane, a completat programul primei zile a adunării. Cu această ocazie au fost rostite mai multe „toasturi”: președintele desemnat al adunării, dr. Liviu Lemeny (pentru monarh), Emanuil Ungureanu (pentru comitetul central al Astrei), Partenie Cosma (pentru comitetul aranjator al adunării generale), dr. Aurel Cosma (pentru participanții la adunare), Nicolae Ivan (pentru reprezentanții societăților surori, ai fondului de teatru și al Asociației aradane), dr. Nicolae Oncu (pentru femeia română), Rubin Patița (pentru tinerețea română), dr. Aurel Vlad (încrederea în puterea de viață a poporului român)²⁵. Din cele 8 discursuri, rostite de diverși lideri ai Asociațiunii, s – au distins cele ale lui Emanuil Ungurianu, directorul comitetului cercual al despărțământului Timișoara, care a evocat nobilul scop urmărit de Astra, dar mai ales acela al tânărului deputat al Dobrei, dr. Aurel Vlad, reprezentantul noului curent în politica românească transilvană, care, cuprins de un elan tineresc, reamintește faptul că în problema iubirii de neam, între tineri și bătrâni, nu există nici o deosebire, dar, consideră că în împrejurări schimbate și tactica oamenilor politici români ar trebui schimbată, manifestându – și totodată încrederea deplină în vitalitatea poporului român. Cuvintele sale au fost întâmpinate de vii aplauze. După terminarea discursurilor, taraful de lăutari a intonat solemn imnul național²⁶.

A urmat mai târziu un reușit concert, de o rară ținută artistică, dat cu concursul doamnei Lucia A. Cosma (sopran), al domnișoarelor Adelina Piso (violină), Minerva Cosma, Marioara Dogée și Valeria Isac (pian) și al domnului Zaharie Bârsan (declamațiune). S – au cântat și declamat, în cea mai mare parte, piese ale unor cunoscuți compozitori și artiști clasici străini: Liszt („Rigoletto”,

²² AN – DJS, *fond Astra*, dos. 26/ 1904, f. 116 v.

²³ *Ibidem*, f. 116 v., 117

²⁴ *Ibidem*, f. 117

²⁵ *Telegraful Român*, 1904, nr. 99, Marți, 14/ 27 septembrie, p. 397 – 398

²⁶ *Libertatea*, 1904, nr. 38, Sâmbătă, 18 septembrie/ 1 octombrie, p. 2

„Spinnerlied”), Grieg („Așteptarea” (Cântecul Solveigei), Meyerbeer (aria Pagelui din opera „Hughenoții”), Rubinstein („Sonată”), Gounod („Ave Maria”, „Serenadă”), Chopin („Polonaise brillante”, op. 3) dar și români, printre care la loc de cinste s – au aflat compozițiile lui George Dima („Mugurel, mugurel”, „Sub fereastra mândrei mele”), piese care, la insistențele frenetice ale audienței, au fost bisate²⁷. S – au impus atenției, în special, interpretările vocale ale Luciei A. Cosma și cele la violină ale Adelinei Piso. Mult apreciate de către publicul prezent au fost și declamările talentatului artist Zaharia Bârsan, bursierul Societății pentru fond de teatru român, care, „recitînd cîntecele lui originale, adevărate comoare de gingășie, a răpit și fermecat mulți ochi frumoși, iar când a sfârșit „Cântecul plugarului” cu refrenul „Ciocârlie, ciocârlie”, mânușițele albe și înăspritele palme de preoți tunau de aplauze”²⁸. Printre operele declamate mai amintim „Soldatul lui Țepeș” de Aricescu, și „Satira a III – a”, de Mihai Eminescu.

Îndeplinind un frumos act de curtoazie, la concert au participat printre alții generalul Schwitzer și mai mulți ofițeri superiori ai armatei austro – ungare, care, au rămas plăcut impresionați de măiestria tinerilor artiști români. Au existat însă și voci de presă, care și – au exprimat nemulțumirea față de lipsa din programul artistic, a unui cor organizat, precum și față de preponderența muzicii clasice străine în raport cu cea românească. Octavian C. Tăslăuan spre exemplu, corespondentul prestigioasei reviste literare „Luceafărul” din Budapesta, participant la manifestările ocazionate de adunarea generală, mărturisea chiar că a mers la Timișoara mai mult pentru ca să audă vestitele coruri din Banat dar, concluzionează el malițios, „fost – am în Roma și n – am văzut pe Papa”²⁹.

În 22 septembrie 1904, de la ora zece dimineața, s – au desfășurat lucrările ședinței a doua a adunării generale. La rugămintea președintelui Liviu Lemeny, notarul Vasile Bologa a dat citire depeșelor de felicitare sosite pe adresa adunării³⁰, după care s – a trecut la prezentarea rapoartelor comisiilor. Prima dintre comisii a fost cea de examinare a raportului general al comitetului central pe anul 1903. După o serie de discuții purtate pe marginea problemelor cuprinse în raport, plenul adunării generale a luat următoarele hotărâri:

1. exprimarea recunoștinței față de cei care au colaborat la reușita „Enciclopediei române”, scoasă sub auspiciile „Asociațiunii”;

2. în semn de recunoștință pentru meritele avute la conducerea destinului „Astrii”, președintele demisionar Alesandru Mocsony este numit președinte onorar al acesteia, iar Partenie Cosma, directorul băncii „Albina” din Sibiu și membru al Comitetului central, alături de Iosif Vulcan, membru al Academiei române, directorul revistei literare „Familia” și în același timp președintele secțiunii literare a „Asociațiunii” sunt numiți membrii de onoare;

²⁷ *Tribuna*, 1904, Luni, 13/26 septembrie, nr. 174, p. 2

²⁸ *Luceafărul*, 1904, nr. 18, 15 septembrie st. v., p. 309

²⁹ *Ibidem*

³⁰ AN - DJS, *fond Astra*, dos. 26/ 1904, f. 118, 118 v.

3. exprimarea condoleanței pentru pierderea membrilor decedați de la ultima adunare generală din anul 1903;

4. după raportul asupra stării despărțămintelor, agenturilor și a bibliotecilor populare, comitetul central este însărcinat să examineze cauzele stagnării unora dintre despărțăminte și să ia dispozițiile necesare pentru reactivarea lor;

5. în privința secțiunilor științifice – literare, se respinge propunerea comitetului central de a se abroga hotărârea adunării generale din Baia – Mare din 1903, prin care secțiunilor li se recomanda să prezinte următoarei adunări un plan de acțiune, adunarea rezervându – și dreptul de a reveni eventual asupra acestei hotărâri;

6. în problema Muzeului istoric și etnografic, se aprobă dispozițiile luate pentru ridicarea Muzeului, autorizându – se comitetul central să întreprindă, prin intermediul despărțămintelor și prin delegați speciali, o coletă publică pentru procurarea mijloacelor bănești necesare acoperirii restului cheltuielilor de zidire și de înzestrare a muzeului; totodată, se exprimă recunoștința adunării generale pentru donațiile în bani și obiecte făcute în contul muzeului;

7. se aprobă raportul general privind publicațiile, averea, biblioteca, Școala civilă de fete, fondurile și fundațiile Asociațiunii;

8. se acceptă retragerea demisiei din postul de primsecretar al „Asociațiunii” a lui Cornel Diaconovich, demisie pe care adunarea generală din anul precedent de la Baia Mare (1903) o acceptase³¹.

În continuare, urmează raportul comisiei însărcinate cu verificarea bilanșurilor financiare ale „Asociațiunii” pe anul 1903 și a proiectului de buget pe anul 1905, prevăzându – se, între altele, o ameliorare a remunerării secretarului al II – lea de la 600 la 1800 coroane, precum și mici ameliorări salariale pentru ceilalți „oficiali” ai „Astreii”³². La propunerea lui Iacob Radu s – a decis, ca fondul de 2.000 coroane, destinat pentru ajutorarea de școli, fiind și așa insuficient, să se întrebuițeze în scopul instruirii învățătorilor în studii economice. Referentul comisiei însărcinate cu înscrierea de noi membrii, Romul Cărăbaș, aduce la cunoștință, în aplauzele generale, că s – au înscris 8 noi membrii fondatori, 13 membrii pe viață și 32 membrii ordinari, ocazie cu care s – a adunat și importanta sumă de 5.540 de coroane³³.

Unul din punctele principale de pe ordinea de zi a ședinței a fost alegerea oficialilor „Astreii”, a căror mandat de trei ani expira în acea zi. Prin urmare, la propunerea comisiei de candidare, adunarea generală a ales – pe o perioadă de trei ani – următorul comitet central: Iosif Sterca Șuluțu – președinte, dr. Atanasie Marienescu – vicepreședinte, Partenie Cosma, dr. Ambrosie Chețan, dr. Corneliu Diaconovich, Nicolae Togan, Nicolae Ivan, dr. Liviu Lemeny, Iuliu Munteanu, Ioan F. Negruțiu, Ioan Papiu, dr. Ilarion Pușcariu, dr. Eusebiu Roșca, dr. Octavian Russu

³¹ *Ibidem*, f. 118v., 119, 119 v., 120

³² *Drapelul*, 1904, nr. 106, Sâmbătă, 11/ 24 Septembrie, p. 2

³³ *AN - DJS, fond Astra*, dos. 26/ 1904., f. 121, 121 v., 122 (după revista *Transilvania* s – a adunat suma de 6.120 K, vezi *Transilvania (Analele)*, 1904, nr. V, septembrie – octombrie, p. 239

– membri, dr. Ilie Beu, dr. Vasile Bologa, Arsenie Bunea, dr. Miron Cristea, Gavriil Precup și Romul Simu – membri supleanți³⁴.

În final, conform procedurii obișnuite, s – a luat în dezbatere problema stabilirii locului de desfășurare a adunării generale din anul următor. În numele românilor din despărțământul Brașov, Nicolae Vecerdea a invitat „Asociațiunea” să – și țină adunarea generală din anul 1905 în orașul Brașov. Deoarece atât președintele adunării Liviu Lemeny, cât și Rubin Pațița, au făcut la rândul lor același lucru, în numele despărțămintelor la care ei erau membrii, Sibiu respectiv Alba – Iulia, chestiunea a rămas să fie hotărâtă ulterior de către comitetul central³⁵.

Declarându – se fericit că a a vut prilejul să prezideze una din „cele mai splendide adunări ale „Asociațiunii” și mulțumindu – le tuturor aceluia care și – au adus aportul la reușita ei, ușurându – i și prin aceasta sarcina, președintele declară adunarea generală de la Timișoara închisă. El mărturisește că a rămas totuși după aceste minunate zile cu un mare regret, datorat absenței de la adunarea generală a prelaților români, și în special a tinerilor episcopi din Arad și Lugoj, care nu au binevoit, ca mitropolitul din Sibiu și episcopul din Caransebeș, măcar să trimită scrisori de felicitare³⁶.

După terminarea ședinței, nu s – a ținut prânz comun, însă aproape toți oaspeții au fost invitați la masă de frunțașii din Timișoara: dr. Aurel Cosma, Romul Cărăbaș și dr. George Adam. De asemenea, directorul despărțământului Timișoara, Emanuil Ungurianu, a oferit acestora prânzul la hotelul „Hungaria” din localitate.

La ora 16 s – a desfășurat ședința festivă a „secțiunilor științifice – literare”, prilej cu care doi distinși literați români au citit câte o lucrare de o deosebită valoare științifică – literară, „care se ridică foarte mult peste nivelul disertațiilor din trecut și au fost ascultate timp de aproape 3 oare cu atențiune încordată de un public numeros și ales”³⁷. Iosif Popovici a vorbit despre „Dialectele limbii române”³⁸ iar dr. Iosif Blaga despre frumosul în artă și despre principiile artei moderne³⁹. Un splendid bal, începând cu ora nouă seara, a încheiat șirul festivităților ocazionate de adunarea generală de la Timișoara.

Evenimentele de la Timișoara au ocazionat, cum era și firesc, apariția a o serie de articole în presa română și străină din Imperiul austro – ungar cu referire la manifestări.

Presa maghiară a luat o atitudine în general critică în raport cu desfășurarea adunării generale, cele mai vehemente fiind ziarele „*Magyarország*”, „*Aradi Kozlony*” și „*Magyar Szó*”. Într – un articol publicat în ziarul „*Magyarország*” de către Bartha Miklos, acesta cerea imediata intervenție a ministerului de interne pentru suprimarea Asociațiunii, „fiindcă conducerea ei semidocță și spiritul ei păcătos nu este acomodată a răspândi cultura în patria noastră”⁴⁰. Printre acuzațiile ce i se

³⁴ *Ibidem*, dos. 1025/ 1904, f. 8

³⁵ *Telegraful român*, 1904, nr. 99, Marți, 14/ 27 septembrie, p. 398

³⁶ *Tribuna*, 1904, nr. 174, Luni, 13/ 26 septembrie, p. 5

³⁷ *Transilvania (Partea literară)*, 1904, nr. IV – V, septembrie – octombrie, p. 151

³⁸ *Ibidem*, p. 16 – 177

³⁹ *Ibidem*, nr. VI, noiembrie – decembrie, p. 202 – 217

⁴⁰ *Gazeta Transilvaniei*, 1904, nr. 203, Luni – Marți, 14/ 27 septembrie, p. 2

aduceau „Astrei” era și aceea că, în momentul în care președintele adunării generale Liviu Lemeny a rostit la banchetul de după prima zi a ședinței un discurs, el ar fi toastat numai pentru împăratul Austriei, nu și pentru monarh. (ca rege al Ungariei). Acestea mai susțineau că fișpanul comitatului Timiș a dorit să participe la festivități, a cerut însă „unele garanțe de patriotism” de la comitetul organizator și, deoarece nu le – a obținut, atât el cât și alți locuitori ai Timișoarei de etnie maghiară s – au abținut de la participare.

Ziarul „*Magyar Szó*” din 22 Septembrie 1904 publică la rândul său din prilejul adunării generale de la Timișoara un lung articol asupra Asociațiunii, asupra rolului și activității acesteia. Întrebându – se ce urmăresc de fapt românii din Ungaria cu cultura română, autorul articolului răspundea că „Noi scim foarte bine. Românii din Ungaria ținesc cu cultura română aceea, ca mereu ținând la suprafață evenimentele istorice deplorabile și figurile, cari le aparțin, ca: Horia, Crișan, Cloșca și Iancu etc., cari cu ură sălbatică au năvălit asupra Maghiarilor, - să țină pururea vie ura trecutului și prin acésta să asigure separatismul deplin”⁴¹

Presa românească în schimb, aproape fără excepție, publică în acele zile numeroase articole elogioase la adresa însemnătății și ecoului adunării generale din 21 și 22 septembrie de la Timișoara. „Manifestațiunea culturală din Timișoara, va ilustra desigur – apreciază corespondentul ziarului „*Tribuna*” – una dintre cele mai frumoase pagini ale istoriei vieții noastre naționale. A fost o serbătoare. Impozantă și neuitată serbătoare. Cea mai splendidă manifestațiune a geniului nostru național. Steagul „Asociațiunei” n – a fălăit mai maestos nicăiri ca aici în metropola Bănătlului. Curioasă aparițiune. Acolo, unde curentul dușman se credea aproape triumfător, unde toată furia se deslănțuise pentru a stinge viața unei lumi sădită înainte cu optsprezece veacuri, unde au dormit mai mult timp ascunse energiile neamului nostru, răsare mai viguroasă, mai luminoasă și mai falnică conștiința menirii istorice a neamului nostru. Ești în adevăr dispus a crede că datorim recunoștința dușmanilor noștri, că încercările lor de – a ne distruge sunt în definitiv serviciul cel mai bun ce ni – l pot face”⁴².

„Cetatea Timișoara poate și astăzi tresaltă înduioșată – se scria în „*Luceafărul*” – de amintirea frumusețelor ce a avut norocul să le vadă. În zilele de 21 și 22 Sept. n., a avut prilejul unei clipe din gloria trecută, adăpostind între zidurile ei dărăpănate și îmbrobodite de pălămidă floarea unui neam ... întrunită la adunarea generală a Asociațiunei. Cine a luat parte la această sărbătoare aleasă a Banatului și a văzut adunată la un loc lamura păturei noastre cărturărești, s-a putut convinge de puterea de viață a neamului nostru născut într – o zodie fără de noroc, a putut să vadă că noi dispunem de viguroase elemente adaptabile pentru cultura cea mai intenzivă, și a avut ocazie s – admire îndărătnicia și jertfa cu care se muncește la noi pentru înaintarea morală și materială a poporului nostru”⁴³.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 201, Sâmbătă, 11/ 24 septembrie, p. 2

⁴² *Tribuna*, 1904, nr. 173, Duminică, 12/25 septembrie, p. 1

⁴³ *Luceafărul*, 1904, nr. 18, 15 septembrie st. v., p. 307

FORMELE DE ACTIVITATE ALE REUNIUNII
“CELE TREI CRIȘURI”
Manifestări publice
(șezători, conferințe, serbări, concerte, turnee, etc.)

Măsurile destinate ridicării nivelului cultural-educativ al poporului, care erau stipulate în statutele Reuniunii, ne apar corespunzătoare cerințelor vremii, iar unele le putem socoti valabile și în actualitate.

Formele și mijloacele de activitate utilizate răspundeau unor solicitări de ordin practic. Existau suficiente mijloace și forme prin care se puteau materializa și intui gândurile, opiniile și dorințele oamenilor, toate impuse de cerințele momentului, de împrejurările și condițiile respective¹. Astfel, identificăm în acțiunile culturalizatoare ale Reuniunii o predilecție spre organizarea unor șezători artistico-literare. Se recurgea la această formă de activitate deoarece era considerată complexă și atrăgătoare. În organizarea ei erau implicați un număr însemnat de intelectuali, care își aduceau contribuția fie la instruirea unor formații artistice de amatori (coruri, dansuri populare, echipe de teatru etc.), alcătuite din elevii școlilor sau vârstnici, fie în prezentarea unor expuneri sau conferințe legate de probleme variate și utile, ce vizau istoria patriei, știința, cultura și arta. De regulă, erau invitați să conferențeze personalități importante din viața universitară românească².

Pentru o mai eficientă activitate a reuniunii s-a constituit, pe lângă Biroul de conducere, un “comitet de execuție”, alcătuit din șapte membri, care avea trasate sarcini clare, ce trebuiau materializate într-o anumită direcție. Gheorghe Sofronie a acționat în direcția întocmirii programelor de șezători din Oradea, în paralel cu programul general al șezătorilor organizate de reuniune³.

În mod frecvent, o șezătoare cuprindea două părți distincte: în prima parte era prezentată o prelegere ce aborda un anumit subiect, iar partea a doua făcea loc diverselor manifestări artistice (cântece, declamări de versuri, audiții muzicale, scurte reprezentații teatrale, proiecții cinematografice, etc).

În asemenea împrejurări programul artistic al șezătorilor culturale era susținut de Orchestra Filarmonicii din Oradea, artiști de la Teatrul Național din Cluj și București, corul Liceului “Oltea Doamna”, corul Liceului de băieți “Emanuil Gojdu”, corul “Hilaria” din Oradea⁴.

¹ Ion Bradu, *op.cit.*, p. 180

² *Ibidem*, p. 184-185

³ AN-D JBh, *fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”*, dos. I, f. 25

⁴ Ion Bradu, *op.cit.*, p. 185

În intervalul de timp cuprins între anii 1919 – 1933 s-au organizat, sub egida reuniunii, peste 120 de șezători culturale naționale în sala festivă a Primăriei Oradea, în sala Cercului Militar, cu concursul profesorilor universitari și secundari, artiștilor din Oradea, Cluj și București⁵.

Date despre aceste manifestări culturale se regăsesc în paginile revistei “Cele Trei crișuri”, care își informa cititorii în legătură cu desfășurarea numeroaselor șezători artistico-literare organizate de reuniune prin publicare de note și comentarii⁶.

Printre primele manifestări culturale din Oradea interbelică prezentate în paginile revistei se numără și pregătirile urbei pentru a întâmpina conducerea “Astrei”, a cărei adunare generală din anul 1920 s-a desfășurat în Oradea. Era aceasta “o veche și fierbinte dorință a mănunchiului de români din Oradea, precum și a Bihorului... românesc pe de-antregul”⁷.

Pentru anul 1921, publicația amintită cuprinde în rândurile sale referiri la toate șezătorile. Spre exemplificare, consemnăm programele câtorva dintre ele: “Șezătoarea din 31 martie 1921 s-a desfășurat în sediul redacției revistei “Cele Trei Crișuri”. Ea a reușit să strângă cea mai mare parte a intelectualității orădene. Directorul școlii de băieți, C. Sudețeanu, a ținut o frumoasă cuvântare despre “renaștere”, punând în legătură mișcarea lui Tudor Vladimirescu cu ultimele evenimente. În continuare, publicistul A. Petre a citit o frumoasă nuvelă de Iza Sion, apărută în ultimul număr din “Zburătorul”, iar Lucreția Bugeac a cântat, cu o voce plăcută, câteva șansonete. Programul a fost încheiat de tenorul locotenent Indrieș, cu câteva doine și cântece naționale, executate cu măiestrie, smulgând aplauzele întregii săli”⁸.

La șezătoarea a 9-a a fost invitat medicul Suroiu, un bun specialist în domeniul bacteriologiei, care a expus probleme medicale, ascultate cu interes de publicul prezent. La sfârșitul programului, întreaga asistență s-a perindat prin fața microscopului pentru a observa “pe viu” cele prezentate⁹.

La 12 mai 1921, în cadrul șezătorii (a 10-a), “a vorbit” Aurel I. Lapedatu, inspectorul statului pentru cooperăția din Transilvania și Banat. Conferențiarul a tratat chestiunea din punctul de vedere al fluctuației cursului monedelor din întreaga lume, arătând cauzele care influențează aceasta. Încheind interesanta sa conferință, economistul a făcut un apel auditoriului pentru “încurajarea cooperăției în Transilvania”¹⁰.

Observăm, din aceste câteva exemple, că în cadrul șezătorilor artistico-literare erau abordate teme diferite, care să vină în ajutorul populației.

⁵ AN-D JBh, *fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”*, dos. 7, f. 15

⁶ *Cele Trei Crișuri*, 1924, nr. 11-12, p. 182

⁷ *Ibidem*, 1920, nr. 8, p. 29

⁸ *Ibidem*, 1921, nr. 7, p. 224-225

⁹ *Ibidem*, nr. 10, p. 314

¹⁰ *Ibidem*, nr. 10, p. 315

În aceeași măsură, prin programele artistice se urmărea atât dobândirea de noi cunoștințe din diverse domenii, cât și consolidarea conștiinței naționale a românilor de pe granița de vest a țării.

În luna noiembrie a anului 1921, revista “Cele Trei Crișuri” a organizat alte două șezători, care au fost apreciate de numerosul public prezent în sala festivă a primăriei. Deschiderea programului a fost făcută de episcopul Roman Ciorogariu, după care artistul Baldovin, de la Teatrul Național din București, a prezentat anecdote de Th. Speranția. Doamna Codrescu, artistă de operă, a cântat din muzica clasică, iar Th. Cazaban, cunoscutul scriitor, a citit din scrierile sale originale, fiind răsplătit cu călduroase aplauze. În a doua parte a programului, George Bota a susținut o conferință despre “Ipocrizie”. O surpriză plăcută a fost gestul artistei Jolan Braranyai, de la opera maghiară, care a cântat la această șezătoare două fragmente din operele clasice, publicul făcându-i o caldă primire.

George Bacaloglu a deschis a doua șezătoare, prin câteva cuvinte de suflet. Programul a început prin citirea unei schițe de către George A. Petre, care surprindea foarte bine viața din mediul rural, și a continuat cu interpretarea unor doine românești de către Livia Illa.

Conferențiar a fost Eugeniu Speranția, care a prezentat “Ideia cosmopolită”, din cele mai vechi timpuri până în contemporaneitate.

A urmat o tânără talentată, în persoana Alexandrinei Dop, care a declamat, cu un accent dramatic, “Balada mării”, de Z. Bârsan. Finalul a aparținut unor proiecții cinematografice, cu figuri de domnitori români¹¹.

O șezătoare, cu rosturi exclusiv literare, s-a desfășurat în sediul redacției revistei, la 14 aprilie 1921. În fața unui public numeros a vorbit Emilian Alexandrescu, magistrat, ce a propus tema “Influența țărănismului în literatura noastră”. Conferențiarul arăta că literatura reprezintă cel mai înalt produs al unui popor, prin intermediul căreia întreaga viață intelectuală a unei nații este cel mai bine exprimată. În acest sens, literatura română a capătă o expresie națională. Vorbitorul trece în revistă imaginea românului, așa cum a fost surprinsă de scriitorii noștri: în opera lui Alecsandri este redat isteț, dar fără gânduri adânci, sentimental, resemnat de obicei, dar curajos la nevoie; în cea a lui Creangă, țărănimea trăiește cu hazul, pildele și proverbele ei, pentru ca Eminescu să devină cântărețul doinelor, epigonilor; Coșbuc introduce poezia cultă; Slavici prezintă românul în nuvelă, iar Goga “cânta” suferința țăranului. În finalul conferinței, autorul e de părere că literatura bună “trebuie să fie o expresie națională, în care toate straturile națiunii au dreptul de a fi reprezentate”¹².

Șezătorile “Celor Trei Crișuri” au fost modeste la început, însă, după acumularea unei oarecare experiențe și în urma unei munci perseverente, au luat un avânt frumos. Paginile revistei prezintă starea de nerăbdare a locuitorilor din Oradea în așteptarea unei noi șezători. Spațiile unde se țineau acestea deveneau

¹¹ *Ibidem*, nr. 18-19, p. 590-591

¹² *Ibidem*, nr. 8, p. 256

locurile de întâlnire a tuturor românilor, conferințele, declamațiile, muzica fiind ascultate cu atenție sporită¹³.

De altfel, programul șezătorilor, ce se desfășurau în fiecare săptămână, era recepționat de o sală arhiplină, ceea ce dovedea că publicul românesc orădean știa să-și manifeste interesul pentru cultură și artă.

La 1 decembrie 1921 s-a organizat o șezătoare ce a avut un caracter mai special, deoarece națiunea română sărbătorea trei ani de la momentul Alba-Iulia 1918. După o cuvântare “bine simțită și frumos rostită” de profesoara Lavinia Petroveanu, s-au declamat și cântat poezii și arii naționale de intervale de timp, corul școlilor normale de băieți și fete, sub conducerea profesorului Strat, a executat cântece patriotice, pentru ca, în final, să organizeze jocuri naționale între elevi și eleve¹⁴.

O interesantă șezătoare s-a desfășurat la 15 decembrie, același an. Subiectul abordat a fost tuberculoza, care trebuia cunoscută bine de populație, pentru a putea lupta mai eficient contra ei. Colonelul medic Adamiade a abordat subiectul din mai multe unghiuri de vedere.

Partea artistică a fost susținută de Eugenia Codrescu și Ana Fay, primadone la opera locală. Ele au fost acompaniate la pian de Livia Ille. Artistele au cântat fragmente din marile opere, stârnind numeroase ovații în sală.

Segmentul literar al programului a aparținut lui George Bota, care a citit câteva schițe de Caragiale.

Șezătoarea a fost prezidată de A. Magier, care, în cuvântul de încheiere, se arăta mulțumit de “sămânța areuncată pe ogorul culturii” în anul precedent¹⁵.

Dintre numeroasele șezători care au fost organizate în anul 1922, dorim să menționăm doar pe cea desfășurată la începutul lunii decembrie. Motivația reiese din titlul conferinței (*Sentimentul național*) susținute de profesorul Marin Ștefănescu, de la Universitatea din Cluj. După ce prezintă psihologia sentimentului național în genere și puterea pe care “el a exercitat-o asupra națiunilor”, conferențiarul s-a oprit asupra sentimentului național al poporului român, pe care l-a prezentat de-a lungul istoriei noastre. La sfârșitul discursului, Marin Ștefănescu dă sfaturi românilor ca “naționalismul marilor noștri înaintași să fie păstrat cu credință neînvingă, din ce în ce mai înfocat și mai adâncit în sufletul nostru”¹⁶.

Toate aceste conferințe aduceau un netăgăduit folos în orașele de graniță, în care “românii au fost întotdeauna înăbușiți de culturi străine și pentru a căror înaintare culturală se cereau eforturi mari”¹⁷.

¹³ *Ibidem*, nr. 11, p. 351

¹⁴ *Ibidem*, nr. 20, p. 633-634

¹⁵ *Ibidem*, nr. 21, p. 669-670

¹⁶ *Ibidem*, 1922, nr. 16, p. 252

¹⁷ *Ibidem*, p. 253

Pentru anul 1924 este de evidențiat conferința susținută de profesorul universitar Onisifor Ghibu la șezătoarea “Celor Trei Crișuri” din 17 martie. Titlul acesteia (*Cum s-a făcut unirea Basarabiei*) venea să completeze cunoștințele istorice ale populației românești din zona de vest a țării și, totodată, să sublinieze ideea unității naționale a tuturor românilor. Cu un bogat material documentar, profesorul a evocat contribuția “întregii națiuni la realizarea unirii: ...Izvorul românismului a pornit dela românii ardeleni, bucovineni, regăteni, cari au inițiat și pe basarabeni în lupta de trezire națională”¹⁸.

Cu prilejul împlinirii a șase ani de muncă pe “ogorul culturii” românești, Reuniunea “Cele Trei Crișuri” prezenta, în paginile revistei sale, bilanțul activității culturale, grupat pe cele trei secțiuni. Manifestările sale publice erau incluse în prima și a treia secțiune (“Crișul Alb”). Ea menționa: 9 “ședințe” de muzică, în salonul permanent de artă, 2 mari serbări artistice în Teatrul “Regina Maria”, 4 concerte date în interiorul expoziției de la Cluj, cu artiști de toate naționalitățile, o mare serbare culturală în Teatrul “Regina Maria”, cu ocazia semicentenarului Societății Academice “România Jună” din Viena (1923), 2 mari serbări câmpenești în “Parcul Eminescu”, în zilele de 23 și 24 iunie 1923, Secțiunea a treia, în ceea ce privește manifestările publice, se evidențiază cu “organizarea unor șezători cultural-populare cu ocazia inaugurării bibliotecilor sătești și cu numeroase șezători simple ținute în Bihor”.

De asemenea, trebuie amintită marea serbare dată de Reuniune pentru sporirea fondului ridicării unui bust fostului academician Iosif Vulcan. Programul a început printr-un cuvânt de deschidere, rostit de dr. Aurel Lazăr, după care a fost audiată conferința cu titlul *Iosif Vulcan, viața și opera lui*, ținută de Octavian Goga, membru al Academiei Române.

Partea artistică a fost deschisă de Lia Pop, care a cântat o serie de cântece populare românești (“Jelui-m-aș și n-am cui”, de G. Dima; “Bade pentru ochii tăi” și “Floare fui, floare trecui” de Tiberiu Brediceanu), după care au fost interpretate piese de Chopin-Wilhelmly (“Nocturna”), Kreisler (Caprice Viennois), Sarasate (Iota Navarra).

Gheorghe Tulbure a continuat șezătoarea literară cu lecturi din opera lui Iosif Vulcan, iar sfârșitul a aparținut muzicii: Ceaicovski “Serenade” și Gage, cu “Novella”.

Erau proiectate în partea finală a bilanțului și șezătorile culturale ce se vor desfășura în perioada octombrie 1925 – aprilie 1926. Dintre cei care urmau să conferențeze, îi putem aminti pe: Octavian Moșescu (cu “Eminescu ca student”), G. Bogdan Duică (cu “Vasile Alecsandri în anul 1848”), Eugen Botez (“Marea și Dunărea românească”), Istrate Micescu (“Delavrancea ca orator”), N. Firu (“Bihorul pitoresc”) și Mihail Berceanu (“Rolul creștinismului în închegarea neamului românesc”).

¹⁸ *Ibidem*, 1924, nr. 3, p. 46

Partea muzical-artistică a șezătorilor va fi susținută cu concursul orchestrei “Filarmonica” din Oradea, a corului episcopal și a unei pleiade de artiști consacrați. Au fost preconizate și proiecții cinematografice, cu vederi pitorești din Bihor și cu caracter religios¹⁹.

După cum putem observa, Reuniunea culturală “Cele Trei Crișuri” s-a afirmat ca un factor de prim ordin în cultura românească interbelică.

Șezătorile despre care vorbim nu s-au desfășurat numai în locurile consacrate, ci ele s-au produs ori de câte ori reuniunea înființa o bibliotecă sau organiza o expoziție de pictură, sculptură, cusături populare. Într-o astfel de ultimă expoziție, “Cele Trei Crișuri” a ținut, în seara zilei de 24 august 1921, o șezătoare muzicală. Și-au dat concursul artiștii: Livia Ille, doamna Sudețeanu, domnișoara Macalik, L. Marinescu, etc. Înainte și după program a vorbit episcopul Roman Ciorogariu, care a dorit să reamintească însemnătatea frumuseții artei naționale românești, în care este țesut migălos, fir cu fir, trecutul nostru: “Astăzi, când suflarea românească este unită în marginile unei singure țări, trebuie trezit interesul cercetătorilor aceluși trecut de măestrie, cu care ne putem mândri în fața străinilor, cari pân-acum, nu prea știau ce comori de frumusețe zac în arta poporului nostru”²⁰.

Cu prilejul împlinirii a zece ani de existență a Reuniunii “Cele Trei Crișuri”, aceasta a organizat o mare serbare, cu următorul program: la manifestări vor participa toți reprezentanții filialelor și ai tuturor bibliotecilor înființate de “Cele Trei Crișuri”; se vor organiza concursuri de coruri, o expoziție de artă națională ardelenescă și un mare festival comemorativ la Teatrul “Regina Maria”, unde se va juca un fragment din opera dramatică a lui Delavrancea²¹.

Organizarea de manifestări publice a stat și în atenția numeroaselor filiale organizate de reuniune în județ. Spre exemplu, Casa culturală pentru popor, filiala “Cele Trei Crișuri” din Vadul lui Carol al II-lea, a organizat o serbare câmpenească la Peștera Mateescu, în ziua de 28 iulie 1935. Veniturile acestei serbări au fost destinate pentru fondul ridicării unui monument pe locul de aterizare a regelui Carol al II-lea în țară (iunie 1930)²².

În aceeași direcție a acționat și filiala Vad, care “a organizat o mare serbare populară pentru comemorarea lui Vasile Lucaciu. Președintele filialei “Cele Trei Crișuri” a strâns în jurul drapelului românesc pe toți cei care simțeau românește, pentru a sărbători cum se cuvine memoria “leului de la Sisești”²³. Reuniunea culturală a fost prezentă și la serbarea câmpenească din comuna Tilecuș, organizată, în 8 iunie 1924, “cu scopul de a mări fondul necesar ridicării unui local de școală”²⁴.

¹⁹ *Ibidem*, 1925, nr. 10

²⁰ *Ibidem*, 1921, nr. 14, p. 445

²¹ *Ibidem*, 1929, nr. 3, p. 53

²² *Ibidem*, 1935, nr. 7-8, p. 117

²³ *Ibidem*, 1937, nr. 1-2, p. 48

²⁴ *Ibidem*, 1924, nr. 6, p. 96

Promovând același scop ca și “Astra”, reuniunea nu putea fi indiferentă față de adunarea generală a vechii asociații transilvănene, care s-a desfășurat la Arad, în iarna anului 1924. George Bacaloglu, conducătorul Reuniunii “Cele Trei Crișuri”, a rostit următoarele cuvinte de salut: “Depe plaiurile “Celor Trei Crișuri”, reuniunea culturală care poartă numele celor trei ape martore ale suferințelor de ieri și bucuriilor de azi ale neamului nostru, aduce salutul său respectuos. Conștienți de misiunea noastră la graniță, adăugăm la salutul instituției noastre isvorâtă din timpul războiului și răsmeriței din 1919, devotamentul nostru, ridicând fruntea sus, către nemuritoarea și luminătoarea “Astra”²⁵.

Ca o reacție firească la politica revizionistă promovată de Ungaria, după Tratatul de la Trianon (1920), Reuniunea culturală “Cele Trei Crișuri” a răspuns prompt și chemării ziarului “Universul” pentru a lua o poziție fermă în apărarea sistemului de pace de la Versailles. Astfel, la 6 noiembrie 1932, reuniunea, prin George Bacaloglu, a fost prezentă la grandioasa manifestare națională din București (concomitent, se va organiza o manifestare similară și la Oradea), care trăgea un semnal de alarmă pentru toți românii în legătură cu revizionismul maghiar, ce pune în pericol existența statală românească²⁶.

Promotoare a interesului național, reuniunea s-a manifestat public în cele mai diverse ocazii. Dorind să-și lărgască câmpul de activitate, “Cele Trei Crișuri” a organizat o serie de șezători artistico-literare și în alte orașe din țară (Cluj, Brașov – două șezători în vara anului 1922 în sala “Apollo” – Satu-Mare – o șezătoare în vara anului 1923, București), precum și o serie de turnee prin țară, cu manifestări în orașele: Galați, Brăila, Focșani, Constanța, Iași, Roman, Chișinău, Cernăuți, Sighet, Satu-Mare²⁷.

În zilele de 23 și 24 martie 1940 au avut loc la Cluj, în sala festivă a Colegiului Academic și la Oradea în Teatrul “Regina Maria” șezători literare sub auspiciile reuniunii și revistei “Cele Trei Crișuri”, pentru sărbătorirea a douăzeci de ani de rodnică activitate culturală la granița de vest a țării. Au luat cuvântul dr. Nicolae Zigre, profesorul Bogdan Ionescu, Radu D. Rosetti, etc. S-au rememorat începuturile reuniunii, activitățile principale, meritele colonelului Bacaloglu, profesorilor Bogdan Ionescu și Eugeniu Speranția, secretarului general Dimitrie Găldău.

Programul a fost completat cu recitarea poeziei *Cântecul Celor Trei Crișuri* (autor: Mircea Dem Rădulescu). Cântecurile românești au fost interpretate de corurile Școlii Normale de fete din Cuj și Liceului “Oltea Doamna” din Oradea²⁸.

“Cele Trei Crișuri” și-au purtat undele culturalizatoare și pe plaiuri sătmărene. În 18 decembrie 1927 s-a organizat, prin îngrijirea delegatului

²⁵ *Ibidem*, nr. 11-12, p. 184

²⁶ *Ibidem*, 1932, nr. 9-10, p. 90

²⁷ *Ibidem*, 1925, nr. 10

²⁸ *Ibidem*, 1940, nr. 3-4, p. 75

reuniunii, judecătorul Ioan Nagy din Satu Mare, o șezătoare populară în comuna Sătmărel. Sătenii au audiat cuvântări alese ce vibrau de dragoste de țară, de dorul ridicării și luminării țaranului român din apropierea frontierelor.

Inițiativa Reuniunii dea inaugura o nouă campanie de muncă pe “ogorul culturii”, pentru anul 1928, în ținuturile de nord ale Transilvaniei, a fost primită cu multă bucurie de sătmăreni²⁹.

Șezătorile culturale “Cele Trei Crișuri” care s-au organizat în București au beneficiat de concursul profesorului universitar I. Rusu, generalului Ștefan Burileanu și colonelului George Bacaloglu. Ele s-au găsit sub patronalul Principelui Carol. Prima șezătoare a avut loc pe data de 16 ianuarie 1925. Cuvântarea profesorului I. Rusu a deschis programul cultural. Vorbitorul a scos în evidență valoarea elementelor culturale ale neamului românesc, aducând laude colonelului Bacaloglu și colaboratorilor săi pentru munca depusă pe tărâmul cultural. A urmat D. Valjean, directorul general al teatrelor, care a realizat o incursiune critică prin literatura română. Partea artistică a fost susținută de reprezentanți ai vieții artistice românești: Caravia, Maria Giurgea, cvartetul “Regina Maria” și N. Papazoglu.

Celelalte șezători culturale din București s-au ținut, de regulă, în Sala Mozart (calea Victoriei nr. 46) și au beneficiat de prezența unor personalități culturale ale vremii: criticul literar Mihail Dragomirescu, care a conferențiat despre Coșbuc; Ștefan Burileanu (*Muzica românească și efectele ei*), dr. Emil Gheorghiu (*Chopin*), Gheorghe Tulbure (*Cultura românească la graniță*), M. Berceanu (*Acțiunea culturală în capitală*³⁰), Elena Bacaloglu (*Cerul Italiei*), Stelian Popescu (*Puterea presei*) și G. Bota (*Presa și propaganda la graniță*³¹).

Producțiile artistice au fost susținute de Maria Giurgea, Jean Barte, N. Papazoglu, N. Caravia, artiști de la Opera Română și cvartetul “Regina Maria”³².

Prin aceste cicluri de șezători artistico-literare, inițiate de George Bacaloglu și I. Ursu, “Cele Trei Crișuri” devin cunoscute și în capitală. Se reușește încheierea unei legături sufletești atât de necesară între “centru” și “periferie”. Numai printr-o conlucrare activă se putea ajunge la rezultate durabile în plan cultural și național³³.

Răsunetul acestor șezători a fost real, astfel că presa a devenit atentă la toate manifestările culturale organizate de “Cele Trei Crișuri”. Acest interes este cea mai bună dovadă a succesului reuniunii, “căci nu fără oarecare uimire, bucureștenii, caer umpleau saloanele, au luat cunoștință de ciclul acestor șezători, stârnind interes și o largă simpatie”³⁴.

²⁹ *Ibidem*, 1928, nr. 1, p. 21

³⁰ *Ibidem*, 1925, nr. 1, p. 18-19

³¹ *Ibidem*, nr. 10, p. 20

³² *Ibidem*, nr. 1, p. 18-19

³³ *Ibidem*, nr. 2, p. 31

³⁴ AN-D JBh, fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”, dos. 7, f. 6

Reuniunea culturală “Cele Trei Crișuri”, extinzându-și activitatea sa culturală, a reușit să transforme aceste șezători în adevărate manifestări populare, în care s-a realizat o legătură indestructibilă între intelectualitate și țărâtime. Șezătorile au contribuit decisiv la schimbarea mentalității, în sensul apropierii tuturor oamenilor, indiferent de gradul de cultură și poziția socială³⁵.

În ceea ce privește turneele realizate de “Cele Trei Crișuri” în Transilvania, dar și în spațiul extracarpatic, trebuie să evidențiem așa-zisul “Turneu Eminescu”. Era vorba de filmul *Momente din viața marelui poet, Veronica Micle, Ion Creangă*, caer a circulat datorită eforturilor reuniunii într-un vast spațiu românesc. Turneul a prilejuit și organizarea unor serbări și conferințe în care s-au prezentat aspecte din viața și opera lui Eminescu și Creangă. Pentru bunul mers al acestuia și-a dat concursul și ministerul de Instrucție și Război³⁶.

La 12 februarie 1922, filmul a fost proiectat în sala Palatului Cultural din Arad. După vizionare, cunoscutul poet Al. Stamatiad a susținut o conferință despre viața și opera marelui dispărut. Doamna Codrescu, artistă de operă, a stârnit entuziasmul sălii, interpretând mai multe compoziții muzicale, după poezii de Eminescu și alte fragmente de operă³⁷. Filmul a ajuns până la Brăila, după cum relatează o scrisoare (datată 8 martie 1924), care era adresată de primăria brăileană colonelului George Bacalogu: “...Acceptăm să rulăm filmul *Eminescu, Veronica Micle și Creangă* la cinematograful nostru”. Se cerea, în continuare, precizarea stării tehnice a filmului și a metrajului acestuia. Spre finalul scrisorii se arăta faptul că “acest film ne va prilejui să slăvim pe marele nostru Eminescu”³⁸.

O altă manifestare publică a reuniunii, care a rămas întipărită în viața culturală a vremii, a fost organizaera unui număr de conferințe cu conținut politico-național și literar.

Acestea s-au desfășurat atât în Transilvania, cât și în spațiul extracarpatic (București) și s-au aflat sub patronajul unui comitet în care vor fi alese cele mai reprezentative personalități intelectuale³⁹.

Cu ocazia inaugurării numeroaselor biblioteci, delegații reuniunii au ținut conferințe sătenilor, cu caracter educativ, național și de asistență sanitară⁴⁰.

Dintre personalitățile care au sistinut conferințe la Oradea în cadrul manifestărilor organizate de către “Cele Trei Crișuri” le amintim pe: dr. Minovici, V.Al. Valjean (*Caracterele în comedie*), dr. Emil Gheorghiu (*Viața și opera lui Schubert*), G. Bogdan-Duică, comandor I.Bălănescu (*Aspecte din războiul maritim*), Eugen Botez (*Dunărea*). O parte din aceste conferințe au fost însoțite de programe muzicale și proiecții⁴¹.

³⁵ *Cele Trei Crișuri*, 1928, nr. 5-6, p. 112

³⁶ AN-D JBh, fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”, dos. 7, f. 15

³⁷ *Cele Trei Crișuri*, 1922, nr. 3-4, p. 63

³⁸ AN-D JBh, fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”, dos. 1, f. 94

³⁹ *Cele Trei Crișuri*, 1930, nr. 9-10, p. 112

⁴⁰ AN-D JBh, fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”, dos. 7, f. 14

⁴¹ *Cele Trei Crișuri*, 1928, nr. 9-10, p. 160

Între formele sale de activitate cultural-artistică, reuniunea a utilizat, frecvent, și concertele muzicale organizate cu concursul Orchestrei Filarmonice din Oradea, fanfarelor din Oradea, formațiunilor corale și a unor soliști vocali și instrumentiști invitați din București, Cluj, Târgu Mureș, Timișoara și Craiova. Pentru susținerea acestor concerte au fost solicitați artiștii și formațiile din Oradea, în scopul răspândirii în rândul spectatorilor a creației muzicale românești și universale. La apelul reuniunii au răspuns: Rita Mărcuș, Ștefan Mărcuș, G. Macalik, Livia Ille, Ana Fay și alții⁴². Eugen Hâncu, profesor de muzică la Liceul de băieți din Oradea, a reliefat rolul muzicii, care înalță spiritul unui om: “Muzica este o expresie vie a sufletului care regenerează; ea trebuie cultivată, pentru că, dacă tace, semnul decadenței este aproape”⁴³.

În 22 iunie 1923, Reuniunea “Cele Trei Crișuri” a organizat, în sala teatrului orășenesc din Oradea, un festival artistic, cu ocazia semicentenarului “României June” din Viena. Pentru început, a vorbit profesorul universitar dr. Ioan Lupaș, membru al Academiei Române, care a prezentat realizările culturale ale asociației. Programul a continuat prin audierea unor fragmente muzicale din marile opere, care au fost interpretate de Rita Mărcuș, Alexandru Albu și George Bacaloglu. Spre final, corul mixt al școlilor normale din localitate, dirijat de soții Strat, a interpretat serie de cântece. Întreg programul a fost răsplătit cu aplauze din partea numerosului public⁴⁴.

Tot sub auspiciile reuniunii culturale orădene s-a desfășurat și concertul Aurelieie Cionca la Oradea, în anul 1938. Distinsa pianistă, profesoară la Academia Regală de Muzică din București, a prezentat un program muzical cu creații ale muzicienilor Bach, Scarlatii, Chopin și Liszt, care s-a bucurat de sincera admirație a selectei asistențe. Veturia Condrea, în numele Societății femeilor române și a Reuniunii “Cele Trei Crișuri”, a adresat artistei cuvinte de simpatie și prețuire⁴⁵.

Pentru data de 21 noiembrie 1923, revista “*Cele Trei Crișuri*” anunța publicului român un eveniment artistic de excepție. Ra vorba de sosirea în Oradea a maestrului George Enescu, care urma să susțină un concert în sala Cercului Catolic, acompaniat de pianistul Nicu Caravia. Revista făcea un apel la românii bihoreni, în vederea propagării acestei informații și în rândurile celorlalte naționalități conlocuitoare, care, prin participarea lor, să poată aprecia geniul muzicii românești⁴⁶.

Alegerea lui George Bacaloglu în consiliul de administrație al Societății Filarmonice din Oradea a reprezentat un act de recunoaștere a muncii efectuate de Marea Reuniune în direcția ridicării spirituale a poporului de la granița de vest a

⁴² Ion Bradu, *op. cit.*, p. 187

⁴³ *Cele Trei Crișuri*, 1924, nr. 3, p. 48

⁴⁴ *Ibidem*, 1925, nr. 7, p. 116

⁴⁵ *Ibidem*, 1938, nr. 3-4, p. 76

⁴⁶ *Ibidem*, 1926, nr. 10, p. 164

țării. Scrisoarea adresată lui Bacaloglu, la 29 noiembrie 1923, de către președintele Societății Filarmonice, cuprindea următoarele rânduri: “Avem onoarea a vă aviza că în adunarea generală de constituire a Societății Filarmonice din Oradea-Mare, ținută la 23 decembrie, Societatea v-a ales pe dumneavoastră în consiliul de administrație. Sperând că ne veți sprijini în munca noastră culturală, primiți asigurarea deosebitei noastre considerațiuni...”⁴⁷.

Prin formele și mijloacele de manifestare, Reuniunea “Cele Trei Crișuri” a năzuit să ilustreze diverse domenii de activitate culturală și să compenseze pe cât era posibil toate lipsurile și neajunsurile circumstanțelor locale, să depășească dificultățile care i se puneau în calea muncii de ridicare culturală a oamenilor din mediul rural și urban. Golurile umplute de reuniune au fost evidente iar prețul serviciilor săvârșite pe plan spiritual au fost mari. Animatorii ei au muncit cu râvnă și dăruire. Tocmai acesta a fost secretul viabilității ei și cheazăia succeselor pe care le-a obținut⁴⁸.

⁴⁷ AN-D JBh, *fond Reuniunea Culturală “Cele Trei Crișuri”*, dos. 1, f. 81

⁴⁸ Ion Bradu, *op.cit.*, p. 192-193

REALITĂȚI ARĂDENE DIN AUGUST 1945

Dr. Antonio FAUR,

Conferențiar la Universitatea din Oradea, cu preocupări de istorie contemporană a României și universală

Instituția jandarmeriei a fost, prin atribuțiile sale, unul dintre instrumentele de informare cele mai importante ale statului român. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, misiunea de strângere a datelor s-a dovedit a fi cu atât mai utilă, cu cât situația din țară era extrem de instabilă, ca o consecință a devastărilor produse pe plan economic, social și politic, de cumplita conflagrație. Ca urmare, populația țării, afectată de urmările războiului, a fost cuprinsă de o serie de nemulțumiri care au fost înregistrate cu promptitudine de jandarmerie, pentru a putea pune la dispoziția autorităților centrale informații exacte. Scopul acestor rapoarte era acela de a da posibilitatea autorităților să adopte măsurile care se impuneau, pentru a îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor și a evita, astfel, izbucnirea unor grave tulburări sociale. Noua putere de la București, instalată cu forța de către sovietici, era bine informată cu privire la starea de lucruri existentă în țară, care era departe de a fi liniștitoare.

Analiza efectuată de comandantul Legiunii de jandarmi Arad, în *Buletinul informativ*¹,

¹ Arhivele Naționale- Direcția Județeană Bihor, (în continuare A.N.- D. J. Bh.) *fond Inspectoratul de Jandarmi Oradea*, dos. 47/1945, f. 506-510

surprinde realitățile din mediul urban și, mai cu seamă cel rural, conținând nu numai o înregistrare obiectivă și cât mai exactă a realității, dar și concluziile și propunerile personale, ideile și soluțiile celui care-l semna, pentru încetarea sau măcar diminuarea stării negative de lucruri. Ca o observație cu caracter general, este de remarcat faptul că situația din județul Arad poate fi regăsită, în linii mari, la nivelul întregii țări, cu diferențele firești, datorate condițiilor locale.

Buletinul este structurat după o anumită schemă, prin care se urmărea relevarea aspectelor economice, sociale, politice și etnice cele mai importante, pentru conturarea unui tablou al stării de spirit a populației din județ. În primul rând, în atenția jandarmilor arădeni s-au aflat principalele categorii socio-profesionale: țărănimea și muncitorimea, dar și funcționarii statului și comercianții, precum și minoritățile etnice existente aici.

Documentul în discuție era subîmpărțit în câteva capitole mari: la punctul **A** era înregistrată starea de spirit a *populației rurale și urbane*, a țăranilor, a funcționarilor statului, județelor și comunelor, orfanilor, văduvelor și invalizilor de război, tot aici fiind incluși comercianții și industriașii, situația economică și agricolă. La capitolul **B** se înregistra, în mod separat, starea de spirit a celeilalte categorii socio-profesionale de bază, *muncitorimea* din cele mai importante domenii ale sectorului economic, întreprinderi industriale, minerit și C.F.R., unde potențialul unei explozii sociale era cel mai mare. Cea de a treia categorie mare de probleme, notate cu **C**, erau cele de siguranță. Primii vizați erau adversarii ideologici cei mai înverșunați ai comuniștilor, legionarii, care trebuiau ținuți sub un strict control. Urma apoi problema populației germane și a hitlerismului, curent ideologic care trebuia stârpit din toate țările, după război. Un loc important l-a ocupat problema virulentului iredentism maghiar din perioada de până la semnarea tratatelor de pace, care au pus capăt curentului revizionist din sânul maghiarimii. De asemenea, era ținut sub observație și iredentismul sârbesc, de mai mică anvergură, în Arad existând și o mică minoritate sârbă. În ceea ce privește celelalte capitole cerute de autoritățile centrale - spionajul și terorismul (**D**), alarmismul și defetismul(**E**), îndemnul la rebeliune (**F**), aceste fenomene nu se manifestau încă, dar, trecerile frauduloase peste frontieră (**G**) erau, ținând seama de faptul că Aradul era un județ la frontiera de vest a țării, numeroase și greu de oprit.

La prima problemă (**A**) erau consemnate cauzele nemulțumirilor populației rurale în special, dar și a celei din mediul urban, peste care - din pricina ridicării cerealelor și a epuizării vechilor stocuri pentru îndeplinirea împovărătoarelor puncte din Convenția de Armistițiu – plana spectrul foametei, ceea ce făcea ca îngrijorarea justificată a populației să fie foarte mare, la care se adăuga lipsa articolelor de primă necesitate, care se găseau numai la prețuri exorbitante, în mâinile speculanților. Se mai pomenea faptul, fără a se menționa motivul, că vitele erau blocate sau ridicate în contul obligațiilor prevăzute de Convenția din 12 septembrie 1944. Principala cauză a nemulțumirii țărănimii era discrepanța extrem de mare dintre prețurile produselor agrare și cele industriale, pe care erau

nevoiți să le cumpere de pe piață. Acest aspect, specific societăților unde țărănimea era mai numeroasă, se resimțea și mai acut din cauza crizei inerente de după război, la aceasta adăugându-se faptul că majoritatea articolelor care trebuiau predate Uniunii Sovietice proveneau din agricultură. O asemenea stare de lucruri a dus chiar la reproșuri adresate de țărănime delegatului unui lagăr de prizonieri din comuna Pâncota, cum că numai lor li se aplică ordonanțele, în timp ce comercianții erau lăsați să-și vândă nestingheriți articolele lor, ceea ce se întâmplă de altfel și în timpuri când crizele nu sunt atât de mari. Cu alte cuvinte, țărănimea arădeană era nemulțumită de scumpirea produselor. Aceeași atitudine legată de scumpirea traiului, o aveau și funcționarii de stat, ai județelor și comunelor, ei fiind nemulțumiți de avantajarea salarizaților din C.F.R. prin corelarea salariilor acestora cu scumpirea traiului. Aici se poate observa politica guvernului de a asigura funcționarea cât mai bună a transporturilor. De asemenea, orfanii, văduvele și invalizii de război erau afectați de scăderea nivelului de trai. Categoriile sociale avantajate de situație erau comercianții, (care aveau cele mai mari câștiguri) și industriașii, care, însă, se plâneau de lipsa materiilor prime.

Lt.-col. N. Nicoară consemna și cauzele dificultăților din economia și agricultura țării. Recolta era afectată de lipsa ploilor, populația îngrijorată de măsurile nepotrivite luate de Camera Agricolă. La toate acestea se adăugau jafurile comise de miliarii Armatei Roșii aflate în retragere prin țară. Se repeta fenomenul din toamna anului 1944, când militarii sovietici comiseseră aceleași fapte, atunci aflându-se în ofensivă împotriva trupelor hitleristo-horthyste², cu diferența că atunci se aflau în timpul campaniei militare, în timp ce acum se retrăgeau pe timp de pace. De altfel, ei au supus România unui jaf spontan în perioada 1944-1945, care n-a putut fi împiedicat prin nici un mijloc³. Dincolo de indisciplina și dezorganizarea existentă la nivelul aprovizionării Armatei Roșii, se manifesta și dorința reînțarcerii acasă cu ceva „suveniruri” din țările „eliberate”. Acest comportament al unei armate aliate a afectat, într-adevăr, în bună măsură, economia țării, care era supusă unui efort considerabil prin condițiile Convenției de Armistițiu.

Într-o asemenea situație, comandantul legiunii de jandarmi propunea măsuri care vizau mai ales îmbunătățirea situației țărănimii, înghețarea prețurilor, creșterea salariilor odată cu scumpirea prețurilor, deblocarea comerțului cu animale. Toate aceste propuneri erau, fără îndoială, binevenite, dar dificil de pus în aplicare, în condițiile lipsurilor de după război și când coercițiile impuse României de puterile învingătoare nu lăsau posibilitatea desfășurării unui comerț liber. La toate acestea trebuie adăugat și jaful comis de militarii armatei sovietice, atât în timpul ofensivei de pe teritoriul României, cât și al retragerii din vara anului următor. Toți acești factori au dus la sărăcirea accentuată și rapidă a

² Vezi Antonio Faur, *Raporturile militarilor sovietici cu populația și administrația din vestul României (1944-1945)*, Oradea, Ed. Univ. din Oradea, 2002, 454 p.

³ *Ibidem*, p. 329-391

populației, îndeosebi a celei din mediul rural, supusă unor samavolnicii repetate de către un ocupant împotriva căruia nimeni nu putea face nimic.

În schimb, starea de spirit a muncitorilor din întreprinderile industriale, miniere și CFR, era ceva mai bună, ei fiind mai mulțumiți de salarizare, dar considerând, totuși, necesară o înghețare a prețurilor. Propunerile autorului vizau aprovizionarea lor prin economate și măsuri severe împotriva speculanților, o măsură obișnuită într-o asemenea conjunctură.

O altă preocupare majoră era cea legată de *siguranța națională*. Aici erau înregistrate patru subcapitole: *mișcarea legionară, populația germană și hitlerismul, iredentismul maghiar, minoritatea sîrbă*. În ceea ce privește mișcarea legionară, despre aceasta se spune că fusese „redușă la tăcere”⁴, prin capitularea armatelor germane și a celor japoneze, suspjecții fiind ținuti sub supraveghere de către jandarmi. Astăzi se știe bine faptul că dintre membrii acestei organizații politice, ca și din altele, s-au recrutat cei mai îndârjiți luptători din mișcarea de rezistență împotriva comunismului⁵, în anii de după război, mulți dintre foștii legionarii fiind ori executați, ori prinși și condamnați. Ei au fost considerați cei mai violenți și ireconciliabili adversari ai regimului comunist, în acel moment pe cale de a se instaura în România. Populația germană trăia sub spectrul deportării, motiv pentru care se putea observa o „delăsare” în ceea ce privește muncile agricole pe care le avea de îndeplinit. Acest lucru este, de altfel, explicabil, deoarece și în 10 ianuarie 1945 o mare parte a populației germane din România a fost deportată în lagăre de muncă în Uniunea Sovietică⁶. Despre drama acestor oameni, dintre care mulți nu s-au mai întors acasă, murind din cauza condițiilor de muncă, ori stabilindu-se acolo, au apărut, după 1990, mai multe studii și volume de documente. Ei trebuiau să presteze muncă în interes obștesc, iar cei care se întorceau din prizonierat erau internați în lagărul nr. 17 din Pâncota. Raportul mai consemnează faptul că, așa cum era de așteptat din partea germanilor, cunoscuți pentru spiritul de ordine și disciplină, aceștia și-au dat seama de eșecul suferit de hitlerism și „se încadrează spiritului legilor în vigoare”.

Iredentismul maghiar era însă extrem de fervent imediat după război în părțile de vest ale României⁷. Sub protecția Madosz-ului, iredentiștii maghiari se dedau la acțiuni provocatoare împotriva elementului românesc. Erau consemnate chiar cazuri în care, în anumite locuri, etnici maghiari trecuseră la acțiuni agresive împotriva românilor. Se poate observa că aceștia ținteau spre posturile de conducere din comune, acaparând prin intermediul acestora „viața economică și

⁴ A. N. - D. J. Bh., *fond Insp. Jd O.*, dos. 47/1945, f. 508

⁵ Vezi, spre exemplu, volumul *** *Rezistența anticomunistă din munții Banatului în documente*, Fundația Academia Civică, București, 2000, coordonator Miodrag Milin

⁶ ***, *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică*, Forumul Democrat al Germanilor din România, 1994, culegere întocmită de Hannelore Baier

⁷ Antonio Faur, *Manifestări ale spiritului revizionist în județele din nord-vestul României*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2003

elementul românesc rămâne sub jugul unității maghiare”⁸. Populația românească era profund nemulțumită de această stare de lucruri, văzând că, cu toate că se bucură de drepturi egale, maghiarii continuau cu actele ostile la adresa lor și a autorităților românești. Precizăm că, în această privință, instituția jandarmeriei a supravegheat îndeaproape iredentismul maghiar, încurajat de Budapesta, și de speranța onora că Ungaria va primi, în schimbul aderării mai repede la comunism⁹, măcar o parte, chiar dacă mai mică, din Transilvania, cu ocazia negocierilor pentru tratatele de pace de după război. Aceste speranțe au încurajat mult acțiunile dușmănoase ale unor etnici maghiari care, sub haina comunismului, au căutat să-și atragă simpatia ocupantului sovietic, în defavoarea elementului românesc, refractar la această ideologie străină. Propunerile autorului raportului se axau pe două idei: sfătuirea liderilor populației maghiare să se încadreze spiritului democratic și să renunțe la propaganda revizionistă, ceea ce credem că era mai greu de realizat și, pe de altă parte, activarea intelectualilor români, preoți, învățători, funcționari, care să se ocupe de educarea tineretului în spirit național, lucru care era posibil.

În comparație cu populația maghiară, despre cea sârbească s-ar putea spune că era „cuminte”, deoarece raportul semnală că, doar pe alocuri, se observă o tendință revizionistă.

La celelalte capitole aflate sub urmărire (spionajul și terorismul, alarmismul și defetismul, îndemnul la rebeliune) nu existau astfel de manifestări, dar la trecerile frauduloase peste frontieră se semnalau cazuri când cei prinși, nu puțini, au fost înaintați justiției. Având în vedere că frontiera era slab păzită, se propunea sporirea efectivelor de grăniceri și înființarea posturilor de jandarmi care să concure cu grănicerii la înfrânarea trecerilor clandestine. De altfel, trebuie menționat că acest grad mare de infraționalitate era datorat, în primul rând, intervențiilor repetate și abuzive ale Comisiei Aliate de Control în treburile interne ale guvernului, căruia i-a impus reducerea efectivelor de grăniceri, încă de la începutul anului 1945, din neîncredere în autoritățile românești și urmărind, pe de altă parte, slăbirea capacității de rezistență a structurilor de stat față de infiltrarea și abuzurile elementelor comuniste, care luptau pentru deplina cucerire a puterii în stat, ceea ce s-a și întâmplat puțin mai târziu.

Documentul de care ne-am ocupat este relevant pentru cunoașterea stării de spirit a populației într-un județ din vestul României, în anul 1945, ceea ce ajută la înțelegerea tabloului realităților din România anului respectiv. Chiar dacă propunerile comandantului legiunii, lt.- col. Nicoară nu erau întotdeauna posibil

⁸ A. N. - D. J. Bh., *fond Insp. Jd O.*, dos. 47/1945, f. 509

⁹ V. Pușcaș, *Conflicte naționale și teritoriale în Europa Central Răsăriteană și impunerea dominației sovietice (1944-1947)*, în *Tribuna*, 1992, nr. 26

de rezolvat iar problemele avute în atenție depășeau chiar și posibilitățile guvernului de atunci - rămâne importantă puterea de înțelegere, seriozitatea și bunele intenții dovedite de acesta, prin *raportul* care este un important document istoric.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ:

INSPECTORATUL DE JANDARMI ORADEA
LEGIUNEA JANDARMI ARAD

BULETIN INFORMATIV

Asupra stării de spirit a populației pe luna august 1945

A. STAREA DE SPIRIT A POPULAȚIEI

a. Populația rurală și urbană:

Cu aceleași nemulțumiri ca acelea semnalate prin buletinele anterioare cu privire la: blocarea și ridicarea cerealelor de tot felul, care lipsește populația de hrana de toate zilele și o face să rămână cu impresia că în urma ridicării cerealelor și în măsura în care s-a pornit, populația și în special cei de la orașe vor avea de suferit foametea, care în raport cu noua producție și felul cum se prezintă azi lipsa de pâine, precum și cu epuizarea vechilor stocuri pentru îndeplinirea condițiilor de armistițiu, o socotesc ca inevitabilă. Aceasta este una din problemele ce preocupă azi întreaga populație și creează o stare de îngrijorare crescândă ce depășește orice preocupare în viața de azi a locuitorilor.

Lipsa articolelor de primă necesitate, ca îmbrăcăminte, încălțăminte, etc., care, deși nu se găsesc, sunt puse în mâna speculanților, care jегmănesc populația fără nici o milă.

Blocarea și ridicarea vitelor de toate categoriile, care lipsește populația de carne, untură, unt, lapte, etc.

Țăranul este nemulțumit în legătură cu maximalizarea prețurilor la produsele sale, pe care le consideră destule de reduse față de scumpetea altor articole, pe care el este obligat să le cumpere din comerț (articole de îmbrăcăminte, încălțăminte, manufactură, etc.), din care cauză, în ultimul timp, prin aplicarea ordonanțelor date de Prefectură, au început să se scandalizeze atunci când pe piață li se impune să-și vândă produsele lor cu prețul fixat. Cazul din comuna Pâncota, când delegatul Lagărului nr. 17 Prizonieri, mergând pe piață, pentru a cumpăra grâu și porumb la preț maximal, locuitorii s-au scandalizat pe motiv că numai lor li se aplică ordonanțele, pe când comercianții sunt lăsați să-și vândă articolele lor după cum le convine mai bine.

În plus, populația de la sate este nemulțumită și pe motivul că majoritatea obligațiilor de îndeplinire a condițiilor de armistițiu cad mai mult în sarcina lor și că deși li se cer obligațiuni prea mari, nici ceia ce dau nu li se plătește la un preț curent cu scumpetea vieții.

b. Funcționarii statului, județelor și comunelor

Sunt foarte nemulțumiți în legătură cu actuala salarizare, pe care ei o consideră ca de mizerie, în raport cu scumpetea de trai și nu li se asigură nici cele mai modeste condițiuni de viață.

Socotesc salarizarea ca părtinitoare pentru unele categorii de funcționari cum ar fi cei de la C.F.R. și muncitorii, ale căror salarii au fost sporite în raport cu scumpetea de trai, deși toată lumea trece prin aceleași greutăți.

c. Orfanii, văduvele și invalizii de război

Preocupați de aceeași grijă ca și restul populației și funcționarii salariați de stat, pensiile acordate fiind derizorii în raport cu scumpetea traiului.

d. Comercianții și industriașii

Comercianții și industriașii în general realizează câștiguri destul de frumoase și aceasta datorită faptului că lipsesc articolele de comerț și prin măsura aplicată de raționalizare, le dă posibilitatea să plaseze marfa celor care le oferă prețuri convenabile.

Industriașilor le lipsesc materiile prime, din care cauză producția lor este redusă, așa că niciodată nu dispun de rezerve care să acopere nevoile populației.

e. Situația economică și agricolă

Recolta anului 1944/45, în general, slabă, și în special, grâul, care a avut de suferit din lipsa de ploi la timp. S-a terminat cu recoltarea păioaselor.

Populația de la sate îngrijorată de măsura luată în ultimul timp de Camera Agricolă și, în special, oamenii cu stare mai bună materială, de la care s-au ridicat mașinile și uneltele agricole, măsură pe care ei o consideră defectuoasă pentru îndeplinirea programului agricol, deoarece mașinile agricole, odată strânse pe parcuri sunt date pentru întreținerea celor care doresc în schimbul unor sume fixate și umblând din mână în mână, nimeni nu se îngrijește de buna întreținere și funcționare a lor. Din nota informativă 1150 din 1 august 1945).

Pe lângă faptul că recoltele au fost slabe, parte din ele au fost devastate de armatele ruse în retragere și, în special trenurile de pe lângă șosele și căile ferate.

f. Fapte sau stări de fapt care ar influența asupra stării de spirit a populației

Populația de pe teritoriul rural și urban îngrijorată și în continuă nesiguranță în legătură cu furturile și jafurile care, pe zi ce trece, se înmulțesc și aceasta numai [datorită] desființării și reducerii efectivelor polițienești, cu care, după actuala încadrare, nu se poate asigura liniștea și ordinea publică.

CONCLUZIUNI

- Populația nemulțumită cu blocarea și ridicarea cerealelor și a animalelor de tot felul.
- *Idem* a articolelor de primă necesitate, îmbrăcăminte și încălțăminte, etc., care, deși se mai găsesc, se vând cu prețuri exagerat de mari.
- Țăranul nemulțumit de maximalizarea prețurilor la produsele agricole, în raport cu scumpetea articolelor comerciale.
- Foametea preocupă azi pe fiecare dintre locuitori și consideră blocarea și ridicarea cerealelor într-o măsură prea mare, care lipsește populația de strictul necesar.
- Funcționari de toate categoriile, precum și pensionari, foarte slabi retribuiți în raport cu scumpetea vieții.
- Lipsesc articolele și materiile prime pentru dezvoltarea industriei, care nu poate să acopere nevoile populației.
- Populația nemulțumită în legătură cu ridicarea mașinilor și uneltele agricole de către Camera Agricolă.

PROPUNERI

- Ridicarea cerealelor și a vitelor să se facă într-o măsură mai mică în așa fel ca să se poată asigura minimum de existență populației.
- Înghețarea prețurilor care sunt cât se poate de exagerate în raport cu veniturile funcționarilor și posibilitățile de cumpărare ale populației fără venituri lăaturalnice
- Ridicarea salariilor la un nivel corespunzător scumpetei de trai.
- Ridicarea blocării care credem că contribuie în măsura cea mai mare, la scumpetea vieții, deoarece dă posibilitatea comercianților și tuturor categoriilor de interesați să plaseze marfa pe sub ascuns și numai acelorora cărora le permite situația materială și le oferă prețuri mari.

B. STAREA DE SPIRIT A MUNCITORILOR DIN INTREPRINDERILE INDUSTRIALE. MINIERE ȘI C.F.R.

Muncitorii în general mulțumiți de actuala salarizare, dar, ca și restul populației, nu le convine cu scumpetea de trai și procurarea alimentelor sau articolelor de strictă necesitate.

Față de această situație ei cer înghețarea prețurilor.

CONCLUZIUNI

Muncitorii mulțumiți de actuala salarizare, însă ei cer înghețarea prețurilor și reprimarea speculei.

PROPUNERI

Maximalizarea prețurilor sau aprovizionarea lor prin economate și măsuri severe contra speculanților.

PROBLEME DE SIGURANȚĂ

a. Mișcarea legionară

Redusă la tăcere, prin capitularea armatelor germane și, în ultimul timp, prin capitularea japonezilor, ne mai având nici o speranță în reînvierea acestei grupări politice.

Membrii de vază se țin în supraveghere prin subunități și agenți rezidenți. Se semnalează înapoierea din Germania a unor ostași din fosta armată națională a lui Horia Sima. Cazul cap. Gherman Augustin, care a fost prins de postul de jandarmi Conop și înaintat de Legiune la delegatul M. St. Major Timișoara pentru exploatare (Nota informativă nr. 1156 din 3 august 1945).

b. Populația germană și hitlerismul

Populația germană de pe teritoriul rural și urban al județului foarte îngrijorată în legătură cu unele versiuni ce continuă a fi lansate din umbră de către agenți interesați precum că de la mic la mare vor fi deportați în U.R.S.S. (Nota inf. nr. 1156 din 3 august 1945).

De asemenea, bănuiala lor este întemeiată și pe faptul că mașinile și uneltele agricole le-au fost ridicate și puse la dispoziția Camerei Agricole.

Toate aceste versiuni și măsuri nu fac altceva decât să slăbească voința lor de muncă și se observă o delăsare în efectuarea muncilor agricole.

Germanii ce se înapoiază din refugiu, pe măsură ce sunt identificați și cad în prevederile ordinelor în vigoare, se ridică și se predau Cercului Teritorial pentru munca de folos obștească, iar cei care au fost înrolați în armata germană se tratează ca prizonieri de război și sunt internați în lagărul nr. 17 (Pâncota).

Hitlerismul redus la tăcere și întreaga populație germană își dă seama de eșecul suferit și se încadrează în spiritul legilor în vigoare.

CONCLUZIUNI:

Populația germană îngrijorată de unele măsuri de restricții ce li se aplică în ceea ce privește posedarea anumitor bunuri și [de] teama că vor fi deportați în Rusia.

PROPUNERI:

Să li se asigure stabilitatea și că nu vor fi deportați, în care scop este nevoie să se combată versiunile ce se lansează.

c. Iridenta maghiară

Populația maghiară, ca și până acum, continuă ca – sub forma propagandei pentru democrație, puși sub protecția organizației „Madosz” – să se [de]dea la acte provocatoare la adresa autorităților și elementului românesc, sfidând legile, autoritatea și, mai bine zis, tot ce este românesc.

Ținând la acapararea posturilor de conducere în viața comunală, căutând să înlăture funcționarii români pe motiv că nu cunosc limba maghiară și că ei întrunesc majoritatea populației, care trebuie să conducă comuna (Nota inf. Nr. 1222, din 16 august 1945).

Femeia Ursuț Ilonca, din ferma Tisa, Comuna Vânători, în public s-a exprimat că acest pământ nu este al României, făcând în același timp o propagandă, în favoarea Ungariei, intonând cântece cu caracter iredentist și preamărind persoana lui Horthy Miklos (Nota inf. Nr. 1226 din 19 august 1945).

În general, ungurii duc o aprigă campanie de instigare contra elementului românesc și, pe alocuri, au trecut chiar la scandaluri. Cazul din comuna Gerac, județul Bihor, unde au sărit contra unor coloniști români cu sape, furci, etc. (Nota Inf. Nr. 1183 din 19 august 1945).

Prin sistemul lor de propagandă și unitate ademenesc și pe români, profitând de faptul că intelectualii români, preoți, învățători, etc., nu depun nici un interes în educarea tineretului, în care scop le organizează baluri, serate, ședințe culturale și, prin tot felul de mijloace, caută să le dezvolte sentimentul național. De aceia, se observă că, în unele comune, treptat, posturile de conducere vin în mâna ungarilor, acaparează întreaga viață economică și elementul românesc rămâne sub jugul unității maghiare.

Populația românească este adânc mișcată și nemulțumită de atitudinea populației maghiare când văd (că) ungurii se bucură de drepturi egale și, totuși, continuă cu acte de indignare. Cei care s-au întors de pe front au nemulțumirea că tineri maghiari care au dezertat din armata noastră sau au trecut în Ungaria clandestin, pentru a se pune în slujba Guvernului maghiar, ce luptă pentru cucerirea Ardealului, azi se înapoiază acasă nestingheriți, ba, ceva și mai mult, îndrănesc să se angajeze într-o propagandă ostilă elementului românesc (Nota inf. nr. 1147 din 30 Iulie 1945).

CONCLUZIUNI

- Populația maghiară continuă să sfideze legile, autoritatea și elementul românesc.
- Populația românească nemulțumită de atitudinea ostilă a minorității maghiare.

PROPUNERI

- Populația maghiară, prin conducătorii ei, să fie sfătuită să se încadreze spiritului democratic românesc și să renunțe la vechiul sistem de propagandă revizionistă.
- Intelectualii români, ca preoți, învățători, funcționari de toate categoriile, să se ocupe de educarea tineretului, pentru a combate propaganda șovinistă și revizionistă maghiară.

d. Populația sârbească

Pașnică, dar pe alocuri se observă o tendință de apropiere și reve(n)dicare a teritoriilor pentru Iugoslavia.

D. SPIONAJUL ȘI TERORISMUL

Nimic de semnalat.

E. ALARMISMUL ȘI DEFETISMUL

Nimic de semnalat.

F. ÎNDEMNURI LA REBELIUNE

Nimic de semnalat.

G. TRECEERILE FRAUDULOASE PESTE FRONTIERĂ

Continuă a se face în măsură mare și fără posibilități de control și înfrânare serioasă, din cauza reducerii efectivelor de grăniceri și desființarea mai multor posturi de jandarmi de pe frontieră.

Majoritatea trecerilor se fac în scop de aprovizionare cu alimente sau diferite articole a căror lipsă este simțită de la noi sau din Ungaria.

Cei identificați cu actele dresate, sunt înaintați justiției.

CONCLUZIUNI

Trecerile peste frontieră continuă să se facă în mod clandestin, frontiera fiind foarte slab păzită.

PROPUNERI

- Sporirea efectivelor de grăniceri cu care să se poată face față nevoilor de pază.
- Înființarea Posturilor de jandarmi, care să concure alături de grăniceri la înfrânarea trecerilor clandestine.

Comandantul Legiunei de Jandarmi Arad,

(L.Ș.)

lt. col. N. Nicoară

(A.N.-D.J.Bh., *fond Inspectoratul de Jandarmi Oradea*,
dos.47/1945, f. 506-510)

LITERATURĂ

Lucian SCURTU

P O E Z I E

ÎN GYMNAZIU EA ESTE CEA MAI ALEASĂ

În Gymnaziu ea este cea mai aleasă
 Glezna ei are mirosul de catifea
 La catedră e Învățătoarea-fanariotă
 Printre mătăsurii, dulceturi, cafea.

Barbarii ei ochi provoacă nevroze
 Demență, alcool, instincte de fiară,
 Părul ei nordic cutremură Visul
 Ea e frumoasă ca o pustă maghiară.

Dacă aş săruta-o aş face-o întâi pe călcâi
 Frescă pe tavanul obsesiilor sextine
 Rafinate fioruri închipuite postum
 Ea e sclava muncită a țigărilor fine.

Coapsele ei au eleganța unor sălcii de Criș,
 Aristocrate, crescute carnal în dorinți și pietriș.

LU-CI-AN

Funcționar al lyrei sunt siamezul cinic,
 Al moliei pufoase ce moțâie-ntrufe
 Uscate de sudoare, mi-accept în van durerea
 Bravissimă, sperjură, ca-n operele bufe.

„Alesul este altul!”, e bârfa-n amfiteatru,
 „Jos măscăriciul scandic!”, se-aude din popor,
 „Eu sunt doar parvenitul!, la megafon mă bâlbâi,
 „Tovarăș cu proletul ce toarce la un dor!”

Cu mărgeluțe-zdrențe născute din compendii,
 Mai ctitoresc valahic dintr-un abscons deșeu,
 Măscări labișiene se coc în debarale,
 La ele eu trudit-am cum bietul crustaceu.

Bandit al poeziei avorte din cerescuri? din marmoră?
noroii?
Directoraș de carii, votcalizat alchimic, mă lupt cu un
buboi.

DECADENȚĂ 2002

Prin scârna zilieră înaintez nimicnic
Târâre minunată sub humus mocirlos
Puroiul se desfată de-atâta depărtare
Gâlgâitor-anarhic în ugerul scârbos

Gunoiiul mă răsfață răpus de vitamină
Parșiv în bestiarul cu aer puturos
Sunt larva decrepită din palida argilă
Fertilă, avortată de un copil frumos

Materia gravidă se umflă matematic
Bulboane de gunoaie se coc înmiresmat
Gymnaziul mă adapă cu un venin despot
Din țâța neputinței el curge picurat

Avotcalipsa multă se lasă violată
De copilandre vise ce fierb ușor, gângav
Lucianisme grave nasc mândra scârboșenie
Nevroze de duzină ce-mbobocesc arar

Ispita nevăzută îmi biciuie păcatul
Ascuns sub zăcământul de grohotiș murdar
Frigida îndoială îngrașă disperarea
Gestantă, lângă spleen-ul ce mârâie-n zadar.

SIMANDICOS, EU SINGUR POT ÎNGRĂȘA PĂCATUL

Simandicos, eu singur pot îngrășa Păcatul
Complice cu-o Virtute nu mai puțin vicleană,
Alcoolizat adesea să-mi pierd identitatea
Și să visez cu fruntea pe-o fragedă liană

Să trec realitatea cea mult cosmopolită
Spre un abis tiranic, îndepărtat de voi,

Să strâng la piept liana, felina-vegetală,
Spre-a nu cădea în mlaștini, mocirle sau noroi

Cu fascia-stilată să birui Nemurirea
Sau poate chiar pe mine, Poetul din Parnas,
Va fi durerea dulce ca miezul cărnii sale
Dar ea va naște Arta, ca un tubercul gras.

Crescut în lutul galben din tulburul abis
Mușca-voi eu odată din mărul interzis?

ÎN BESTIARUL CRUD SE FACE ZIUĂ

În bestiarul crud se face ziuă
Cu-o lumină rară, căzută de la zei,
În Templu voi zidi sonetul
Pe talpa piciorului ei.

Bastard, de infanță gravidă,
Îngropat în finețuri vulgare,
Va suspina în amurgul dantesc
„Din ziua aceea piciorul mă doare!”

Un crin îi voi pune pe rană
Șoptindu-i duios la ureche,
„Talpa piciorului tău e unică,
Piciorul tău este nepereche!”

În zori cicatricea va fi o splendoare
În loc de lacrimi ea va plânge cu sare.

POEM AMAR

De luciditatea voastră-mi este silă
De noblețea voastră nu mai vreau să știu
Cu rachiou îmi voi spăla podeaua
Ode, elegii pe ea să scriu

Și de versul nu-mi va fi un cântec
Eu atunci poet să nu mai fiu
Din podea voi smulge patru scânduri
Pentru cel mai elegant sicriu

Scândura să-mi țină de căldură
Ode, elegii pe ea să scriu
Cântece de veșnicie pură
Pentru faraonul din scriu.

NU ȘTIU! MI SE PARE?

Nu știu, mi se pare, mai sunt încă tânăr
Mi se pare, o știu, de azi sunt bătrân
Nu știu, mi se pare, doar moartea e altfel
Mi se pare, nu știu, azi poeme îngân

Mai sunt încă tânăr, nu știu, mi se pare
De azi sunt bătrân, mi se pare, o știu
Că moartea e altfel, o știu, de ce oare?
Azi poeme îngân, mi se pare, nu știu

Nu știu, mi se pare, acolo e cerul
Mi se pare, o știu, mă hrănesc cu venin
Nu știu, mi se pare, podeaua e udă
Mi se pare, o știu, mă iubiți mai puțin

Acolo e cerul, nu știu, mi se pare
Mă hrănesc cu venin, mi se pare, o știu,
Podeaua e udă, nu știu, de ce oare?
Mă iubiți mai puțin, mi se pare, nu știu

Nu știu, mi se pare, alcoolul e tare
Mi se pare, o știu, în tavernă e frig
Nu știu, mi se pare, mi-e zborul prin beznă
Mi se pare, nu știu, la pereți am să strig

Alcoolul e tare, nu știu, mi se pare
În tavernă e frig, mi se pare, o știu
Mi-e zborul prin beznă, o știu, de ce oare?
La pereți am să strig, mi se pare, nu știu

Mi se pare, o știu, voi sunteți departe
Nu știu, mi se pare, să tac îmi e greu
Mi se pare, nu știu, aceea e luna
Nu știu, mi se pare, acela sunt eu.

MARIN SORESCU
- SMALL POEMS IN ENGLISH VERSION -
(translated by Crenguța Gânscă)

Burden

*A small book,
 I took nothing with me
 But a small book,
 Thin as a leaf,
 Or as a human life.*

*You'll have three hypothetical
 dates for your birth
 And two for your death.
 And you'll be still living between
 The two hypothetical years.
 (1973)*

*I thought that my back would
 hurt
 And my name
 Which was going to carry it.
 (1973)*

Road

*I'm going straight ahead
 towards death
 The tail of my eyes
 Crawling over things.
 (1973)*

Traces

*I wish I could run,
 Dissapear and seach for myself.
 I follow you
 And the traces left by your
 eyelashes in the air.
 (1973)*

Prayer

*You throw your rod rather seldom,
 you fisherman,
 And I get bored without any dangers
 Above my head,
 It's not that I'd bite it,
 For I know what a bait means,
 But I've got used to some kind
 of a strain
 And I can't change this anymore at
 my age.
 (1973)*

Fog

*The fog used to be so thick
 That, if you'd wanted to fall, it
 would have hold you.
 However, as if they came
 back home,
 A tree or another was dying.
 (1973)*

It's Going to Rain

*It's going to rain,
 God said to himself, yawning,
 And watching the absolutely
 cloudless sky,
 My rheumatism's been bothering
 me*

Vaguely

*And no one will ever know
 about you
 Anything for sure,*

*For about forty days and forty
nights.*

Yeah, the weather's getting worse !

Noah, hey Noah !

Get closer to the paling,

I have something to tell you.

(1973)

God !

God,

Take my hand

And let's flee out of this world,

Let's get outdoors, to fresh air.

Maybe by changing the streams

It'll be my turn to feel at my ease

Next to you.

(1996)

Guilt

I feel guilty

As if

I had done something wrong.

To the big confession

Where I'm being waited for

I'm going to tell this:

God,

I have lived too

Among all the creatures of yours.

Was that wrong ?

(1996)

The Wizard

Unfortunate me

I've walked in the Death Valley.

*- Was it first with your right foot
of with the left one?*

- It was the left one first.

- That's bad.

*- And if I had walked with the right
one*

It would have been bad too.

The same thing.

It's better not to walk

In the Death Valley.

And now, my horse has left me too

It's returned home galloping.

(1996)

P R O Z Ă

Mircea PORA

CĂTEVA MARI SPIRITE VORBIND DESPRE NOI

Lordul Byron: Mă simt bine unde mă aflu, mă gândesc mult la Marea Britanie, la imperiul avut până nu demult, nu regret câtuși de puțin că mi-am jertfit viața pentru libertatea Greciei. Nu i-a dat ea oare omenirii pe Socrate, Platon, Herodot, Sofocles, Tucidide, Aristotel ?... Îmi pare rău că în scurta mea existență terestră nu mi-am făcut nici un drum înspre Țările Române. Acum vă văd foarte bine. Sunteți și comici și tragici. Lăsați senzația unei nații de pitici. Câțiva dintre voi se urcă pe scaune, buturugi, și vorbesc mulțimilor. Sunt, probabil, conducătorii voștri actuali. Din tot ce spun ei, turmele ascultătorilor nu cred nimic. Eminescu, căci mă am bine cu el, mi-a spus că România este o țară unde nătrării triumfă. E necăjit pe chestiunea asta. Înainte de a mă retrage vouă, românilor vă adresez o recomandare: Beți mai puțin și munciți mai mult...

Frederic de Hohenstaufen: De-o vreme bună – aici nu sunt ani, luni, săptămâni, zile, timpul se măsoară altfel – dorm în potirul unei flori venite din România. Ca atare vă percep, îmi sunteți aproape, vă înțeleg. Fraților, realmente aveți necazuri. Și eu, ca și Byron, vă văd ca pe o națiune de pitici, dar parcă, totuși, ceva mai mari, cu șanse de a părăsi acest nivel. Trebuie să vă spun că totalitarismul v-a lovit năpraznic. Sufletește sunteți tare bolnavi. În următorii 15 – 20 de ani – cum se delimitează timpul la voi – diferiți șarlatani vor încerca să vă conducă. Pe ansamblul nației citiți foarte puțin. Să nu vă supărați că vă spun, dar eu vă văd și cam leneși. Aveți și cam mulți criminali pentru faima voastră de popor blând. Sunteți încă hăt, departe, de nivelul Europei Vestice. Stăpânii voștri mai de demult, turcii și rușii, nu v-au făcut servicii.

Burebista: Dragi urmași, v-am tăiat eu vița de vie, dar degeaba, ați pus-o la loc iar acum pe lângă vinul tradițional și țuica, pălinca, horinca, trăzninca tot tradiționale, mai dați pe gât, cu dezinvoltură, încă vreo douăzeci de tipuri de băutură grație fenomenului globalizării. Vă felicit pentru N.A.T.O., ce bine ar fi fost să fi existat o astfel de alianță și pe vremea mea, când mă băteam de unul singur cu boii și cu tauriscii. Vedeți ce fler am avut când am păstrat pentru urmași locurile unde voi trăiți acum?... Ar fi trebuit să mă slăviți ceva mai mult căci intrarea în N.A.T.O. se datorează zonelor unde a fost, he, he, acum mai bine de 2000 de ani, regatul meu și nu atât meritelor voastre militare. Am vorbit, și nu o singură dată, și cu Decebal, despre voi, urmașii noștri. Lăsați-o pe viitor, mai moale cu industria „elefantică”, grea vreau să zic, și reapropiați-vă de ocupațiile noastre tradiționale unde vă pricepeți... agricultură, creșteri animale, industrie

ușoară și, bineînțeles, ce e la modă acum... informatică, calculatoare, telefonie mobilă etc. Știți ce mi-a spus, așa la repezeală, mai tânărul meu prieten Mircea cel Bătrân ?... în legătură cu voi ?... „Buni băieți, taicule, dar să fure mai puțin, asta să facă”...

Ioana Radu: Lucrurile bune le las deoparte, se știu. De celelalte, mai puțin lăudabile, aș vrea să spun câteva vorbe. E acum la poporul meu o inflație de vedete. Apari pe un ecran, pe o scenă, spui două-trei vorbe, cânti ca vai de lume, râzi ca o capră, behăi ca un berbec, gafezi statornic cultural și gata... ești vedetă. Ca să nu mai vorbesc de ținută... prea de tot... sâni, fundul, aproape goale, totul, toate, sub incidența unui singur cuvânt... sexy... zău e plicticos, chiar dezagreabil... Și eu am fost tânără, am avut căutare, și în zilele mele bune, împreună cu sora mea, Mia, țineam în șah trei restaurante. Ne îmbrăcam însă altfel, aveam simțul pudorii, trăiam sub incidența cuvântului „discreție”... Iar ca să fii vedetă pe timpul nostru trebuia talent autentic, serios, nu unul părelnic, subțirel, ca foiața de țigară. Mi-e teamă, zău, dacă se va merge cu consacrările în ritmul acesta, în câțiva ani, în Țara Românească, fiecare Gheorghe, Stan și Safta vor fi vedete...

Miron Costin: Eu despre scris aș vrea să spun câteva ceva. Dragi urmași, prea mult scrieți, la ora asta, zău așa... și majoritatea nu tocmai bine. Împreună cu Grigore, știți voi care, Ureche, și cu prințul Cantemir ne-am pus pe citit versuri și proze actuale. De nenumărate ori am rostit formulele... ”mai bine să vină turcii”... dezastru... Unii dintre creatori par lipsiți de-a dreptul de rușine. Dacă-ăș fi scris eu, la timpul meu, idioțenii, cum se scriu pe bandă rulantă acum, tatăl meu, postelnicul Iancu Costin, mi-ar fi despicat capul cu toporul...

Vorbesc eu aici... Dar iată că mă opresc din lucru. Primele imagini televizate cu Jean de la Craiova. În curând va începe să cânte. Nu vreau să-l scap...

CEI TREI DUMITRU...

Dumitru Țipangalu e fiu de țărani colectivști, dintr-un sat din județul Ialomița. Părinții, oameni foarte simpli și lipsiți de mijloace materiale, după absolvirea celor opt clase l-au dat la oraș, la o școală profesională. După doi sau trei ani de școală Dumitru a ajuns strungar. O vreme a locuit într-un cămin de nefamiliști, alături de alți colegi de muncă de la întreprinderea „Flamura Roșie” din orașul G. Câteva beții, câteva bătaii, au constituit întreaga boemă a lui Dumitru. Îi era frică de milițieni, de șeful de tură și de vreo câțiva indivizi, care în costume și cu genți veneau în întreprindere, se spunea din partea județului. Știa că țara e condusă de Ceaușescu pe care nici nu-l iubea, nici nu-l ura. La defilările de 23 August, ducea fără proteste orice i se încredința... steag, portret, panglici, lozincă, perinița de catifea cu decorații. Ținea minte corect până la trei lozinci.

După vreo șase ani de burlăcie, fără multă curte, s-a căsătorit cu Maria Straton, textilistă, devenită de acum înainte Maria Țipangalu. Au primit repede – asta datorită unui unchi, colonel de miliție – un apartament, cu două camere, la bloc. Aici, la interval de un an, s-au născut cei doi copii ai familiei Țipangalu: Ionică și Lucica. Mizeria din ultimii ani ai „Epocii de aur” au îndurat-o cu stoicism, ca mai toți românii. Stând pe la cozi, încasând zeci de îmbrânceli, când se vedea cu produsul în plasă Dumitru spunea: „Lăsați, când va fi mai rău așa să ne fie”... Luat de val, dar și de îndemnul soției, intrase, la cerere, în P.C.R. Revoluția din decembrie '89 l-a luat oarecum prin surprindere, dar nu l-a făcut să se schimbe. Dispărând P.C.R.-ul și-a aruncat carnetul de membru la toaletă. Lucra acum la un patron. Plata așa și așa. Maria muncea și ea la patron, tot pe o plată așa și așa. Cică acum țara era liberă, puteai să-ți exprimi nestingherit opiniile, puteai profita de toate avantajele statului de drept. Dumitru știa un singur lucru, că sub nici o formă, cu banii care-i câștiga nu putea ajunge la părinții lui, strămutați de o vreme în Moldova. Și Maria tânjea amarnic după Dobrogea ei natală. La vot Dumitru va merge și va vota după cum îi va spune patronul. Și uite așa, zilele trec, copiii cresc, Maria se îngrașă, gâfâie tot mai rău, iar el, Dumitru Țipangalu, așteaptă pensia, cu țărăniștii, cu liberalii, cu comuniștii cei noi, cu cine-o fi la putere,

Dumitru Țațagrande e profesor de istorie. Origine mic-burgheză, studii mediocre, performanțe profesionale, cu mici excepții, tot mediocre. Înainte de 1989, a fost câțiva ani directorul unei școli generale. Ce-a făcut atunci? Și-a terorizat colegii, i-a inspectat, pe la ore, uite, frate, cu predarea e „așa și pe dincolo”, a fost servil cu superiorii, s-a remarcat prin luări de cuvânt pe la diverse consfătuiri și consilii pedagogice. Ar fi vrut să facă prin Partid carieră, dar n-a reușit. Pe Ceaușescu nu-l simpatiza, dar, totuși, la televizor îi asculta discursurile, și aprecia faptul că se străduia să lase țara fără datorii. În vacanțele de vară, fie de acasă, fie de la părinți sau din vreo modestă stațiune, visa să vadă, măcar și pentru câteva ore, Roma sau Parisul. În zilele riscante ale revoluției a stat non-stop în casă, cu ușa încuiată, nedând și nerăspunzând la telefon. Mai apoi, prinzând curaj, printre colegii de cancelarie, a început să vorbească despre libertate, pluripartidism, alegeri libere. Dar acest entuziasm s-a stins repede, Dumitru Țațagrande concentrându-se asupra muncii la catedră. Ceva îi lipsea fără nici un dubiu. Ședințele, chiar și cele lărgite de partid, consfătuirile, orele deschise, gustările și glumele rostite după acele evenimente. Un lucru la modul obsedant nu-l înțelegea... Cum de românii, care ținând secole de-a rândul piept turcilor, apărând Occidentul de acești năvălitori, tocmai de ei, de occidentali, sunt puși mereu la colț?... Exista și o doamnă Țațagrande. Și înainte și după... tot contabilă. Ea nu-și pune nici o problemă majoră în afara uneia, totuși... de ce slăbise în ultimul timp într-un așa hal, încât îi ajunseseră picioarele ca două fuse?...?

Dumitru Irodu... ei, da, cu el e altă poveste, el fusese înainte colonel de securitate. Tupeu, putere, eu fac legea, școală mai deloc, mitocan sadea. Profitând de lipsa unor filtre cât de cât severe, din securitatea de ieri a trecut în poliția de

azi. Firește, la vârf. E bogat, are afaceri, e o piesă în partidul de guvernământ de culoare roșie, mie, însă îmi este extrem de antipatic. La fel și doamna lui, în realitate, o țoapă. Despre acest individ îmi este și silă să scriu. Mai bine vi-l arăt când se dă jos din mașina-i neagră, aspectuoasă. Ochii bulbucați, buzele unsoase, fruntea mică, expresie a feței șireată, șmecheroasă, insolentă, tipic figură de personalitate din actuala Românie turco-fanariotă. Pe ce se bazează forța, mărimea lui ?... Pe tupeu, pe tradiția bunului plac la noi, dar mult mai mult pe teama ce o resimt fața de el strungarul Dumitru Țipangalu și profesorul Dumitru Țațagrande.

PROZE SCURTE

Flaminia FAUR

Bleg

Bleg înseamnă un om lipsit de voință, un om care nu își manifestă sentimentele, opiniile, dorințele. Nu prea are scopuri și idealuri. Se mulțumește cu puțin. E ca o formă umană ce există pentru a accepta totul așa cum este. Îl poate imita pe altul sau poate sta pasiv. E cam totuna ce se întâmplă.

Pentru bleg, când se trezește dimineața, nu contează dacă e soare sau plouă. Se ridică cu greu din pat și începe să se pregătească pentru noua zi, fără prea mult chef sau veselie. E de idee: „Fie ce o da Dumnezeu!”.

Blegul ascultă ordinele și încearcă să le îndeplinească. În această situație dă dovadă de puțină voință. Dacă nu reușește să le realizeze, așteaptă cu resemnare pedeapsa. S-a constatat, în asemenea cazuri, că și unii blegi au orgoliu, mai mult sau mai puțin justificat. Deseori e vorba de prostie nativă, care a prins momentul să se arate, și acum urlă din toți rărunchii. Ei nu pot aduce nici un argument logic pentru reacția lor, chiar dacă au dreptate. Se zbat inutil, pentru că nu au nici o finalitate.

*

*   *

Alți blegi își acceptă destinul. Fie ce-o fi! Sunt ca niște mașinuțe cam uzate, ce încă mai funcționează. Se târâie ca niște râme, câteodată fără sens sau direcție. Nu au propriul punct de vedere. Acceptă sau aprobă orice opinie justificată sau chiar nedreaptă. Nu încearcă să-și explice fenomenele din jurul lor. Totul trece pe lângă ei și dacă totuși nu le convine ceva, nu caută să se afirme, să-și exprime punctul de vedere. Se împacă cu propria soartă. Sunt în stare să rabde de foame, pentru că așa le-a fost scris.

Pot spune că și poporul român are un slogan care îl domină: „Mai rău să nu fie!”. Rabdă, rabdă, sângerează sub ocupații străine și dictaturi. Oamenii își văd rudele și prietenii murind pe nedrept dar, într-un târziu, după zeci sau sute de ani, izbucnesc.

Deci, în interiorul fiecărui bleg poate exista un vulcan care, în anumite momente de criză, se poate manifesta violent, necontrolat.

Botez

Cum să privim botezul? Ca pe un început? E un lucru pozitiv, o imagine ideală? Dar cine știe ce urmează?

Cred că, de când am apărut pe lume, am fost cam anapoda. Nu aveam nici șapte luni când m-am născut și țin minte că am fost botezată pe la 3 ani. E cam

printre primele amintiri din viața mea. Rememorez cum îl fugăream pe taică-meu prin curtea casei de la Seghiște și îl stropeam cu apă. Ce mai? Îl re-botezam. Deși el nu fusese de față la eveniment, trebuia să suporte consecințele.

De atunci fiecare etapă din viață avea o inaugurare specifică. Momentul de început era special dar apoi evoluția decurgea mai mult sau mai puțin liniar. Deci, am fost botezată și răs-botezată, în diferite chipuri și moduri. E important cum simți și te simți atunci. E normal să fii emoționat, bucuros, entuziasmat. Câteodată ești prea stresat și plângi. Reacția e în funcție de psihicul fiecăruia, de structura sufletească și mentală.

Botezul, ca fenomen, din punct de vedere spiritual, probabil ar vrea să-ți imprime o anumită personalitate. Cheamă duhurile pozitive care să te protejeze în viitor, să-ți cânte și să îți descânte.

Cel mai distractiv e că atunci nici nu înțelegi semnificația momentului. Deschizi ochii mari la lume și privești inocent. Albastrul cerului îți mângâie privirea iar zgomotul naturii te face să simți că trăiești. După primul strop de apă, valurile vieții te alintă, te îmborsătesc sau te strivesc.

Acum îmi vine să râd, căci mi-am amintit că sufăr de hidrofobie. Când văd ceva mai multă apă mi se face greață, ameteșc și simt că pic pe jos. Nu știu de ce, dar acest fenomen a apărut pe la 13-14 ani. Probabil o cantitate mai mică de lichid nu mă impresionează, dar mă magnetizează. Mă refer la cel în gramaje mici, măsurate și ambalate.

*

*   *

A venit și momentul așteptat: botezul cu lichide tari. Era o frumoasă zi de primăvară – despre care nu vreau să-mi amintesc – care a început bine și s-a terminat rău. „Evenimentul” zilei a fost marcat prin două sticle de vin de prima calitate. Creierul și sângele meu au fost inundate, nu stropite. Era un botez mai original, negativ, care mi-a cam afectat viața, ființa, personalitatea. Nu mai pot da timpul înapoi dar, totuși, cred că ceea ce are un început va avea și un final. Știu că e un slogan, dar sunt bune și astea la ceva. E destul și dacă ne gândim că ne susțin moralul. Sau e o beție cu apă chioară? E ceva ambiguu.

*

*   *

De multe ori mă întreb de ce trebuie să aibă loc anumite fenomene din viața omului? De ce nu se desfășoară totul calm, normal. Simt că m-am ramolit și că prefer monotonia și pasivitatea. Sunt obosită, mi-a pierit imaginația, nu mai am chef de detalii și amănunte. Abia aștept să treacă zilele, oricum ar fi. Lipsa de cuvinte parcă mă strânge de creier. Sper să se întâmple ceva și să îmi revin.

*

*   *

În concluzie, botezul (ca fenomen propriu-zis) e necesar. Fiecare om trebuie să primească o identitate, cu sau fără ceremonie. Trebuie să te diferențiezi de ceilalți, să ai propriul nume și destin. Mă gândesc, că poate, sfârșitul clar al

botezului e atunci când mori. Dacă îți domină întreaga existență, atunci, în acel moment, i se pune și lui capăt.

Labirint

E ușor să intri dar e greu sau poate imposibil să ieși. Ești pe drum dar, o zare limpede, flori multicolore îți bucură privirea; mergi pașnic și liniștit dar te cuprinde o angoasă. Simți că te învârti într-un cerc vicios. Oare de ce? Totul era atât de bine! Unde a dispărut siguranța? Unde e certitudinea? Te tracasează ceva și nu-ți dai seama ce. E o stare inexplicabilă. Nu realizezi ce se întâmplă cu propria persoană. Ești la un pas de prăbușire. Oare va fi o prăpastie? E prea simplu. S-ar termina totul prea repede. Propriile chinuri ar lua sfârșit. Ai fi eliberat și nu ai mai simți nimic.

Dar, te așteaptă: labirintul. Ce simpatic și liric sună!. Intrarea e simplă. Poate fi o linie, un prag ... Înaintezi. Nu știi ce urmează. Încă mai ai sentimentul de siguranță. E ceva necunoscut dar nu te înspăimântă. O iei la întâmplare: stânga sau dreapta; înainte sau te întorci. Treptat te cuprinde incertitudinea. Unde ești? Ce faci? De ce în acel moment te afli în acel loc? Liniștea e mare dar zbuциumul interior îți sparge auzul.

Încă sperii pentru a nu dispera. Gândirea îți dictează: „Trebuie să existe o cale! Trebuie să o găsești!”. Înaintezi cu perseverență. O cotești dar ai sentimentul că nu vei mai vedea lumina adevărată. Te simți ca mercurul pe o foaie de hârtie. Te miști din instinctul de autoconservare dar nu mai știi unde e nordul, sudul, estul, vestul. Relativitatea spațială te omoară. Ai pierdut noțiunea timpului. S-au adunat prea multe. Umerii tăi nu mai rezistă. Te prăbușești. Uneori nu mai ai salvare.

Dar, există oameni cu o forță interioară deosebită. Măinile lor sângerează pe zidurile labirintului. Întunericul nu îi înspăimântă. Luptă pentru fiecare centimetru al existenței. Viața e a lor. Merită și trebuie trăită! Reușesc! Ajung pe un drum drept cu munți, dealuri, câmpii. Sunt fericiți că pot respira aerul limpede și dens. Sunt siguri că nu vor mai ajunge în labirint niciodată!

Lacrimi

„Să fii tânăr ca o floare (torță)
Să fii tânăr ca un vis
Galopând prin căi lactee
Galopând prin Paradis”.

Frumoase versuri, ce exprimă bucurie, fericire, dorință de viață, entuziasm, speranță, iubire. Așa cred că ar trebui să simtă toți oamenii indiferent de vârstă dar mai ales în tinerețe când se spune că toate porțile îți sunt deschise, că intri cu elan

în viață. E bine, cât timp te poți autoiluziona, cât poți păstra inocența și puritatea și când ai un vâl pe ochi și nu vezi lumea reală.

Mă gândesc la ce au simțit primii oameni când le-au izvorât lacrimile. Cum și-au explicat acei stropi sărați care le ies din ochi? Au fost curioși sau poate s-au speriat? Nu știu de ce am impresia că se rușinau la apariția lacrimilor, că le considerau un semn de slăbiciune și că încercau să le ascundă. Probabil pentru bărbați era considerat un lucru nedemn, o slăbiciune, un fel de decădere a puterii sufletești a masculului. Această slăbiciune a fost lăsată pe seama femeilor care erau mai sensibile și nu se puteau autocontrola.

În zilele noastre nu e o rușine să plângi. Ajungi în niște situații extreme când izbucnești, simți că ți-ai pierdut orice speranță, iluzie sau vis. Câteodată chiar te autocompătimești și te întrebi ce ai făcut cu propria ta viață? De ce nu mai ai dorință și putere să lupți? Ți se pare că totul este împotriva ta, că blestemul lui Sisif este un vax în raport cu propria ta situație. Și atunci plângi! Îți vine să te izbești cu capul de pereți și să fugi de viață; să te izolezi pe un vârf de munte și să nu mai vezi pe nimeni. Atunci plângi de disperare. Lacrimile îți inundă obraji dar ai demnitatea de a nu cere milă din partea nimănui. Cei puternici rezistă dar cei slabi se sinucid, caută refugiu în alcool, droguri ... Am citit în „Enciclopedia criminalilor în serie” că unii din aceștia care se credeau nedreptățiți de societate sau de viață plâneau când își ucideau victimele. Oare ce lacrimi or fi astea? Se poate să existe și lacrimi diabolice?

Mai sunt și lacrimi care exprimă ura, neputința de a te răzbuna. Ți se pare că ești victimă și vrei, cu tot dinadinsul, dreptate. Cauți orice cale cinstită sau perfidă. Nu reușești. Lacrimile apar ca o descărcare a neputinței, câteodată ca o furie oarbă sau ca o delăsare, o încetare a luptei cu propria ambiție și personalitate, o renunțare forțată de condiții. Acestea sunt lacrimi care-i caracterizează pe oamenii ambițioși în mod pozitiv sau în mod negativ, deoarece pot exprima și ură.

*

*   *

Cred că adevăratele lacrimi sunt cele ale tristeții. Suferința te apasă, te năucește pur și simplu. Nu-ți mai pasă de nimic și de nimeni. Propria ta persoană devine o povară. E greu și să respiri, să privești cerul, copacii, florile, inocența și joaca copiilor. Plângi ca un șoricel. Îți ascunzi lacrimile. Nu ți-e rușine de ele dar nu vrei mila celorlalți. Ai impresia că nimeni nu te mai poate ajuta cu nimic. Neputința te macină. Te simți lipsit de vlagă. Cauți o direcție și nu găsești decât non-sens. Nu mai ai puterea de a decide și nu-ți mai pasă de cei din jur. Probabil că îți pierzi celelalte sentimente. Câteodată ai vrea să înlocuiești lacrimile cu strigăte dar nu mai ai energie și forță vitală. Devii ca un fulg dus de vânt. Singurul mod de descărcare sunt lacrimile. Poate sunt o salvare.

Am văzut un om care nu plânea dar a murit de tristețe și supărare. Lacrimile nu însemnau nimic pentru persoana respectivă. Tăcea, voința îi slăbea pe zi ce trecea, nu mai zâmbea, privea deseori în gol și nu spunea nimic. Poate

lacrimile ar fi fost o salvare dar în jumătate de an acest om a murit. Am sentimentul că asta și-a dorit. Era ca o eliberare de sub o povară pe care nu o mai putea suporta. O autosufocare sufletească.

*

* *

Poate sunt mai multe categorii de lacrimi dar nu am vorbit de cele izvorâte la moartea cuiva. Să plângi când pierzi pe cineva e cel mai firesc fenomen. Simți că ți se rupe o bucată din suflet, nu-ți vine să crezi, îți pierzi sensul direcției. Cele mai amare lacrimi sunt atunci când se bagă sicriul în groapă și când se aruncă pământul deasupra acestuia. Cred că nu există durere mai mare.

*

* *

Până acum am cam tot ținut-o cu pesimismele dar există și lacrimi de fericire și de bucurie, când ți se împlinește un vis, când se naște un copil, când îți reușește o operație, când treci cu bine un examen, când atingi un scop, când primești un cadou mult dorit ...

Măț plouat

Dacă te simți ca un măț plouat, e foarte rău. Timpul trece pe lângă tine de parcă ar fi o simplă adiere de vânt. Nu contează când au loc evenimentele. Azi, ieri, mâine, în trecut sau viitor. Nu are nici o importanță. Certă e doar relativitatea fluidă și continuă.

Faci pași mici, nesiguri. O iei în stânga sau spre dreapta. Busola ta e dereglată și depășită de situație. Ți-ai stabilit un loc în care să ajungi, dar totul devine foarte greu. Vezi soarele răsărind și apunând. Luna își face consecvent rondul de noapte. Râurile alunecă pe coastele dealurilor. Totul are o direcție și cale logică, numai tu nu mai știi pe unde să o cotești. Parcă fugi de ceva sau cineva. Te învăluie teama că nu vei putea atinge niciodată ținta fixată, că vei umbla hai-hui toată viața. Devii un fulg de nea dus de vânt. Până la urmă nici nu îți mai prea pasă unde ajungi.

Sentimentele unui măț plouat sunt mai mult decât muiate de apă. Ele se deteriorează, încep să doară și să îl macine. Picură stropi de sânge iar mățul se sufocă, cade pe stradă dar nimănui nu-i pasă. Ce contează un măț plouat? Uneori reușește să se ridice, alteori șchiopătează, se târâie, ametește și se oprește din drumul fără sens. Deschide ochii mari și privește în gol. E amărât și trist. Treptat, îl cuprinde disperarea. Își ciulește urechiușele și ascultă freamătul vieții. Zgomotele sunt prea puternice, îi apasă creierul, îi bubuie tâmplele. Micul măț nu înțelege de ce. E slab, jigărit. Poate nu mai are putere.

*

* *

Cum vede oare realitatea? Bineînțeles că și obiectiv și subiectiv. Din păcate, nu poate fugi de ea. Se poate ascunde pentru un timp prin unghere numai

de el știute dar nu o poate evita. Trăiește sub apăsarea ei. Mai apare câteodată o undă de speranță de care se apucă cu gheruțele. Acumulează un pic de energie și forță. Luptă pentru propria existență. Deschide ochisorii și parcă vede o lumină zglobie. El de ce nu ar putea să fie vesel și fericit? De ce să i se ia lui dreptul acesta? De ce să nu râdă în hohote și să zâmbească vieții? E dreptul lui să trăiască. Nu caută perfecțiunea dar adulmecă mirosul florilor de primăvară, puritatea și inocența. A văzut prea multe în jurul lui: ură, răutate, disperare. Nu le poate uita, doar le poate depăși. Scormonește încet, cu lăbuțele, caută o oază în mijlocul deșertului pe care îl traversează. O găsește. Din păcate, nu o poate păstra mult timp. Totul e prea labil iar el e prea mic și slab. Nu poate lupta. Și-a pierdut ambiția. Când nu e năuc de cap, vede că viața are și părți bune și frumoase, dar nu mai are încredere în ele. E ca o mică umbră care nu vrea să deranjeze pe nimeni.

Micul măt plouat are familie, care-l iubește și vrea să-l ajute. Părinții și frații lui suferă. Ar da orice să-l poată salva, să redevină el însuși, să-l scape de ploaia acidă care îl face să se autodistrugă. Și cel mai rău, e faptul că micul măt e conștient de ceea ce se întâmplă. Durerea pe care le-o provoacă celorlalți îl macină. Nu există oră să nu se gândească la trecut și să nu se întrebe ce va fi în viitor?

Picătura de ploaie

Din înaltul cerului, încet sau repede, coboară o picătură de ploaie. E singură și tristă. Plutește în văzduh, vede munți, dealuri, câmpii, orașe și sate, oameni și animale iar picătura de ploaie rămâne neutră. E atrasă de forța gravitațională și, în fine, atinge pământul. Izbitura o năucește de cap. Mai poate supraviețui o perioadă dacă aterizează pe o suprafață netedă, lucioasă care nu o absoarbe. Dacă apare soarele se poate evapora. Cât de scurtă e viața unei picături de ploaie! Ea nu deranjează pe nimeni dar nici nu poate supraviețui mult timp. Dar, putem afirma că o picătură de ploaie are mai multe vieți. Când apa se evaporă din pământ aceasta se înalță spre cer, unde vaporii de apă se condensează, se formează norii care se descarcă prin alte picături de ploaie, la formarea cărora au contribuit cele vechi.

Deci, norii din înaltul cerului sunt căsuța temporară a unei picături de ploaie. Acolo nu e transparentă, lucioasă, ci sub formă opacă, pufoasă. Se lasă plimbată de vânt și uneori se bucură chiar de soare.

*

*   *

Am vorbit până acum despre o singură picătură de ploaie dar, drept să spun, nu am prea citit sau auzit să apară doar solo. De obicei, părăsesc bolta cerească, cu milioanele. Se iscă trăsnete și tunete, au loc descărcări electrice; norii nervoși se izbesc și se varsă asupra pământului. În aer are loc dansul picăturilor de ploaie sub forma unei orgii, în caz de furtună, sau sub forma unui festin lent. Cu toate că sunt numeroase picături de ploaie, fiecare își are destinul ei. Ele pot exista

independent una de cealaltă, cu toate că formează un întreg numit ploaie. Acest întreg e foarte interesant. Nu prea are reguli precise. Nu domină ordinea. Câteodată toate picăturile de ploaie au aceeași direcție. Alteori, unele mai deraiază din formație. Acest fapt nu deranjează întregul. Marea masă rămâne compactă chiar dacă există manifestări de independență.

Dacă luăm societatea umană, aceasta e guvernată de legi pe care majoritatea oamenilor le respectă. Dar, există non-conformiștii, inadaptabilii sau cei care din rea voință încalcă legile. Aceștia sunt picături de ploaie care suportă consecințele propriilor acte dar nu afectează, în esență, ierarhia valorică a societății.

*
*   *
*

Mă întreb dacă mă simt ca o singură picătură de ploaie. Din păcate: da! Trăiesc între oameni, îi înțeleg dar m-am însingurat. Sunt cam inadaptabilă și mă feresc de mulțimi. Simt că mă sufoc. Am ajuns să iubesc singurătatea.

Praful

Sunt alergică la praf. Mă mănâncă pielea de parcă aş avea râie. Cu toate astea, nu pot face nimic. Praf există peste tot. E stabil sau se răspândește cu repeziciune. Totul devine neclar când e prăfuit. E confuz, incert. În zilele proaste parcă îmi simt creierul plin de praf și sufocat. Totul trece pe lângă mine și nu pot să receptez nimic. Nu am puterea psihică de a coborâ cu picioarele pe pământ. Nu mă pot concentra. Câteodată mai vorbesc și fără mine și am reacții întârziate. Mă corectez dar nici măcar nu-mi pasă că am greșit. Cred că praful e mai rău ca noroiul în care te mai miști. El te poate ataca de oriunde: de sus, de jos, din stânga, din dreapta. Nu-i poți anticipa mișcarea dezordonată.

Când îți intră praf în ochi – la propriu – te cam ustură, nu mai vezi, orbești pentru câteva momente, însă e ceva trecător. Dar, dacă „beneficiezi” de praf în ochi, la modul figurat, s-ar putea să nu mai gândești logic, să fii dominat de teamă, furie, dorință de răzbunare. S-ar zice că o iei olecuță razna și că folosești doar ochelari de cal, cu care ai marea șansă de a da cu capul de gard. Poți pica lat sau te poți trezi la realitate. Cine știe? „Fortuna caeca est” (Norocul e orb).

Există și praf în vânt sau praf purtat de vânt. Prima categorie, praful în vânt, parcă este o componentă a acestuia, îl însoțește peste tot; are drept scop mișcarea dintr-un loc în altul fără oprire; o plutire continuă în diferite puncte cardinale.

Praful purtat de vânt are o anumită direcție, un anumit scop. Azi se poate depune pe o floare, mâine pe un pom, pe un geam, pe o masă.

În interiorul unei camere bine aerisite, praful circulă doar dacă e închisă. Acesta, probabil are propriile metode de a se așeza pe mobile, covoare, parchet. E greu de explicat acest fenomen.

Mă gândesc la filmul „Glisando”, în care apa este un „leit-motiv”, o forță a naturii ce simbolizează răul, viciul, corupția care se răspândește peste tot; apa curge pe străzi, îi atinge pe oameni, inundă clădiri. Și praful ar putea ajunge în cele mai mici unghere, ar reuși să sufocoe oameni și animale; ar duce la ofilirea plantelor.

Pentru bolnavii astmatici, cred că praful e o nenorocire. Se sufocă, nu mai pot respira. Dacă nu au aparatul cu oxigen își pot da obștescul sfârșit.

Când arunci praf în ochi altcuiva, o faci cu intenție, pentru a-l determina să vadă neclar lucrurile, pentru a-l induce în eroare.

Trotuar

Banal subiect! Ce e un trotuar? Substantiv comun, gen neutru, singular ... etc. Cine știe când a fost inventat trotuarul? Probabil când au apărut carele și căruțele, trăsurile. Dar nu era de modă clasică. Era un loc de pe marginea drumului, deoarece pe centru circulau aceste mijloace de locomoție.

Trotuarele tipice cred că au fost inventate odată cu automobilul care avea viteză mai mare iar pietonii nu prea aveau timp să se ferească de acest pericol. Deci, era o invenție ce asigura protecția oamenilor. Întâi au fost simple trotuare mai înalte decât nivelul solului; apoi bordurile au fost colorate pentru a ieși în evidență; iar în cele din urmă au apărut stâlpi, uneori colorați, între care se află lanțuri care nu permit traversarea unei șosele decât prin locurile marcate.

*

*   *

În general, în viață, avem nevoie de trotuare. E o metodă de autoconservare, o izolare de pericolul extern. Trecem paralel cu acesta dar nu avem nici o tangență cu el. Îl vedem clar dar nu îl atingem. Ne despart bariere invizibile. E foarte ușor să calci greșit și să te izbească ghinionul sau nenorocirea. Pentru conștiința omului, trotuarul e ceva imaginar pe care și-l autoimpune prin voință și îi respectă granițele. Ei, dar și voința umană pentru unii e de fier iar pentru alții e relativă. Mai intervine sensibilitatea, precum și puterea psihică.

*

*   *

La unii trecerea bruscă de pe trotuar pe drum, intrarea în nesiguranță și pericol, duce la ruperea de realitate, la pierderea simțului realității; în învălmășeală, pentru a se autoproteja, își crează o lume proprie pe care probabil numai ei singuri o percep. Lumea de pe trotuar e stranie și indescifrabilă. E posibil ca $2 + 2$ să facă 22. Nu contează. E cert că nu mai există șanse. Lucrurile nu au valoare materială. Nu există o temporalitate bine definită. Drumul e plin de pericole și obstacole.

Trotuarul e guvernat de legi care asigură protecția. Are „granițe” bine trasate. Oamenii încearcă să se respecte între ei și să afișeze o bunăvoință în raportul dintre unul cu altul. Pe trotuar: „Aparența scuză esența”. Cine calcă pe

becuri e considerat țăcănit sau nebun și e aruncat afară de pe trotuar, în mijlocul drumului. Nu mai contează pentru umanitate, deoarece nu se încadrează în anumite norme, nu respectă principiile. Poate nu o face din rea voință, ci pentru că nu le consideră drepte, clare. E un inadapabil refuzat de societatea trotuarului. Din păcate, există șabloane pe care trebuie să le imităm.

Tufișuri

Un iepuraș se plimba din tufiș în tufiș. Hop-țop, hopa-țopa, tufișurile erau locul unde se pitea de privirile ucigașe ale animalelor și oamenilor. Iepurașul, din interiorul sau din spatele tufișului, nu vedea prea bine, dar avea impresia că e o ascunzătoare bună. Într-o zi iepurașul se afla într-un tufiș când au apărut oamenii. S-a încurcat în crengile lui. Zbaterea lui a fost observată și, bietul iepuraș, a fost omorât cu sânge rece.

*

*   *

Tristă poveste cu iepurașul naiv și credul. Mie, practic, nu-mi plac tufișurile iar dacă e să mă ascund prefer după ziduri opace sau în interiorul unei camere. În tufișuri te încurci, te înțeapă crengile, te mai lovesc peste ochi iar tu te zbați să ieși din tufiș.

E mai bine să stai la distanță, să nu te apropii de tufișurile clasice. Oricum, unele sunt cam inestetice. Nu prea are ce să te atragă sau să te magnetizeze la un tufiș. Le ocolești și le accepți ca pe niște plante date de natura – mamă, ce trăiesc pe câmpii și dealuri.

Există tufe de zmeură și mure. Da! Acestea îl au pe „vino încoace”. Când vezi drăguțele și delicioasele fructe ale dealurilor și munților nu te poți abține să nu le deguști, uneori până te sature. Ei, aceste mici tufișuri le ataci doar din exterior, pentru că practic nu ai cum din interior, deoarece sunt prea dese și complicate.

*

*   *

Mai există tufișurile din cap. Uneori le crează propria conștiință, sub influența factorilor exteriori sau a subconștientului. Iau ființă tufișuri dese (majoritatea fără frunze) simetrice sau dezordonate. E un hățiş în care nu-ți mai poți regăsi gândurile, unde nu mai ești tu ca persoană cu intelect, unde te încurci și greu te scapi, prin voință și putere de luptă și autosugestie. Am avut parte de destule tufișuri, momente în care nu mai știam ce să cred, când mă zbăteam și mă autochinuiam. Mă apuca disperarea că nu mai pot să ies din hățiş. Eram lipsită de putere și personalitate, un iepuraș al propriilor sale gânduri.

Acum, îmi simt creierul odihnit și limpede. Am energie și îmi place să-mi exprim punctul de vedere. Bine, nu prea am cu cine discuta și nu prea fac efortul să lămuresc pe nimeni să-și schimbe părerile. Nu e vorba de comoditate dar nu

vreau să mă lupt cu morile de vânt. Oricum, mi-e dor de imaginea vârfurilor de munți, netede sau pietroase, lipsite de tufișuri și buruieni.

Zile ploioase

Natura are și ea capriciile ei. Majoritatea lumii își dorește doar vreme bună, soare și cer senin. Ar fi ideal. Dar sâc-sâc, vin norișorii cei simpatici, albi și gri. Aceștia se izbesc, se iscă tunete și fulgere și te trezești cu o ploaică, ploaie sau furtună pe cap. Toți fug ca loviți de streche. Cei cu umbrele își continuă calm drumul.

De fapt, ploaia poate fi binefăcătoare. Pământul însetat absoarbe stropii de apă și crează condiții favorabile noilor recolte. Grâul, porumbul, orzul, secara, ovăzul ... așteaptă această hrană cerească fără de care nu s-ar putea dezvolta. Întreaga lor evoluție este influențată de ploaie. Probabil există o regulă pe undeva care are grijă de toate dar care prezintă și deficiență, fiindcă apar perioade de secetă sau prea multă umiditate și inundații. Atunci totul se duce de râpă. Omul nu poate face nimic, deoarece natura e prea puternică. Se închină forțelor supranaturale dar fără prea mult succes.

*

*   *

Cum înțeleg sau ce semnifică pentru mine zilele ploioase? Greu de spus. Ar trebui să o iau pe etape din viața mea, ceea ce ar fi prea complicat. Mă voi raporta la ultimii ani ai vieții.

Nu sunt un om al pământului, deci nu aștept cu nerăbdare sau nu urăsc ploile. Nu simt nevoia lor. Fie ce o fi. De multe ori stau în geam și privesc stropii de apă care uneori sunt monotoni, alteori furioși. Câteodată mă enervează ritmicitatea lor dar de cele mai multe ori, fiind sub un acoperiș sigur, rămân pasivă. Nu evit ploile, nu mă tem de ele, mi se par firești.

Pot să afirm că iubesc furtunile. Natura se dezlănțuie, pare un demon ce nu poate fi stăpânit, se iscă panică. Multora le e frică de acest fenomen nu prea des întâlnit dar eu îl aștept cu nerăbdare. Vântul se dezlănțuie, ploaia pică în rafale, copacii se înclină sau se rup. Străzile sunt pustii. E o liniște furioasă, străbătută de tunete și fulgere. E magnific. Te simți ca un purice în fața unui monument uriaș. Și, totuși, ai senzația unui sentiment de libertate dezlănțuit, pe care nu mai poți să îl controlezi, care te domină și face parte din tine. Sufletul meu devine el însuși, nu mai simte celelalte fenomene din jur, zburdă și se bucură. Ploaia e mai dură dar pare mai pură și hotărâtă să curețe totul.

Primăvara și vara, când plouă sau sunt furtuni, îmi place să ies afară și să mă plimb.

Nu-mi pasă că mă ud dar parcă sufletul meu se descarcă, scap de tot și de toate, intru într-un alt univers, cu legi de necontrolat, într-un spațiu și timp incert, spălat de stropii de poaie.

*

* *

Mai rău e când ai propriile tale zile ploioase, când te simți ca un măt plouat, zgribulit și lipsit de vlagă. Ai dat-o în bară, ai avut un eșec, te-ai lovit cu capul de grindă și atunci parcă o ploaie rece te scaldă. Nu e prea plăcut. Parcă și “creierii din cap” sunt puși într-un borcan de apă și nu mai funcționează. Imaginația ta o ia razna și te vezi afundat în măt și plouat pe cap.

*

* *

Am auzit că există și ploi acide care distrug totul în jur. Habar nu am ce compoziție au sau cărui fenomen se datorează. Mama natură e foarte diversificată.

ISTORIE LITERARĂ

Ioan DERȘIDAN

O TEZĂ DE DOCTORAT DESPRE I. L. CARAGIALE
LA GUSTAV WEIGAND (1910)

Acum o sută de ani, în 1910, la Leipzig, sub îndrumarea lui Gustav Weigand, își susținea doctoratul Horia Petra-Petrescu, prezentând viața și opera lui Ion Luca Caragiale. Ion Luca Caragiale este unul dintre cei mai mari scriitori români clasici, a cărui operă originală este analizată de Horia Petra-Petrescu pe baza exemplelor din schițe, comedii, nuvele și drama *Năpasta*.

După o sută de ani volumul *Jon Luca Caragiales Leben und Werke* a fost tipărit în România, în germană și română, la Editura Casa Cărții de Știință din Cluj-Napoca, datorită colaborării dintre romaniștii germani, prof. dr. Rudolf Windisch și prof. dr. Klaus Bochman și grupul de cercetători români din Oradea, conduși de prof. dr. Ioan Derșidan (Orlando Balaș, Veronica Buciuman, Ruxandra Chișe, Denisa Magheru, Elena Pop (Jorj), Ioana Sarca, Magdalena Stark, Teodora Ștefănescu). Astfel, teza lui Horia Petra-Petrescu este cuprinsă în seria exegezelor caragialiene iar meritele autorului pot fi evidențiate comparativ cu alte studii care au apărut în secolul XX.

Textul german al ediției este tipărit după *Anuarul* șaptesprezece și optsprezece, din 1911, al Institutului pentru limba română din Leipzig și reprezintă teza de doctorat a lui Horia Petra-Petrescu, susținută în 1910, sub îndrumarea lui Gustav Weigand. Traducerea în limba română este realizată de grupul de asistenți și studenți ai Facultății de Litere din Oradea.

Temeinic și riguros în manifestările sale publice, Horia Petra-Petrescu și-a pregătit doctoratul în timp îndelungat (noiembrie 1906-noiembrie 1910), documentându-se și având o legătură strânsă cu I.L. Caragiale și Gustav Weigand. În epocă era apreciat ca un foarte bun cunoscător al operei caragialiene și al teatrului european. Până la definitivarea tezei a publicat mai multe articole și studii despre I.L. Caragiale. A intervenit în apărarea lui I.L. Caragiale în discuțiile și polemica privitoare la plagiat și originalitate. Cunoscător din interior al teatrului, în teza de doctorat dezbate numeroase aspecte de "tehnică" și face numeroase trimiteri la autori contemporani, români și străini. Astăzi, la aproape o sută de ani de la susținerea acestei teze de doctorat despre I.L. Caragiale, în fața lui Gustav Weigand, ne pare important de subliniat faptul că autorul ei, Horia Petra-Petrescu, bun cunoscător al operei caragialiene, evidențiază importanța tematicii sociale a acesteia și a utilizării unor argouri, pentru a caracteriza periferia culturală, sufletească și de mentalitate. Tranziția românească (aparținând eternului uman) va fi aproximată de către Eugen Ionescu pornind de la perspectiva lingvistică și viziunea tragi-comică și abisală a lui I.L. Caragiale. Piese de teatru

ale lui Caragiale, scrie Horia Petra-Petrescu, au rămas “miezul tare al literaturii române”. Scriitorul este prezentat trăind “în vârtoarea luptelor politico-sociale ale epocii”. De fapt clasificarea operei cuprinde 1. scrieri satirico-umoristice, 2. nuvelele și dramele serioase și 3. scrierile politice. Opera este prezentată într-o legătură strânsă cu istoria României, iar în descrierea și interpretarea acestora autorul folosește adesea rezumatele și analiza didactică și științifică. Astăzi informațiile tipărite în legătură cu istoria literaturii dramatice românești înainte de I. L. Caragiale și ariile comparațiilor și analizelor sunt mai bogate decât în momentul elaborării tezei.

“Unul dintre cei mai buni nuveliști și dramaturgi ai românilor, Ion Luca Caragiale este și unul dintre cei mai buni stilisti”, scrie Horia Petra – Petrescu. Redarea acestui stil este dificilă, deoarece își are rădăcinile “într-un mediu social a cărui vorbire se îndepărtează adesea de cea a societății cultivate” (“einer der besten Stilisten”). Este ca și cum ai trata despre “argoul suburbiilor Parisului, așa cum apare el în opera unui scriitor francez (la Maupassant sau Coppée de exemplu)”. Literar, mahalaua este, prin I. L. Caragiale, o descoperire, un nou continent. Tranziția românească i-a livrat scriitorului genial un tip literar și o multitudine de subiecte. “Pana măiastră” a lui I.L.Caragiale va descrie acești “oameni semi educați luați de curentul renașterii naționale”. Fatalitatea unei comedii este “faptul că se șterge curând”, scrie, în concluzie, Horia Petra – Petrescu.

Horia Petra-Petrescu prezintă într-un articol al său o scenă a “ospătărniceii” lui I. Pop – Reteganul: primirea lui Gustav Weigand. “Odată dete prin Reteag învățatul profesor de la Lipsca, din Țara Nemțescă, Gustav Weigand. Voia să cunoască poporul de la sate și pe conducătorii săi. Ioan Pop - Reteganul i-a spus nevestii: - Ascultă-mă, dragă, să nu-i dăm domnului mâncări cu forfoi, ci - iacă – așa, cum mâncăm noi, pe la casa noastră, de dascăl român sărac. Mămăliga să nu lipsească de pe masă. Pui, vin pe cumpărate, mămăligă – și atât! Cu mare greu a închis ochii când a venit pe masă pe lângă friptura de pui și o prăjitură. Da’ când a fost să plece profesorul Weigand zice că l-a prins în brațe și l-a sărutat: - Să trăiești, domnule Reteganu’, că am văzut la dumneata o casă curat românească, primitoare și lipsită de farafastăcuri! Pasă-mi-te, învățatului din streini i se făcuse lehamite de atâtea banchete, la câte fusese invitat în decursul călătoriei sale. Aici putea să se bucure de un bruş de mămăligă (pânea n’o atinse) și de o vorbă spusă oarzăn, a unui adevărat dascăl al poporului de la țară.

Vesel, totdeauna bun de glume, cum e românul în veselie, Reteganul își descărca prea-plinul inimii cu cântece. În culmea bucuriei sufletești găsea alinare într-un *Deșteaptă-te române* înflăcărat, iar când era dus pe gânduri se mângâia cu constatarea din cântecul poporal din Reteag: - Așteptându-mi binele – Mi se găță zilele!”... Din aceste amintiri ale lui I. Pop-Reteganul se încheagă de asemenea o imagine de mare forță a *Crăciunului românesc*.

Într-o carte poștală ilustrată către Nicolae Petra-Petrescu, din 11 noiembrie 1910, de la Lipsca, Ion Luca Caragiale îi transmite acestuia „călduroase salutări”, cu „dragoste frățescă”. Se afla alături de „bravul dumneavoastră fiu și

tânărul meu amic Horia (Doktor)”, de Paul Zarifopol și de Panait Cerna. Prilejul: sărbătorirea doctoratului lui Horia Petra–Petrescu, obținut la Universitatea din Leipzig, sub conducerea lui Gustav Weigand, cu teza *Jon Luca Caragiales Leben und Werke. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doctorwürde*. Teza va fi publicată în 1911, la Leipzig, datorită lui Gustav Weigand, în *Anuarul Institutului* și în extras. Actuala ediție (2004) prezintă pentru prima dată la noi textul german al tezei de doctorat a lui Horia Petra- Petrescu și traducerea lui în limba română.

Sunt mai multe indicii care îndreptățesc afirmația că înainte de a-și da doctoratul la Gustav Weigand, Horia Petra – Petrescu a trebuit să treacă cu bine, în timp, probele de foc caragialiene. Căci dramaturgul era nordic și meteorologic și înainte să deschidă / închidă ușa și să recomande purtarea anumitor “ghete” verifica mult temperatura, barometrul, presa, “mersul preludiului etern”, căutătura și manierele. Putem aprecia că Horia Petra-Petrescu s-a bucurat de sprijinul scriitorului. Cu asemenea premise literare, climatice și afective, Horia Petra – Petrescu scrie o teză documentată și echilibrată, didactică, după rigorile genului – oricum aparte, datorită operei lui I.L.Caragiale, interesului lui Gustav Weigand pentru cultura română și perspectivei interpretative (universitare),monografice și sociale, explicând creația, autorul și epoca sa.

Savantul Gustav Weigand era un foarte bun cunoscător al culturii și al limbii române și un prieten al românilor. El își definitivase monumentalul *Atlas lingvistic al teritoriului daco-roman* (însoțit de zeci de hărți lingvistice) și publicase numeroase alte monografii și lucrări separate despre subdialecte și graiurile din Banat, din Muntenia și Dobrogea, din Oltenia, Serbia și Bulgaria, din Bucovina și Basarabia, de pe Criș și Mureș, de pe Someș și Tisa. Acest atlas, editat în 1909, va constitui un punct de pornire (reluare), după patruzeci de ani, de către Muzeul Limbii Române din Cluj, pentru *Atlasul Lingvistic Român*, prin Sextil Pușcariu și colectivul coordonat de el. Pentru activitățile didactice și științifice din seminar, savantul german a tradus din scriitorii români. Astfel, a tradus, a editat și comentat *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă și a elaborat o *Gramatică practică a limbii române* și numeroase aplicații de sintaxă pe texte populare românești. Asemenea manuale au fost scrise și pentru limbile bulgară și albaneză. Studiul acestor limbi naturale, vii, are la dialectologul Weigand o perspectivă teoretică și practică.

Institutul pentru limba română din Leipzig a fost condus, din 1893, de Gustav Weigand. Profesorul *extraordinar* Gustav Weigand a predat aici filologie română, balcanică și etnografie – raportul balcanic al limbilor sud-europene preocupându-l constant. El cunoștea perfect limbile balcanice din punct de vedere lingvistic, elaborând manuale și gramatici ale acestora, cuprinzând cunoștințe de bază și propunând o metodă de lucru / învățare. Prezentând opera caragialiană într-un interval al tranziției românești, Horia Petra-Petrescu insistă asupra noutății, originalității și valorii acestei creații (Cf. și Klaus Heitmann, *Oglinzi paralele*. Studii de imagologie româno-germană, Traducere și postfață de Florin Manolescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996).

G. Weigand apare de mai multe ori în corespondența lui I.L.Caragiale. Astfel, în 1904, dramaturgul îi scrie lui Paul Zarifopol să-i remită “cărțile ce i-am promis”, să-i spună “multă sănătate” și că dorește mult “să-l revăz”. Alteori este vorba de iarmarocul de la Lipsca sau de o cazare la familia Weigand (“poate că să aibă dumnealor loc, să ne primească în gazdă pentru două-trei zile”) etc. Perioada nemțească / berlineză a lui I.L.Caragiale cuprinde peste douăzeci de prezențe intense la Leipzig, mai lungi sau mai scurte, de obicei prin Paul Zarifopol. În seria *Rapoartelor anuale* ale Institutului pentru limba română, coordonată de G.Weigand, a apărut, în 1911, teza de doctorat a lui Horia Petra – Petrescu. Prin Gustav Weigand, la Universitatea din Leipzig limba și cultura română au stat în centrul cercetării și învățământului.

În privința concepției politice și despre viață, I. L. Caragiale este apropiat, de către autorul tezei de doctorat, de N. Machiaveli și romanticii germani, iar dintre sursele și comparațiile literare posibile sunt prezentate în primul rând cele franceze (E. M. Labiche, V. Sardou, E. Scribe, V. Hugo, G. de Maupassant, A. France, F. E. J. Coppée) și rusești (A. P. Cehov, L. Tolstoi, N. Gogol, L. Andreev și M. Gorki), dar și germane, austriece și norvegiene (Fr. Schiller, H. Ibsen etc.). Seria deschisă de autor ar merita analizată comparativ cu cea a exegeților caragialieni din secolul al XX-lea.

Astăzi putem arăta că la formele și fondul realităților românești ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea (documente istorice, sociale și umane făcând concurență arhivelor și stării civile), prezentate de Ion Luca Caragiale, la interesul acestuia pentru viața organică și temele destinului se adaugă astfel (prin *Nord*) preocuparea de noroc și nelimite, de etnie. Latura comică, realistă și fantastică a operei caragialiene este complementară celei naturaliste și tragice. Abisalitatea și luciditatea necruțătoare ale naratorului preocupat de momentele vieții, de *intrarea în ființă* a personajelor / eroilor capătă accente grave și irizări folclorice, iar răspărul și iluzia sunt conectate la deșertăciune. Este *Nordul* căutărilor, al celor cincizeci de ani, dar și al începutului de secol XX, de deșărare / îndepărtare, reoglindire și retrospectivă. Ardealul și ardelenii constituie unele din semnele acestui Nord și ale acestei vârste și înțelegeri. Asemeni lui Ioan Slavici, dar mai pregnant și cu mai puține fronturi, Ion Luca Caragiale preia ardelenii și Ardealul cu tot trecutul, prezentul și viitorul lor, care este al etniei, al românismului și speței umane „Zi-i lume și dă-i pace” cuprinde acum și „m-am exilat... și atâta tot”. („Nu am ce căuta într-o țară unde lingușirea și hoția sunt virtuți, iară munca și talentul sunt viții demne de compătimit”, îi scrie Caragiale lui Alexandru Vlahuță).

Horia Petra-Petrescu distinge în această creație, la începutul secolului XX, în prezența autorului, în primul rând aspectele de satiră socială (“die soziale Satire”), tipurile periferice, mahalaua și scepticismul scriitorului. Autorul tezei constată existența unei influențe a lui Caragiale asupra literaturii române. Traducerea (în germană), cu perifraze și index de expresii, cum procedează Horia Petra – Petrescu și retraducerea (în română) repun în discuție contextele

caragialiene, lanțul sinonimelor și dimensionarea lingvistică, socială, atitudinală, climatică, organică, psihologică sau fenomenală a eroilor operei celui mai mare creator de scene (situații) de viață din literatura noastră și de tipuri caracteristice acestora, urmărite în latură comică, tragică, fantastică, naturalistă și realistă.

În istoria receptării creației caragialiene, teza de doctorat a lui Horia Petra – Petrescu de acum o sută de ani constituie un exemplu clasic de tratare unitară a vieții și a operei, cronologică și structurală, a textului literar și contextului istoric și social. În 1910 – 1911 Caragiale era, scrie I. Scurtu, “singurul scriitor (român) în viață care-și putea citi monografia”. Horia Petra – Petrescu și-a conservat un secol ideile și aprecierile critice despre I. L. Caragiale. El începe mileniul trei testând piața critică și (re)vizitând caragialienii și caragialismul.

OTILIA MARCHIȘ-BÖLÖNI

Născută la 8 octombrie 1873, într-un sat din părțile Sătmăruului, Homorod, într-o familie cu avere și poziție socială consolidate, Otilia Marchiș-Bölöni a avut o viață, pentru o anumită perioadă, așezată sub semnul aventurii. După anii de școală, pe care i-a urmat în localitatea Careii-Mari, se va căsători, la vârsta de 16-17 ani, cu Cornel Cosmutza, aflat într-o situație disperată din punct de vedere economic. La 1892 s-a născut fiul Cornel, devenit medic la Craiova.

La 7 martie 1901, Otilia s-a îmbarcat la Triest pentru o lungă excursie, ajungând până la Tokio. Începând din anul 1903 colaborează la revistele *Új idők* (Vremuri noi) și *Luceafărul*, cu un serial al impresiilor de călătorie. La Paris îl cunoaște pe Bölöni György, care-i va deveni soț, ei trăind în mare dragoste. În 1908, revista *Luceafărul* publică *Scrisori din Paris*. În 1909 l-a cunoscut pe scriitorul francez Anatole France. După ce i-a devenit secretară și-l însoțește într-o călătorie în Italia, Otilia Cosmutza scrie *Plimbări cu Anatole France*.

Colaborează la *Budapesti Hirlap* și *Világ* (Lumea), apoi redactează la Șimleu *Ziarul Bucureștean*. Acuzată de spionaj în favoarea României, va petrece șase săptămâni în închisorile militare ale regimului horthyst. În 1921, revenită la Viena, a scris *Szenvedések könyve* (Cartea suferințelor). Apoi colaborează la publicații franceze : *Le Temps*, *L'Humanité*, *Le Monde*. Tot în Franța i-a apărut o carte de artă: *Visage de Bourdelle*, obținând premiul Le Blanc.

După cel de-al doilea război mondial se reîntoarce în Ungaria, împreună cu soțul ei, acum ambasador și ministru plenipotențiar al Ungariei în Olanda.

S-a stins la 26 august 1951, din cauza unei hemoragii cerebrale, în stațiunea Hévíz de la Balaton.

PLIMBĂRI CU ANATOLE FRANCE

PREFAȚĂ

În toamna anului 1909 sănătatea și sensibila spiritualitate ale lui Anatole France au fost profund marcate de tristețea ce-l domina. După ce, în primăvara aceluiași an, s-a reîntors dintr-o călătorie în America Latină, apostolul lui Rabelais a pierdut-o pe femeia cea mai importantă a vieții lui: pe Madame de Caillavet. Pe cei doi i-a legat o adâncă și apropiată prietenie, care, din miezul vieții lor, pătrunzând adânc până în apusul târziu, i-a dat acesteia conținut și valoare. Iar când moartea i-a despărțit brusc, pentru totdeauna, nu în felul în care i-a despărțit călătoria în America Latină, Anatole France a fost adânc zguduit. A asociat durerea cu remușcările. O obsedantă și chinuitoare acuzare de sine, care i-a afectat și puterea de viață. Dacă există vreun om care niciodată n-a acționat împotriva ființei iubite,

nici chiar în gând, acela să azvârle întâia piatră asupra acestei dureri, sfințite cu reproșuri, împotriva cărora, totuși, păcătuim continuu, ca urmare a nestatorniciei existenței umane. În aceste ore grele și triste pentru Anatole France, dr. Couchoud și cu mine am fost cu adevărat lângă el. În fața noastră și-a dezvăluit tristețea și remușcările. Eu eram cea care trebuia să pun în ordine, atunci, și scrisorile frumoase, înțelepte și pline de energie ale lui Madame de Caillavet.

În această iarnă a fost posomorât fără încetare. Uneori rămânea închis în sine după-mese întregi, în scaunul vechi de goblen. A mai respectat o vreme ora de primire săptămânală, dar după un timp s-a plictisit și îl deranja mulțimea vizitatorilor, străini de sentimentele lui, cărora nu le-a arătat adevărata lui față de om trist. Mai degrabă li s-a înfățișat vesel și dinamic. Dar, când a rămas singur cu noi, ne-a mărturisit că nu mai poate suporta aceste zile de primire. Îl enervează, îl neliniștesc. Are sentimentul că ar sta într-o vitrină și că fiecare trecător se simte obligat să-l privească. Îl cercetează, îi pândește gândurile, îl obligă la dovezi de istețime, atunci când el și-ar dori cel mai mult să se odihnească. A devenit din ce în ce mai irascibil, mai fără pace. Ceea ce prefera azi, nu mai suporta mâine. Și uneori a ajuns la pat - deși nu avea nimic altceva decât oboseala unei tristeți împovărătoare.

Am început cu adevărat să ne facem griji pentru el, și cu atașamentul nostru călduros, doream să-l ajutăm să treacă mai ușor peste tristețea care-l doboră cu fiecare zi. Atunci am hotărât - a fost într-o zi de sfârșit de iarnă, prevestitoare de primăvară - la sfatul medicului său, Couchoud, să călătorim spre meleaguri italiene, pentru a schimba aerul și împrejurimile. Pentru a uita, pentru a admira frumosul și a-l contempla într-o țară cu climă destinsă, plină de viață și de comori, pe care Anatole France le iubea, cunoscându-le și înțelegându-le, și unde tânjea să se întoarcă rechemat de amintirile tinereții.

Avea atunci în jur de 70 de ani - dar, de îndată ce am ajuns pe tărâm italian, când a vrut să privească o poză veche, frumoasă, să viziteze o biserică, un mozaic, entuziasmul și neoboseala s-au colorat cu cea mai tinerească încântare.

De-a lungul drumului nostru prin Italia, l-am privit și urmărit pe Anatole France cu o continuă admirație: la Roma pe vârful dealului Pincio, lângă statuile lui Horațiu și Vergiliu, sau cum privea deasupra pietrelor albe ale orașului etern, rezemat în coate pe balustrada dantelată de piatră. La Ravenna, în fața marilor mozaicuri, la mormântul lui Dante, ori în pădurea lui Dante; în Pineta, unde umbla pe urmele rătăcirilor prorocului Iadului. Sau în orașul Lys rouge, în Firenza atâtor amintiri renaștentiste, în "orașul geniilor", cum îi plăcea maestrului să-l numească, unde a vizitat muzee și biserici. În Milano a privit încântat Domul, Cina lui Leonardo da Vinci; La Bologna l-au încântat ciudățeniile cimitirului; la Parma l-au înviorat plimbările, muzeele și, mai ales, odihna plăcută din ceasurile liniștite, discutând despre ceea ce era mai apropiat sentimentelor lui. Apoi Perugia, Siena, Assisi și multe alte orașele italiene care au urmat, unde am rămas mai puțin timp, mai mult ca să ne odihnim și să trăim dorința de a ne reîntoarce, dorință care n-a mai putut fi îndeplinită...

După această călătorie italiană, care, pentru Maestru, a fost ultimul drum italian, cu spiritul proaspăt, dorința contemplatoare, admirația înflăcărată pentru artă - a venit bătrânețea. Au venit războiul, boala și, mai dură între toate: moartea...

Aceste însemnări sunt stăpânite în multe locuri de tristețe, fiindcă au izvorât din zilele triste ale lui Anatole France. Adunându-le, le-am consacrat Maestrului cu dragoste și recunoștință pentru atâtea frumuseți asupra cărora mi-a deschis ochii. Dar și în viața mea au intervenit războiul și multe alte încercări: de aceea, doar acum pot să-i închin această carte, însă nu celui viu, ci memoriei maestrului care s-a dus.

CAP. I

VILLA SAID

Nu departe de L'Arc de Triomphe, pe Avenue du Bois de Boulogne, aleargă spre dreapta, între copacii îngrijiți, o străduță liniștită: Villa Said. Nu o casă poartă acest nume, ci o întregă străduță, pe al cărei beton neted trece puțină lume, iar liniștea ei sobră nu e deranjată de circulația din fața magazinelor mari sau mici. Mierlele și grangurii își vorbesc unii altora din cele două rânduri de copaci, de-o parte și de alta a străzii, iar cei ce trec pe sub ei discută încet. Sunt departe de aici agitația vieții, zgomotele, paradele.

Mă opresc în fața unei case modeste, cu două etaje; simplitatea ei exterioară nu e deranjată de nici un ornament al arhitecturii moderne. Cu ferestrele având forme elegant trasate, cu perdele, casa privește serioasă și liniștită arborii zvelți care se înalță în dreptul ei. Sun cu ajutorul unei statuete de bronz, foarte frumoase, în stilul Firenzei renascentiste. Gospodina, bătrâna Madame Bocart, care își păzește stăpânul cu atenție și cu mare dragoste, buna Josephine, deschide. Dar înainte cercetează cu grijă din spatele unei ferestruici cu gratii și doar când s-a convins că nu vreun înfigăreț, vreun nepoftit îl deranjează pe maestru, deschide prietenoasă ușa grea de stejar. De treizeci de ani, de când e stăpâna și gospodina casei, cunoaște prea bine fiecare vizitator al maestrului.

În antreu îmi agăț mantaua și pălăria lângă scaunele de biserică, italiene, din lemn de culoare închisă, și mă uit încântată la chipurile grăsuțe ale îngerașilor de pe icoanele sienzeze. Bătrâna Josephine stă lângă mine, și cu un glas liniștit și trist mi se plânge că "Monsieur" din nou a citit până noaptea târziu în pat.

- Lumânările au ars de tot - îmi murmură la ureche - și precis ar mai fi vrut să învârtă foile îngălbenite ale cărților bătrâne. Oh, din cauza foilor acestora de pergament degetele lui s-au făcut transparente, palide și subțiri, dar nu mă ascultă, pot să mă rog de el cât vreau. Ce să fac? Se simte cu adevărat bine numai între cărțile lui. Poftiți, urcați la el, și azi dimineață, ca de fiecare dată, vă așteaptă în bibliotecă. S-a ascuns între cărți și inspiră în plămâni praful secolelor.

Am urcat încet scările, după cum obișnuiam, oprindu-mă aproape la fiecare treaptă. În jurul meu picturi italiene, așezate după școli, cioplituri renascentiste și

gotice, ceramice persane, hinduse și italiene, basoreliefuli de bronz și, ceea ce atâția am admirat cu mare încântare, un basorelief de marmură cu patină aurită al unui mormânt grecesc, o *stèle funéraire* din Atena.

La etajul întâi, biblioteca lui Anatole France e despărțită de dormitorul său printr-un coridor îngust, plin de portrete și cărți. Am ridicat covorul gros, oriental și am bătut în ușa veche și grea, de care a făcut rost în schimbul unor bani grei, de la unul dintre frumoasele castele ale Italiei de Nord, în urmă cu câteva decenii.

- Entrez! - a răspuns cu vocea lui plăcută, clară, obișnuită cu oratoria și, ridicându-se din adâncul moale al jilțului, care e din goblen de un verde-închis, de prin secolul al XVI-lea, a făcut politicos doi pași spre mine. - Ce culoare are azi-dimineață Sena? Cum și-au deschis ochii grațioasele case din Place Dauphine, cu care sunt prietene apropiate amintirile tinereții mele contemplator-visătoare?

- Sfântul nostru fluviu strălucește albastru-verzui cu dungi aurii și azi-dimineață. Iar umbra arcurilor de la Pont-Neuf e tot atât de frumoasă, ca în acea minunată și veche gravură pe care ieri mi-ați dăruit-o, îndemnându-mă să cunosc și să iubesc vechiul Paris și învățăturile oamenilor care au trăit cu secole în urmă. Și, grație dumneavoastră, maestre, vechile pietre încep să-mi vorbească.

Mi-a strâns mâna. M-a așezat în fața lui, la capătul celălalt al biroului, aproape de dulapul de abanos cu statueta Tanagra.

- Știu - spuse împingând spre mine un morman de scrisori, reviste și cărți recent sosite -, știu, *vous etes une nature riche d'un pays exubérant*. Dar sunteți scriitoare și, pentru un scriitor, știința, cunoștințele sunt mai necesare decât pentru alții. Spuneți-mi, de exemplu, un mare scriitor, pe care amândoi îl venerăm. Și să vedem ce s-ar fi ales din operele sale, dacă n-ar fi fost și știință.

- Racine îmi vine în minte, despre care doriți să scrieți o carte, și despre care aveți deja adunat un material bogat.

- Mă bucur că mi-l dați tocmai pe Racine ca exemplu. Într-adevăr, în ultima vreme mă ocup mult de el. Da, Racine, ia să vedem cum ar fi scris minunatele versuri din *Phédre* sau *Iphigénie*, dacă n-ar fi cunoscut atât de bine mitologia?... Dacă esența poeziei antice n-ar fi fost în degetul lui mic?... Nu e oare mai frumoasă broderia aurie pe o splendidă mătase antică, decât pe o simplă țesătură ordinară; nu e oare mai elegantă chiar și cea mai artistică pictură într-o ramă care i se potrivește? Și cea mai scumpă piatră prețioasă are nevoie de montură. Să zicem, pentru arta scriitorului, iar pentru talentul său are nevoie de știință, fără ea se atrofiază, activitatea sa se frânge devreme. Racine și-a impus știința în mod clasic. Eu o savurez îndeosebi în dramele sale versificate și în proza lui. Eu sunt pentru știința scriitorului. Regele-poet, săracul Lélian: Verlaine?... Ar greși dacă ar crede că nu a fost un adevărat savant. Ca dovadă sunt *Poèmes Saturniens* - urile lui. De altfel și Jean Moréas spunea despre el: "Muza și Minerva au tot umplut paharul lui Verlaine". Baudelaire? Și el a știut multe. A cunoscut excelent spiritul poeziei clasice și știa cuvânt cu cuvânt o mare parte a poeziilor lui Boileau. Mai mult decât atât, formele propriilor sale poezii le-a împrumutat de la acest mare satiric. Ia citiți-l cu mare atenție pe bătrânul Boileau, și veți vedea ce a învățat de la el modernul

Baudelaire... Cei mai mulți dintre scriitorii de azi nu mai au timp, sau poate nervii lor bolnavi nu le permit să citească. Pierre Loti, când i-au cerut odată părerea despre o nouă carte, deosebit de interesantă, a spus cu orgoliu: "Niciodată nu citesc, eu numai scriu litere."

Atunci s-au distrat mulți în cercurile scriitoricești de această afirmație. Iar eu reflectam asupra vieții neliniștite și obositoare pe care o trăiește generația tânără de scriitori! Nu-și permite nici măcar să se gândească la faptul că ar trebui să se adâncească în secolele trecute, ca un scafandru. Să cerceteze, să învețe și, din știința și priceperea sa, să potolească setea tuturor care-i citesc scrierile.

- Maestre - am întrebat cu timiditate -, sunt oamenii cu adevărat însetați de știință, după înțelegere ?...

M-a privit de parcă l-aș fi jignit și s-a uitat peste capul meu. Tăcea. Am simțit atunci cum plâng foile îngălbenite ale cărților rare, învelite într-un strat subțire de praf. Anatole France n-a mai fost aproape de mine. Parcă plecase undeva departe. Am văzut, pe sub pleoapele mele pe jumătate închise, că s-a mișcat în jilțul său. Cu degetele fine, subțiri și nervoase și-a mișcat de pe fruntea înaltă căciula micuță de catifea roșie de pe vârful capului său alb ca zăpada, și-a închis ochelarii montați în oase de broască țestoasă, așa cum făcea întotdeauna când nu vroia să privească afară, numai să glăsuiască despre unde îl poartă sentimentele.

- Aș putea fi cinic și spiritual, și poate atunci aș avea dreptate. Dar simt cu ce încredere îmi ascultați fiecare cuvânt. Și eu însumi, care cred, sunt atât de neîncredzător. Oare cel mai mare necredincios nu e el însuși cel mai devotat credincios?... Are măcar încredere în aceea că el nu crede?... Că oamenii sunt într-adevăr însetați de știință și pricepere? N-aș avea curajul să afirm acest fapt pentru cei mai mulți. Începând de la frumoasa legendă a lui Adam și Eva, când prima pereche a mâncat cu lăcomie din rodul Pomului Cunoașterii, setea de a afla a oamenilor a fost sâmburele de la care s-a născut totul. Dragostea, artele și toate realizările progresului. Fără cunoaștere, am trăi și astăzi în peșteri subterane, fără haine și cu groaza de animalele sălbatice.

A tăcut. M-a privit cu un zâmbet ciudat, prietenos, puțin ironic, cum deschid cu un cuțit frumos de hârtii, cu mâner vechi, pachetul cu cărțile și revistele care au sosit în dimineața aceea. Prin geamul pe jumătate închis, prin sticlele lui colorate, pătrund în odaie razele soarelui, gâdilă mușchii fini ai spatelui unei statuete antice grecești, dansează prin toate colțurile camerei ce privește spre grădină, de parcă ar zornăi cu strălucirea lor corzi invizibile. O muzică plutește în lumina lor, e minunea unor cântări nemaiauzite. De jos, din grădinile învecinate, urcă parfumul copacilor și al florilor, vibrând împreună cu sunetul, în aerul netezit de aburii pământului, de parcă cineva ar zâmbi prin ochii plini de lacrimi..., blândețea miresemelor necunoscute, minunea liniștii vesele.

Anatole France deschise mapa neagră de scris, lucrată din pânză cu smoolă; arată uzată pentru că o folosește mult și de demult. Ține în ea însemnări de mână, un roman în pregătire, notițele; o numește "*mon ami indulgent*"; așa obișnuiește să o ceară, când nu o găsește pe birou. Înainte de a o deschide, îi netezește cu mâini

dezmiardătoare scamele bătrâneții ei uzate. Mie îmi pare ca și cum ar zice despre ea, ce a mai zis odată, de fapt, : „Prietenii indulgenți trebuie prețuiți. Indulgența bună și onestă uneori face din ei oameni noi”. Răsfoiește notițele, adâncindu-se în ele într-o liniște mare și adâncă. Soarele îi strălucea în față, parcă sunând corzi invizibile, și parcă, de minunea cântărilor, s-ar deschide zâmbete pe ea.

Anatole France a așezat ochelarii pe birou, și-a șters ochii, s-a lăsat pe spate în scaunul cu spătar înalt, de goblen verde-închis. A devenit atât de palid, iar fața lui ovală mi s-a părut mult mai prelungă, încât inima mi s-a strâns de o frică presantă: „m-a părăsit, nu mai este - iar acum trebuie să scriu ceea ce a rămas din el în mine.” M-am liniștit de-a binelea când, cu o voce liniștită și de-abia trezită, a început să-mi dicteze :

„În prima noapte a transformării sale în om, Arkad s-a dus să doarmă la îngerul Istar, într-una din mansardele străzii aceleia, Mazarine, înguste și întunecate, care lenevea acolo, în umbra bătrânului Institute de France...”

- Nu credeți - și-a ridicat puțin pleoapele privindu-mă -, că acel întunecat Rue Mazarine, fără circulație, aproape fără comunicare cu celelalte străzi, e ca apa aceea stătătoare, adică clocită, de la spatele Institutului, parcă ar pune sfârșit trecutului, înaintea progresului?

Și altă dată mă tot întreba astfel în timp ce-mi dicta, dar, de cele mai multe ori, tot el își răspundea, fiindcă, dacă întreabă, de fapt o face mai mult să se întărească pe sine în privința propriilor sale idei ori presupuneri. Sau discutam despre ce i-a venit în minte în legătură cu scrierile lui. Chiar și acum, când deja a încheiat acest capitol, și l-a început pe cel lăsat ieri pe jumătate, a spus, căutând printre notițe :

- Unul dintre îngeri ar trebui să fie maghiar, poate un revoluționar, unul care vrea să ajute progresul unui destin omenesc. Păcat că nu cunosc destul de bine problemele maghiare și caracterul lor.

Apoi, ca de obicei, mă întrebă :

-Dites, comment vit-on dans votre Bude?

Acest Bude, bineînțeles, e Budapesta, unde Anatole France n-a fost niciodată, dar unde s-a pregătit s-ajungă de foarte multe ori, să vadă Ungaria, pe care și-o închipuia ca o țară deosebită, exotică, și mult mai frumoasă decât e în realitate.

Cum stă aici, în fața mea, acum aplecat spre birou, profilul său primește o lumină puternică. De pe fundalul cărților, cu coperte închise la culoare, fața i se detașează ca o statuie grecească, ori ca portretul unui vechi înțelept.

Pe fruntea înaltă, printre două dealuri mici abia vizibile, se întind riduri lungi și fine, trecând printre cele două sprâncene, până la linia nasului. Cum privesc mai atentă la fața ovală, care poate lua cele mai variate expresii, constat că abia dacă sunt riduri. Numai două șanțuri adânci ale sensibilității se ascund la colțurile gurii, în barba albă ca penele unui albatros, care coboară pe pieptul său într-un arc gotic

adânc. Mustața lungă și deasă (de parcă s-ar unge cu vax unguesc de mustață) acoperă o gură largă, pe care un zâmbet, curios de amabil, dar oarecum batjocoritor, e oaspete permanent. Un fel de convulsie a ceea ce îl doare pe el. Ochii mari sunt tineri, înflăcărați și căprui, cum sunt castanele sălbatice, proaspăt pocnite; privirea e plină de bunătate, dar totodată neîndurătoare, parcă ar fi oglinda celor văzute.

Bătrâna Josephine a adus corespondența proaspăt sosită, a așezat-o în fața mea și a ieșit pe vârful picioarelor. Anatole France a preluat de la mine textul dictat, iar eu am început să deschid scrisorile sosite din toate colțurile lumii. Din Brazilia i se cer scrierile de mână ale prelegerii Rabelais, revoluționari ruși așteaptă de la el sfaturi liniștitoare, tineri poeți îi trimit poeziile lor, oameni de știință și politicieni îi cer părerea în treburile lor complicate. Toată lumea îi cere sfatul și patronajul. Și Ferrer a apelat la el în aceste zile, din Madrid, și Hervé a găsit înțelegere și sprijin la el, când avea probleme din cauza articolelor sale revoluționare.

- Atâtea cărți i-am dat lui Hervé - mi-a spus odată - de câte ori a fost închis, că ar fi destul pentru o întreagă bibliotecă.

Acum Brandet i-a scris că se pregătește să vină la Paris și că-l va vizita. Cu el obișnuiește să corespunde când apar cărți noi sau izbucnesc crize sufletești. Dintre scriitorii francezi, după o despărțire de mulți ani, s-a reîntâlnit cu Jules Lemaitre, și-acum îl interesează catolicismul.

- Iată un om cinstit - spuse -, care știe să fie și catolic, și ateu în același timp. Sunt oameni, care întotdeauna au nevoie de un fel de religie. Un exemplu ar putea fi Franța, unde biserica e întreținută de credința credincioșilor. Degeaba i-au alungat pe călugări, degeaba sunt distruse bisericile, Franța e și astăzi stat catolic. Nu cred că ar avea mai mulți liberali azi decât a avut odinioară. Muncitorii sunt, fără îndoială, liberali, dar nu e cazul să se supraaprecieze libera lor cugetare.

Apoi a privit spre grădină, spre lumina soarelui, și mi-a vorbit:

- După-amiază facem o plimbare, și vom privi casele noastre bătrânești. Trecem prin Passage de la Révolution, vă arat pe malul Senei Monnaie-ul. Rătăcim prin labirinturile pitorești ale vechilor străzi, printre numeroasele amintiri tulburătoare și atâtea privesc dragi sufletului meu.

France și-a petrecut anii copilăriei pe Quai Voltaire, Quai Malaquais-ul de azi și, cu câteva clădiri mai jos, la numărul 5 s-a născut. O casă veche, mare, tăcută, și chiar dacă nu e o perlă a arhitecturii contemporane, cu seriozitatea ei, e plăcută pentru ochi. Amintirile copilăriei îl atrag spre malul stâng al Senei.

- Acolo era magazinul de cărți al tatălui meu - spuse, și în vocea lui vibrează vechile amintiri -, dar acum, spre marea mea supărare, au transformat tot parterul casei, au făcut apartamente din el. Iar magazinele de cărți încetișor se mută toate pe bulevarde sau pe străzile mai populate. Mă plimbam acolo, pe Quai, cu bunică-mea, o femeie simplă, cumpătată, foarte deșteaptă, ea s-a ocupat cel mai mult de mine, fiindcă părinții mei erau oameni ocupați, harnici... De la ea am auzit cele mai frumoase povești...

S-a înduioșat ca totdeauna când vorbea despre părinții, bunica și copilăria lui, și-i zumzăiau poveștile, acolo, sub fruntea lui frumos încrețită, în capul său

bătrân; în timp ce în fața lui se deschideau, cu ajutorul cheii magice a științei secolelor, toate secretele omenirii, turnate în chin și bucurie.

CAP. II

PLIMBĂRI PRIN PARIS

Coborâm în față la Pont-Neuf din trăsura care ne-a adus aici prin Étoile, apoi Place de la Concorde, grădina Tuilleries și curtea palatului Louvre. Pornim, pe jos, spre malul stâng, peste podul cel mai bătrân și cel mai lung al Senei. Mergem încet, privim apa revărsată, care deja scade. Valurile ei vâjâie spumoase printre pilaștrii zvelți ai podului, sub arcurile ovale. Jos, la mijlocul podului, Vert-Galant cu verdeața ei proaspătă, e asemeni unei pietre prețioase maiestuoase.

-Odinioară - vorbește Anatole France, privind în jos, prin aerul aburos și de un gri-mărgăritar, spre verdele copacilor bătrâni și rămuroși, care se întind somnolenți - spre sfârșitul domniei lui Henri al IV-lea, se oglindeau, de pe Vert-Galant în apele Senei, case cochete, în acest fluviu de culori schimbătoare pe care n-am încetat să-l admir încă din primii ani ai copilăriei și până azi. Cândva - ca pe gravurile vechi, păstrate - înotau pe fluviu doar bărci cu pânze și pontoane de forme ciudate, în locul rapidelor vapoare cu aburi și vapoare cu motoare. Iar în acele case miciute de odinioară, care s-au ascuns aici între frunzișurile demult putrezite în pământ, perechi îndrăgostite își dădeau întâlniri. Perechi bogate și distinse, pentru că întotdeauna acesta a fost locul cel mai îndrăgit al îndrăgostiților, între cele două brațe ale Senei, Vert-Galant seducător pentru ochi și inimi, chiar și atunci când, în iarba înaltă a junglei sale naturale, printre plopii deși, se iubeau păstorii simpli cu slujnicele frumoase care spălau în râu. Și oare azi, după lucrul de zi cu zi, în serile blânde, nu se întâlnesc tot aici micii funcționari și angajații magazinelor din apropiere cu grațioasele midinete? Viața e o repetiție repetată la nesfârșit...

- Iubesc viitorul mai mult decât ați gândi... Într-una din zile un scriitor foarte tânăr - și nu tocmai nepriceput - a spus despre Stendhal și Balzac că sunt *învechiți*. Nu prea înțeleg, deși totdeauna m-am străduit să înțeleg lucrurile; acest cuvânt poate fi explicat. *Învechit* înseamnă ieșit din modă, ca și cravata flăcăilor, lucru care și-a trecut timpul, ca barca lui Noe, așa ceva poate fi chiar aruncat, pentru că nu mai are nici un folos. Stendhal și Balzac să fie într-adevăr așa?... Gândurile minții omenești, puterea care depășește materia, ar fi așa de tare și de repede judecate ca pieritoare? Și în marele univers natural, unde știm că nici un atom nu se pierde, nici puțin din puterea lui, cu adevărat numai gândirea creierului omenească ar fi pieritoare, fără sens?... Tineretul viitor, îndrăzneț, e atât de încrezător în propriile-i puteri, încât vrea să arunce la gunoi creațiile marilor genii de dinainte, dorește să pășească pe drumuri noi și îndrăznețe despre care n-a visat încă nimeni până acum.

Vrea să creeze ceva mai nou decât noul, mai ultramodern decât ultramodernul. Tinerețea fericită care mai crede în minuni, în reînnoirea puterilor inovatoare! Vor distruge ca să poată apoi construi din nou, vor nimici totul, ca să o poată lua de la început. E nevoie de un nou abecedar; ne trebuie cu orice preț abecedarul vieții noi. Dar, oare, au uitat de atavismul din sânge, din oase și măduva creierului? Sau vor să continue, de bună voie, și inconștienți, viața părinților lor îngropați de vii? Cum doresc, până la urmă, să prindă sfericitea, pe veci revenind într-un anumit punct, al existenței tuturor lucrurilor? Adică, ceea ce negăm, nici nu mai există? Dacă mă gândesc la tinerețe, sunt plin de întrebări, gânduri, dorințe. Ce bine ar fi să fiu din nou tânăr, să mă întorc din mormânt la tinerețe, să cred din nou în absurditățile nălucitoare, să gonesc imposibilul până la posibil. Adevărat că, și atunci mă voi *învechi* odată, cum o vor face și ei, tinerii - probabil încă în timpul vieții lor - în ochii copiilor lor mai înaintați.

Cărțile unui bouquinist pe care-l cunoșteam, ne-au reținut, când, fiind deja pregătiți de reîntoarcere, am vrut să trecem pe Monnaie, la palatul Monetar. Însuși bouquinistul, cu barba albă, bătrânul Mr. Pierre, când ne-a observat, s-a târșit spre noi, zorind cum putea în papucii lui de postav. Dintr-o lădiță ascunsă, învelită cu grijă în zdrențe, a scos, cu atenție, o frumoasă și veche ediție Racine.

- Maestre, vă aștept de-o lună și jumătate cu ea - a spus, întinzându-i micile cărți în legătură frumoasă. - Știam că veți veni, chiar dacă întârziati.

Ridurile, care mai înainte s-au restrâns fade între sprâncenele lui Anatole France, acum s-au netezit, împlânzindu-se. Cumpără volumele Racine, apoi un Corneille și un Voltaire, dar pe acestea din urmă numai pentru că erau destul de distruse. De obicei le repara, cu mare răbdare și multă grijă, foile zdrențuite le petrecea cu hârtie subțire, transparentă. Și când le readucea la forma lor aranjată și îngrijită, le dăruia cuiva, oricui, cine respecta cărțile. Pentru el însuși nu prea ar mai putea cumpăra vreo carte veche pe care să nu o aibă deja în bibliotecă, măcar în două ediții. Dar nu poate privi pieirea cărților marilor scriitori vechi. „Cella ressemble aux vieillards outragés” - obișnuia să spună, când ajungea la el o carte prăfuită și uzată. Aceste cărți le cumpăra de fiecare dată, și întotdeauna le repara grijuliu, parcă, într-adevăr, săvârșea un fapt milostiv față de un om bătrân, sărac și obidit, din dragoste și milă. Era multă dragoste și milă în Anatole France, dar nu-i plăcea, ci chiar se supăra, dacă acest lucru îl observau alții.

Când ne-am despărțit de Mr. Pierre, și am trecut la palatul Monnaie, mâinile și buzunarele noastre erau pline de cărți. (Fragment dintr-un volum în pregătire.)

Prezentare și traducere de *Sárközi Anikó*

ETHNOS

Viorel FAUR

O INTERESANTĂ CORESPONDENȚĂ
DE LA DUMITRU COLȚEA (1977)

Cărturar din spița predecesorilor săi rurali din secolul al XIX-lea, când opera de luminare a poporului era deosebit de activă, Dumitru Colțea (din Cărăsău) a fost și un cercetător pasionat al vieții comunității în care s-a născut și a contribuit, ca dascăl cu o excelentă reputație, la ridicarea fiilor de țărani din comuna natală. A cules material etno-folcloric de certă valoare, de neînlocuit în zilele noastre și pe temeiul căruia este posibilă reconstituirea unor fragmente autentice ale realității rurale românești din prima jumătate a secolului trecut. A fost sensibil și la modul cum anumite evenimente ale istoriei locale s-au reflectat în memoria colectivă. Era la curent cu ceea ce se publica în presă cu privire la aceste aspecte ale preocupărilor sale, fapt care reiese, cu claritate, din corespondența pe care ne-a trimis-o în 9 ianuarie 1977, deci acum peste un sfert de secol. Prin conținutul ei, această scrisoare are valoarea unui document istoric, împrejurare care ne determină să o dăm publicității, însoțind-o de câteva considerații care vizează mai ales informația istorică și cea referitoare la haiducii din zona Cărăsăului, despre care sătenii își aduceau aminte lucruri demne de interes științific, pentru că ei au avut un rol de neignorat în lumea satului, fiind „priviți” ca veritabili justițieri, ceea ce le-a dus faima într-un spațiu mai larg decât cel al unei singure comune.

Profesorul Dumitru Colțea își motivează trimiterea corespondenței cu „necesitatea de a vorbi”, de fapt de a comunica (de a schimba opinii și informații) cu mine, care, pe atunci, eram muzeograf principal la Muzeul Țării Crișurilor și colaborator statomic al presei cotidiene și culturale din Oradea, unde am scris zeci de articole cu conținut istoric, dar nu numai, deoarece unele din acestea vizau și aspecte ale culturii populare. Unele dintre acestea au fost parcurse și de D. Colțea, ca, de pildă, cel despre *haiducul Cercel* (din *Crișana*, 8 ianuarie 1877), ceea ce și menționează în partea inițială a scrisorii¹. Nu era primul și nici singurul articol având ca obiect existența haiducilor în Bihor². Era însă cel care a declanșat interesul profesorului D. Colțea, care confirmă menținerea în memoria locuitorilor a numelui lui Cercel („s-a vorbit mult despre el”). În „vremea” copilăriei sale, până târziu, se

¹ Scrisoarea se află în arhiva noastră.

² Am mai publicat asemenea materiale în *Crișana* (din 10 aprilie 1971), cu titlul *Câteva însemnări despre haiducii din Bihor* (cu deosebire, despre haiducul Gabriel Doboș). De asemenea, și în revista *Magazin istoric* (1977, nr. 7, p. 35), cu titlul: *Voinicul Ioan Mihulin Cercel*.

cântau la șezătorile din sat *Hora lui Cercel* și *Hora lui Petru Mant* (alt haiduc al locului), dar mai ales când era cu caii la păscut, în timpul nopții³. Haiducii aveau și un câmp ideal de manifestare, deoarece satul Cărăsău dispunea un „hotar” întins, cu păduri „imense”, „întregi și nestrucate de mână de om” (cum s-a întâmplat mai aproape de zilele noastre), adică o adevărată „minunăție”. Altfel spus, un codru cu „stejari seculari” și „fagi până-n cer”. E drept, că această imagine tulburătoare a pădurilor aparține exclusiv trecutului. Destinul oamenilor a fost puternic legat de acestea, ca mediu prielnic pentru viață și producător de atâtea bunuri (fructe, ciuperci, animale și pești).

Este cert faptul că – „în cadrul acesta legendar”, cum spune D. Colțea – s-au petrecut „multe fapte zguduitoare”, ale căror autori au fost așa-zișii „lotri”, personaje înconjurate de mister și de simpatia populară, în dicordie cu „stăpânirea” și, uneori, prinse de „poterași, alteori nu”. Dintre haiducii care au „bântăluit” prin pădurile Cărăsăului sunt menționați, în primul rând, *Cercel* și *Petru Mant*, apoi *Adam* (singur din Cărăsău) și *Matei* (din satul Botfei, „vândut” de un neam de-al său), care a fost „cel din urmă” haiduc (sau lotru), fiindcă s-au „schimbat” atât vremurile, cât și „mai marii pământului”.

Interesante sunt, totodată, și *informațiile despre anul revoluționar 1848*, mai exact cele cu privire la împrejurarea că locuitorii satelor au fost realmente agitați de „veștile ce soseau despre luptele lui Iancu”. Cei din Cărăsău s-au înarmat și au „așteptat” confruntarea cu un grup de husari care „venea” din spre Tinca”. Faptul istoric în discuție a fost posibil, el fiind întărit și de alte acțiuni de solidaritate ale bihorenilor cu oastea revoluționară a lui Avram Iancu, pe care le-am prezentat – pe baza unor documente inedite aflate în arhivele bihorene – într-un alt articol⁴, acum peste trei decenii. Pe de altă parte, autoritățile revoluționare, secondate de militari unguri, au încercat să-i recruteze, prin constrângere, pe tinerii români ca să se înroleze în armata lor, pe care au trimis-o în Transilvania. Prin urmare, exista și un asemenea motiv pentru ca să apară în zona amintită o primejdie de acest fel, pe care locuitorii au preîntâmpinat-o prin metode tradiționale, dând foc „unei zvide de pădure ca să le oprească trecerea”, astfel că husarii s-au oprit în satul Belfir, după care au făcut „calea-ntoarsă”. De reținut că mărăciunișul și copacii din pădure au ars iar locul acestora, cu toate că au fost replantate, a rămas cu numele semnificativ de *Arsa*, amintind despre un episod istoric pe care documentele nu l-au consemnat, dar care a avut o certă rezonanță în conștiința comunității, care în anii 1848-1849 n-a aderat la proiectele politice ale „inamicului”. O altă informație prețioasă este cea despre *Măcinic* și *Petrica lui Ionic* (locuitori din Cărăsău) care „s-au dus la Iancu”, luând parte la luptele din „spre Turda”. Nu se știe exact care dintre ei a „fost tăiat cu

³ Am avut și eu experiențe similare, când, copil fiind, mergeam cu caii la păscut pe timp de noapte și ascultam cântece dintre cele mai vii și fortificante, care creau o atmosferă însuflețitoare și de neuitat. Pot, prin urmare, să-i acord creditul necesar, devreme ce am trăit personal această experiență.

⁴ Mihail Dan, Viorel Faur, *Solidari cu Avram Iancu*, în *Familia*, 1971, nr. 11, p. 16

sabia în frunte” și pe „obraz”, reîntorcându-se acasă „cu cicatrice teribilă”, care i-a marcat viața, fiindcă „abia de și-a mai găsit rostul”. Haiducul Avram, care a fost și el „iscoadă” la 1848, a mai acționat „mulți ani”, până când – folosindu-se de nevasta sa – poterașii l-au surprins „tocmai când își frigea clisă la foc” și l-au împușcat. Explicațiile furnizate poartă însemnele clare ale mentalității populare, care reține în culori mai vii, trecute prin filtrul unei sensibilități colective, fapte și evenimente, încercând să le umanizeze, să ni le apropie, printr-o relatare firească a lor. Profesorul D. Colțea nu uită să avertizeze asupra demersului său, adică surprinderea – nu pe temeuri documentare – a ceea ce a rămas, recurgând la „graiul” viu al sătenilor, la legendele și povestirile locale, care aveau, incontestabil, o valoare istorică reală. Se aduce și un alt argument în acest sens. Este vorba de *Hora lui Cercel*, pe care a cules-o de la un consătean de-al său, anume Gheorghe Ungur (în vârstă de aproape 80 de ani), pe care o reproduce în întregime. Concluzia care se impune este aceea că „raza lui de acțiune a fost mult mai largă decât Valea Crișului Negru”, așa cum rezulta din articolele pe care le-am publicat până la acea dată (9 iunie 1877). Într-adevăr, textul acestei hore este o mărturie clară despre spațiul în care s-au desfășurat activitățile de tip haiducesc ale lui Cercel. De altfel, am avut – pe vremuri – posibilitatea să citesc în revista *Tribuna* din Cluj un alt text despre Cercel, mai întins și care a provenit dintr-un alt loc, ceea ce ne face să credem că acest haiduc a avut o popularitate neobișnuită și a beneficiat de atenția unor publiciști, astfel că au apărut note și comentarii despre faptele sale în *Familia* și *Gazeta Transilvaniei*, prin deceniul al optulea al secolului al XIX-lea.

În finalul corespondenței, D. Colțea îmi împărtășește unele proiecte științifice și culturale ale sale, mai ales intenția de a elabora o monografie a satului Cărăsău, (aceasta care încă n-a văzut lumina tiparului), pentru care urma să facă investigații în fondurile documentare păstrate în arhivele orădene.

Anexă documentară

Cărăsău, 9 ian[uarie] 1977

Stimate Tov[arășe] Viorel Faur,

Vă scriu din necesitatea de a vorbi cu Dvoastră.

Am citit ieri (8 ianuarie 1977-n.n.) în *Crișana* articolul Dvoastră despre Cercel. Prin partea noastră s-a vorbit mult de el. Pe vremea copilăriei mele, până târziu se cânta hora lui Cercel și al lui Petru Mant în șezători, dar mai cu seamă în serile de vară, când mergeam cu caii la păscut noaptea. La Cărăsău hotarul a fost mare, pădurile capitlului (romano-catolic din Oradea-n.n.) imense, uriașe. Le țin bine minte, întregi și nesticcate de mână de om: stejari seculari, fagi până-n cer. O minunăție.

Aici, în cadrul acesta legendar, s-au întâmplat multe fapte zguduitoare cu *lotri* certați cu stăpânirea, prinși uneori de *poterași*, alteori nu. Pe aici a *bântăluit* și Cercel, va fi ajuns și Petru Mant, dar și-a avut sălaș ani îndelungați în *Colnic* și pe *Ferecar*, în *Câmpul Feciorilor* și a *Țintușei Adam*, și până la sfârșitul primului

război mondial *Matei* de la Botfei, pe care l-a vândut un șchiop de la Dumbrăvița, neam cu el. Țsta a fost cel din urmă, că pe urmă s-au schimbat vremile și mai marii pământului. Adam a fost din Cărăsău.

În 1848, lumea - agitată de veștile ce soseau despre luptele lui Iancu -, s-au înarmat „*satul sătește*” și a așteptat o armată de husari ce venea dinspre Tinca. Satul l-a trimis pe Adam iscoadă. Acesta s-a dus în fuga calului și la Belfir i-a văzut pe husari cum s-au oprit. De ce? Mulțimea dăduse foc unei zvide de pădure ca să le oprească trecerea. Pădurea a ars și de atunci locul, cu pădurea replantată (și defrișată după 1955), s-a numit *Arsa*. Inamicul – care o fi fost – și-a făcut calea-ntoarsă. Doi din oameni (*Măcinic* și *Petrica lui Ionic*) s-au dus la Iancu. Într-o luptă spre Turda, *Petric* sau *Măcinic* a fost tăiat cu sabia în frunte și obraz. Plin de sânge, s-a furișat într-o cânepă, unde unde rana i s-a *obrintit* și, reîntors târziu acasă, cu fața tumefiată, cu o cicatrice teribilă, abia de și-a mai găsit rostul.

Adam s-a haiducit și, după mulți ani, poterașii – conduși de nevasta lui, care sta lângă străbunii mei pe *Deal* – l-au împușcat tocmai când își frigea clisă la foc.

Eu n-am documente și nici posibilitate să le depistez. Tot ce vă relatez este rămas prin viu grai, în legendele și povestirile locale destul de numeroase.

Dar să revenim la *Cercel*.

Poate că raza lui de acțiune a fost mult mai largă decât Valea Crișului Negru, căci iată ce[se-n] spun[e] în *Hora lui Cercel*, culeasă de la Ungur Gheorghe din Cărăsău, care trăiește și azi, având aproape sau chiar 80 de ani.

Hora lui Cercel

Până frunza-n codru ține
Toți haiducii trăiesc bine,
Da' când codru frunza-și lasă
Toți haiducii trag acasă.

Sus pe vârful munților
Este o casă *rotelată*,
De haiduci înconjurată,
La mijloc în iastă casă
E Cercel haiducu' care
A furat din *Satu Mare*
O straiță cu gălbănași
Dintre zeci de *poterași*.

O sută de poterași
Se luară'n urma lui
Prin frunzișul codrului
Spre vârșuțul muntelui.

Când își petreceau mai bine
Iaca poterașii vine!
- Bună vremea lotrilor!
- Mulțumin *jendarilor!*
Hai, poftiți cu noi la masă
La carne de oaie groasă!
- N-am venit ca să cinăm
- Ce-am venit să vă legăm
Să vă ducem la-nchisoare
Unde nu-ți vei mai vedea soare.
- Domnule *solgăbirău,*
Nu ne judeca așe' rău
Că-ți dăm doi cai la *hinteu*
Unu-i negru, altu-i sur,
Dar mai lasă-mă să fur
Că de când n-am mai furat
Masa-n birt nu s-a udat,
Nici cu vin, nici cu pălincă,
Nici cu carne de junincă.

Informator: *Ungur Gheorghe*
Cărăsău

Pentru *Petru Mant*, am cules în 1968, de la Petid, două variante. Prima mi-a comunicat-o (cântat-o) un bătrân, *Nica lui Mormilan*, atunci de 75 de ani (acum decedat), a doua *Lupaș Mihai*, azi de vreo 56-58 de ani. Vă transcriu una din ele.

Hora Mantului (la Poiana Mărului)

La Poiana Mărului
Paște calul Mantului
Calul paște și rânchizană,
Mantu doarme și visează.
Și-a visat un vis ciudat
Că jendarii l-o legat
Și-n temniță l-o băgat.
Sare Mantu, se trezește
Pe-ntuneric lung privește.
Lângă casă și *poiată*
Iacă toți jendarii roată!

Zice Mantu și nu-i pasă:

- Pofțiți, domnilor , la masă,
La carne de oaie grasă!
- Noi la masă n-om intra
Până pe Mantu -om lega.
- Pe Mantu nu li-ți lega
Până capu 'sus i-a sta
Și *brânca* de-n direapta.

Fuge Mantu pe *obloc*,
Prin jendari își face loc.
Noaptea-i neagră, noru-i gros,
Trag jendari, da' ce folos?
Mantu suie și *pogoară*
Pe cărări de căprioară,
Peste vârful dealului
Până-n *Valea Cerbului*
La casa vărului lui
Ucigașul Mantului

.....
Nu-i, nu-i, nu-i Mantu și nu-i
L-o pușcat un văr de-a lui.
Vineri seara l-o pușcat
Duminica l-o-ngropat
Duminica după masă
Cându-i toată lumea-acasă.

Sună clopotele-n jale,
Sună-n deal și sună-n vale,
Duce peste lume veste
Cum că Mantu nu mai este.

Codrul fruntea-și legăna
Și jalea și-o trăgăna,
Frunza-i pică pe cărare
Lumea-i întristată tare.

Informator: *Nica lui Mormilan,*
de 75 de ani – Petid

Culeasă de D. Colțea, în 1968.

Cealaltă variantă se apropie ca structură de *Hora lui Cercel*, diferă însă, în răspunsul pe care-l dă când poterașii îl somează să se predea:

- .....
- Mantule, te dai legat,

Ori mori de pușcă-mpușcat
 Ori de sabie tăiat?
 - Nici mor de pușcă-mpușcat,
 Nici de sabie tăiat,
 Nici mă dau la voi legat
 Că nu-s muiere cu năframă
 Să mă dau legat de teamă
 Ci-s voinic cu pălărie,
 Nu mă dau la voi, o mie,
 Și-s voinic cu fruntea lată,
 Nu mă dau la voi o ceată.
 Apoi Mantu-așa grăia:
 „Dragă săbioara mea,
 De când mi te-am cumpărat
 La jendari nu te-am probat,
 Da'acuma scoate-te-oi
 La jendari proba-mi-te-oi”.

(Informator: Lupaș Mihai, de 48 ani
 Culeasă de D. Colțea în 1968).

Ambele variante le-am inclus în colecția „De la noi de la Bihor”, editată de Consiliul județean priorierilor în 1970. În culegerile mele manuscrite mai sunt *Hora lui Vălean*, *Hora lancului* etc. *Hora lui Cercel* însă nu. O voi include – dacă va fi cazul - în materialul ce-l adun p[en]t[ru] monografia Cărăsăului, care va fi mai bogată și altfel structurată decât monografia satului Petid, care s-a întocmit în pripă. Aș fi dorit la *Zilele culturii bihorene* să-mi dați planul unei monografii, așa cum era vorba. N-am rămas însă până a doua zi. Trebuiau încheiate mediile tr. I și-apoi îmi tăiasse materialul pe care-l pregăteam (Terminologia agricolă în satele din bazinul mijlociu al Cr. Negru). Am dat totuși pt. dactilografiat materialul pt. a-l folosi altădată.

Acum strâng date în legătură cu trecutul școlii din Cărăsău, apoi voi purica filele cărților de strană etc. Documentele de arhivă le voi copia în vacanța de primăvară și le voi traduce. Voi include material *istoric*, *geografic* (toponimice), *economia și tehnologia agricolă* a satului vechi, *arta casnică*, *arhitectura*, *cultura și situația social-culturală până la zi*. Intenționez să renunț la partea de *folclor literar*, deoarece nu cred c-ar mai interesa pe cineva acum, când e atât de mult publicat. – Voi aminti însă câteva legende, credințe și datini, instituțiile sociale primare: claca, sezătoarea, hora, suratele etc...

Iertați-mă că vi-am scris așa pe nepusă masă. Fiindcă suntem abia pășiți peste pragul anului, permiteți să vă urăm an nou fericit, cu sănătate și împliniri în muncă, Dvoastră și tuturor celor din casă.

Cu stimă,
 D. Colțea

ARHITECTURĂ

Mircea PAȘCA

ANSAMBLUL ȘCOLII DE JANDARMI DIN ORADEA
ÎN CONCEPȚIA ARHITECTULUI VÁGÓ JÓZSEF¹

Construirea complexului Școlii de Jandarmi se încadrează într-un program de construcții inițiat de administrația orașului Oradea. La sugestia și cu sprijinul unor industriași și comercianți, primăria orașului Oradea și-a propus să construiască, din fonduri proprii, mai multe cazărmi, pe care să le închirieze statului austro-ungar, prin Ministerul de Interne de la Budapesta, pentru a obține fonduri din chirii. În perioada 1896-1912 au fost construite mai multe clădiri pe terenul dintre actualul parc Nicolae Bălcescu și Cimitirul Municipal.² *“În 1909 apare ideea construirii unei școli de jandarmi la Oradea. În 1911 s-a decis ridicarea școlii conform aprobării Ministerului de Interne. În august 1911 s-a organizat licitația pentru lucrări.”*³ Școala de Jandarmi a fost ridicată în urma înțelegerii dintre Ministerul de Interne (austro-ungar) și primăria orașului Oradea. Primarul și notabilitățile locale au insistat pentru construirea școlii la Oradea.

Proiectul, care însuma 12 clădiri, a fost realizat în 1911, de către arhitectul Vágó J.⁴ Construirea clădirilor și coordonarea șantierului au fost încredințate firmei “Incze Lajos și Asociatul”. Conform contractului, termenul de predare al construcțiilor a fost fixat pentru 15 iunie 1913. În 15 august 1913 au fost predate: cele patru vile ale subofițerilor, cantina, comandamentul, baia, cele două pavilioane de pază de la poartă. Clădirea școlii și pavilioanele cazărnilor au fost predate, dar lucrările legate de fixarea marmurii în hol și casa scării la aceste pavilioane nu au fost încheiate decât în 15 noiembrie 1913.⁵

Școala de Jandarmi maghiari a funcționat în acest local până în primăvara anului 1919. Acest ansamblu de clădiri a servit în continuare tot unei școli de jandarmi. La 1 septembrie 1919 ia ființă prima Școala Militară românească din

¹ Prezenta comunicare constituie o parte a unui studiu mai vast consacrat operei arhitecților Vágó József și Vágó László la Oradea.

² Liviu Borcea, *Memoria Caselor*, vol. I, Editura Arca, Oradea, 2003, p.56; *Istoria orașului Oradea*, coordonatori Liviu Borcea, Gh. Gorun, Ed. Cogito, 1995, Oradea p. 255.

³ Péter I. Zoltán, *Meselo kepeslapok. Nagyvarad 1885-1915*, Noran konyvkiado, Budapest 2002, p.166. Autorul se referă la deciziile Ministerului de Interne de la Budapesta.

⁴ Arhivele Naționale Direcția Județului Bihor, Oradea, *fond nr.8, Primăria Municipiului Oradea, inventar 142*. Dos. 15, 33, 36. (în continuare, A.N.Bh). Pentru viața și opera lui Vágó J. vezi pe larg Anne Lambrichs, *József Vágó, 1877-1947 - un architecte hongrois dans la tourmente Européenne*, Éditions AAM (Bruxelles), 2003.

⁵ A.N. B, *fond. 8, inv. 142*, Dos. 15; Dos. 36, nota lui Incze L. adresată comisiei în 3 noiembrie 1914.

vestul României, “Școala de Jandarmi din Oradea Mare”.⁶ Între 1922-1933 școala de la Oradea a fost cel mai puternic centru din țară pentru formarea cadrelor de jandarmi.⁷ Școala și-a continuat cursurile pînă în 1940, când România a fost obligată să cedeze Ungariei nord-vestul Transilvaniei. După eliberarea Oradei, din 12 octombrie 1944, localul fostei școli de jandarmi revine la aceeași destinație inițială, de școală pentru formarea cadrelor militare, începând cu 1 martie 1946, prin reînființarea “Școlii de Ofițeri de Poliție” la Oradea. Din 1 iulie 1947 funcționa în același complex și “Școala de subofițeri de jandarmi”.⁸ În perioada 1950 - 1962 în cadrul complexului de clădiri al fostei școli de jandarmi, a funcționat “Școala de Ofițeri M.A.I. Nr. 3 Grăniceri Oradea”.⁹ În 1963 se înființează Institutul Pedagogic de trei ani, care va ocupa clădirile fostei școli de jandarmi, iar din 1990 Universitatea din Oradea.

“Școala Națională de Jandarmi”¹⁰ din Oradea, astăzi complexul Universității din Oradea, este ultima și cea mai modernă lucrare a lui Vágó József¹¹ la Oradea.¹² Este cel mai mare și mai complex proiect realizat de Vágó J. pînă în 1914, proiect de care arhitectul a fost foarte atașat. Nefiind constrâns de limitele pe care le impun parcelele în cadrul urban, Vágó a putut să se desfășoare liber, creând un complex format din mai multe pavilioane cu funcții diferite.

⁶ Vasile Anton, Vasile Morar, *Învățămîntul militar orădean 1919-1998. Tradiții și actualitate*, Editura Papyrus, Oradea, 199, p.17.

⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁸ *Ibidem*, p. 94-95.

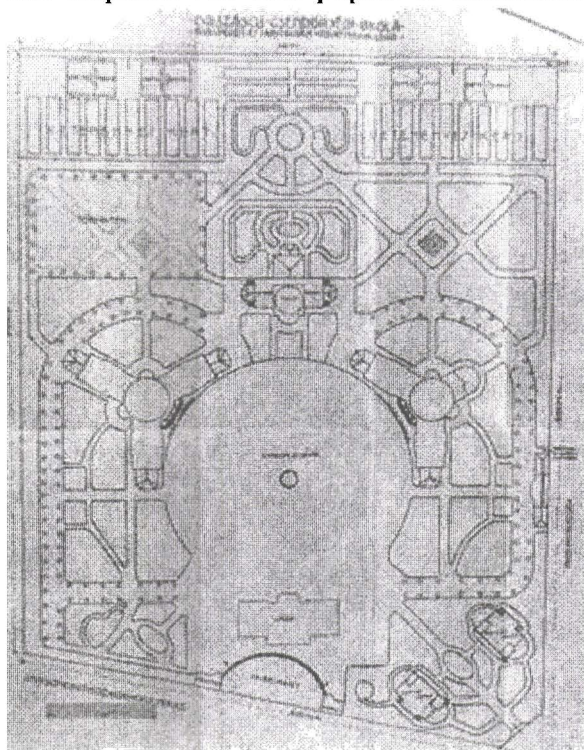
⁹ *Ibidem*, p. 150.

¹⁰ Aceasta era titulatura oficială a proiectului și instituției în 1911.

¹¹ *Arhitectul Vágó József* s-a născut la Oradea în 23 decembrie 1877 într-o familie de evrei. La începutul anilor 1890 familia s-a mutat la Budapesta. Vágó József își face studiile la Universitatea Politehnică din Budapesta și obține diploma în 1900. Vágó J., împreună cu fratele său László, înființează în 1902 un birou de proiectare, cei doi frați colaborând pînă în 1911. Frații Vágó ajung arhitecți de renume în Ungaria la începutul secolului XX. Primele proiecte ale fraților Vágó sunt influențate de stilul lui Odon Lechner de care Vágó József a fost apropiat și cu care a colaborat (din 1906 pînă în 1914). Vágó J. s-a îndepărtat de stilul lui Lechner, a fost influențat de Otto Wagner și Hoffmann și s-a orientat spre modernismul secesiunii vieneze. Cele mai importante realizări a lui Vágó J. în cadrul arhitecturii secesion din Budapesta au fost: Salonul Național (1906-1907), Imobilul Gutenberg (1906-1907). Bazarul Arkad (1908-1909), Teatrul Varosliget (1908), Vila Schiffer (1910-1912), Casa de vară a clubului din Lipotvaros (1912), Vila Grunwald (1914-1916). După 1918, arhitectura lui Vágó J. evoluează spre un stil modern comparabil cu al marilor arhitecți din perioada interbelică. Vágó József se distanțează în proiectele sale tot mai mult de o arhitectură cu specific regional, evoluează spre o arhitectură modernă europeană. Vágó József se considera un cetățean al lumii, era un cosmopolit, vorbea cinci limbi. Vágó J. participă la marile concursuri internaționale, pentru Herald Tribune la Chicago (1922), pentru primăria din Montevideo (1923). În 1926 Vágó J. participă la concursul pentru Palatul Societății Națiunilor de la Geneva. Proiectul său obține premiul *I ex-aequo*, alături de alte opt proiecte dintre cele 377 prezentate. Vágó J. continuă să lucreze mult, și realizează o impresionantă operă teoretică și urbanistică. A murit la Salies-de-Bearn, Franța, la 7 iunie 1947.

¹² La Oradea, frații Vágó au mai realizat: Casa Vágó (1905, str. T. Moșoiu 14), Casa Darvas (1910-1911, str. I. Vulcan nr.11), Palatul Moskovits (1910-11, str. V. Alecsandri nr.1).

Stilistic, acest complex de clădiri se încadrează în perioada de maturitate a creației lui Vágó J.¹³ și se înrudește cu cele ridicate anterior: Palatul Moskovits, casa Darvas, ambele la Oradea, Bazarul Sarkad și Teatrul Varosliget, Budapesta. Modernitatea și importanța acestui proiect este dată de concepția organizării spațiilor, de maniera în care sunt compuse volumele clădirilor, de plastica fațadelor. Fiind o clădire publică s-a urmărit în primul rând funcționalitatea. Fațadele sunt lipsite de orice decorație, sunt netede, raportul gol-plin, jocul volumelor sunt cele care dau valoarea estetică. Vágó compune aici clădiri din volume geometrice clar precizate, îmbinate armonios, clădiri caracterizate prin echilibru compozițional și simetrie. Deși se caracterizează prin simplitate, ansamblul de clădiri se încadrează în concepția operei de artă totală, Vágó acordând o mare atenție celor mai mărunte detalii. Dacă în ansamblu clădirile denotă influența arhitecturii secesion vieneze, acoperișurile înalte, detaliile de decorație sunt de influență lechneriană (mai ales cele din ceramică, de la acoperiș) sau inspirate din arta populară. Elementele unde apar motive decorative s-au

bucurat de o mare atenție: porțile, feronerie porților, vitralii, balustrade, pavimente, acoperișurile din țiglă smălțuită colorată, intrările principale ale clădirilor. Demisolul sau parterul clădirilor este placat cu dale de mozaic (care imită piatra), aceeași tehnică fiind folosită și la casa Darvas din Oradea.

Organizarea complexului de clădiri¹⁴ a fost rezultatul mai multor variante de proiecte succesive. Primul proiect datează din 1911. Această variantă de proiect este în parte diferită de varianta realizată. Mai există alte proiecte datate 1912 și realizate de Vágó J. și de Incze L. și numeroase planuri de execuție pentru diverse detalii. Concepția

¹³ Perioada (1910-1914) în care au mai fost realizate cele mai reprezentative clădiri ale sale: vila Schiffer, Clubul Lipotvaros la Budapesta. În această etapă a creației sale, în cadrul arhitecturii secesion, Vágó J. se îndepărtează total de influențele lui Lechner și se apropie de arhitectura secesion de la Viena, este influențat de Otto Wagner și J. Hoffmann (vezi Anne Lambrichs, *op. cit.*).

¹⁴ A.N. Bh, *fond 8, inv. 142, Dos.15, 33, 36*. Privitor la Școala de Jandarmi vezi Anne Lambrichs, *op. cit.*, pp. 119-121.

privitoare la ansamblu a rămas însă aceeași.

Complexul de clădiri este organizat pe o parcelă sub forma unui trapez dreptunghic care în desenele lui Vágó are laturile: 205 / 292 / 212 / 245 m. Ansamblul dă impresia mai degrabă a unui sanatoriu decât a unei școli militare. Complexul cuprinde douăsprezece pavilioane, cu o varietate mare de tipuri funcționale. Toate clădirile au organizarea interioară exemplară, foarte bine adaptată funcției pentru care au fost proiectate. Arhitectul dovedește o foarte bună gospodărire a spațiului interior.

Originalitatea arhitectului se poate observa și în organizarea ansamblului de clădiri. Clădirile principale au fost dispuse simetric în jurul unei piețe centrale circulare "curte pentru exerciții": clădirea școlii propriu-zise, amplasată la stradă, pavilioanele de pază de la poartă dispuse simetric de o parte și alta a clădirii școlii, două mari pavilioane, denumite de arhitect cazărmi (3 și 4) care adăposteau dormitoarele elevilor școlii și spațiile anexe dispuse față în față, simetric de o parte și alta a axului clădirii școlii, și pavilionul băii, infirmeriei și cabinetului medical (5), amplasat în ax cu clădirea școlii, în fața acesteia. În afara acestui cadru, în parcul din jur se găsesc alte clădiri, tratate ca niște vile, care par a fi de inspirație rustică: pavilionul comandamentului (6), pavilionul cantinei și frizeriei (7), patru vile destinate subofițerilor (8), amplasate în partea de nord a ansamblului, înșiruite pe o linie paralelă cu principala clădire a școlii. În partea de nord-vest a parcelei era prevăzut un teren de gimnastică.

Clădirea școlii, în planurile de ansamblu, era dispusă mai retras de la aliniamentul gardului și avea spre stradă fațada cu intrarea principală.¹⁵ În proiectul din 1912 clădirea apare așa cum o vedem astăzi.¹⁶ Clădirea școlii este amplasată la stradă. Are subsol, parter și două etaje, iar partea centrală are trei etaje. De o parte și alta a etajului trei inițial existau două terase cu balustradă și pergolă, ceea ce schimbă mult volumetria generală a clădirii, sugerând și mai mult apropierea de secesionul vienez. Este remarcabil aici cum arhitectul realizează o clădire compactă, cu o bună circulație, spațiul fiind utilizat cât mai rațional și cu o maximă economie. La fiecare nivel există un hol central dreptunghiular de unde se deschide accesul către sălile de curs, casa scării, grupurile sanitare, amplasate de o parte și alta a acesteia. Organizarea celor trei nivele este similară, holul central, patru sau cinci săli de curs. Este de remarcat amplasarea la etajul I a bibliotecii, iar la etajul al II-lea a unui muzeu judiciar.

Cele două pavilioane de pază de la poarta de intrare, identice, dispuse de o parte și alta a clădirii școlii, sunt asemănătoare unor mici turnuri, au parter și parțial etaj. De remarcat că aici pe lângă încăperea paznicului de la parter este amplasat un mic apartament (probabil pentru cel aflat în serviciu).

¹⁵ A. N. Bh., *fond. nr. 8, inv. 142*, Dos. 15, 33, 36.

¹⁶ Anne Lambrichs, *op. Cit.*, p 119-121.

Pavilioanele dormitoarelor pentru elevii jandarmi¹⁷, pavilionul elevilor subofițeri (3) ("altiszti iskolások laktanyaja) și pavilionul destinat jandarmilor stagiați (4) ("proba csendor legényseg laktanyaja") sunt aproape identice ca proiect. În proiectul de ansamblu din 1912 amplasarea celor două pavilioane este cea pe care o putem observa în prezent.¹⁸

Cu proiectul pentru aceste pavilioane Vágó a revoluționat spațiul destinat funcției de cazarmă. A urmărit o organizare cât mai rațională și mai economică a spațiului, a redus la minimum spațiul anex al coridoarelor foarte lungi caracteristice tipului tradițional al cazărnilor. Noul tip de clădire are un nucleu central care adăpostea un hol circular înalt pe trei nivele, cu galerii circulare la fiecare nivel, de unde se deschidea accesul către dormitoare. Acest hol asigură circulația pe verticală și orizontală. Alăturat holului în acest nucleu central mai erau cele două scări și camerele ofițerilor de gardă. Din nucleul central pornesc trei (sau două aripi lungi) dispuse echidistant la 120 de grade. În fiecare aripă erau amplasate două dormitoare pe nivel, cu acces direct din galeria holului central. Fiecare dormitor avea capacitatea de 32 de paturi, iar în partea opusă intrării din holul central erau spălătoarele și grupurile sanitare. Printr-o raționalizare cât mai bună a spațiului în aceste pavilioane este îmbinată funcția de dormitoare cu funcțiile spațiilor auxiliare de la demisol. Aici se găseau: sala de mese, bucătăria, sala de tir, sala de exerciții, depozitul de lemne și cărbune.¹⁹ Pentru demisolul celor două pavilioane există mai multe variante de planuri.

În aripile lungi ale dormitoarelor structura de rezistență a fost realizată prin stâlpi de beton armat (și grinzi din beton) dispuși între cele două dormitoare, suprimându-se astfel peretele portant din interior. Ferestrele au fost realizate în formă de "T", prin îmbinarea tipului de ferestre orizontale cu cel al ferestrelor verticale, din rațiuni funcționale, nu estetice. S-a urmărit obținerea de mari suprafețe de perete pentru plasarea paturilor în dormitoare.²⁰

Pavilionul băii și infirmeriei are planul în forma literei "T" răsturnată. Originalitatea concepției spațiale a acestui pavilion constă în faptul că arhitectul grupează spații cu funcționalități legate de igienă și sănătate: baia, cabinetul medical și farmacia, infirmeria. În centru a fost proiectată sala principală cu înălțimea a două nivele, având un bazin octogonal. În partea stângă a acesteia erau prevăzute intrarea, spălătorul, scara spre etaj. În partea dreaptă erau grupate cabinetul medical cu sala de așteptare și farmacia. Saloanele infirmeriei erau amplasate în aripa cu parter din spatele pavilionului. La etaj inițial exista un mare spațiu ce înconjură sala centrală, vestiarul. Prin

¹⁷ Denumite de către arhitect cazărmi.

¹⁸ Vezi proiectul publicat de Anne Lambrichs, *op. cit.*, pp. 119-121. În planul inițial amplasamentul celor două pavilioane este inversat față de proiectul realizat - vezi planșa 1.

¹⁹ Conform variantei planurilor din 1912, A. N. Bh., *fond 8, inv. 142*, dos. 33.

²⁰ Anne Lambrichs, *op. cit.*, pp. 119-121.

trei mari goluri galeria de la etaj se deschidea spre sala centrală. Compartimentarea interioară a acestui pavilion a fost modificată în timp.

Pavilionul Cantinei este interesant prin maniera combinării și organizării spațiilor cu funcții diferite. La parter au fost grupate: două săli de mese, popota ofițerilor, bucătăria, un magazin, frizeria ofițerilor și a cadeților și alăturat un apartament cu două camere, probabil al frizerului. Etajul cuprindea: sala de dans, o mare terasă (în prezent înlocuită cu acoperiș), două camere, un vestiar.

Interesante din punct de vedere al concepției habitatului sunt locuințele proiectate pentru ofițeri și subofițeri. Aceste locuințe se încadrează în concepția lui Vágó despre habitat²¹, conform căreia arhitectul dorea să realizeze case confortabile, luminoase, fiecare locuință să dispună de propria terasă, să fie deschisă spre natură, să fie dotată cu utilități moderne (pentru epoca respectivă)²². Considerăm importante aceste pavilioane pentru că aici arhitectul, nefiind constrâns de limitele unei parcele date, a putut să își exprime propria concepție planimetrică.

În planșele proiectului din 1911 erau prevăzute două vile (6) pentru ofițeri²³, clădiri identice, amplasate fie de o parte și alta a clădirii școlii, fie în partea de sud-est a parcelei complexului de clădiri (6). Aceste vile nu există astăzi, cel mai probabil ele nefiind ridicate. Funcția acestor vile probabil că a fost preluată de cele două apartamente de la etajul clădirii comandamentului.

Într-unul din planurile de ansamblu (nedatat, probabil din 1911) clădirea comandamentului nu apare, în partea de sud-est a complexului fiind prevăzute cele două vile ale ofițerilor (6). În planurile din 1912²⁴ apare clădirea comandamentului. Pentru amplasamentul acestei clădiri Vágó a realizat un plan separat.²⁵ În acest pavilion arhitectul îmbină funcția administrativă prin amplasarea la parter a birourilor comandamentului cu funcția de habitat prin dispunerea la etaj a celor două apartamente. Clădirea are planul în forma literei "U" și este simetric organizată în jurul unei axe de simetrie pe care se găsesc intrarea principală și casa scării (aflată în dreptul intrării, în partea opusă acesteia). Apartamentele de la etaj, identice ca organizare, le considerăm importante pentru că ilustrează concepția despre locuire la nivelul clasei de mijloc (în cazul de față ofițeri). Fiecare apartament

²¹ În perioada cât a locuit în Italia (1919-1926), neavând comenzi, realizează numeroase proiecte ideale, proiectează vile ideale, un oraș grădină și caută să exprime specificul arhitecturii italiene. În anii celui de-al doilea război mondial, la Salies-de-Béarn, realizează un mare proiect urbanistic, proiect al unui oraș ideal, "*Ville de l'Avenir*", având în vedere reconstrucția postbelică în Marea Britanie.

²² Pentru concepția lui Vágó J. despre habitat vezi pe larg Anne Lambrichs, *op.cit.*

²³ în plan fiecare vilă este denumită "*casa unui ofițer*".

²⁴ Anne Lambrichs, *op.cit.*, pp. 119-121.

²⁵ A.N.Bh., *fond 8, inventar 142, dos. 33*

era compus din: antreu, hol central, trei camere, baie și W.C., bucătărie, cămară, camera de serviciu și o terasă.

Cele patru vile ale subofițerilor se găsesc înșiruite în partea de nord a complexului de clădiri, dispuse câte două față în față. Proiectul acestor vile este identic pentru toate patru. Vilele cuprindeau apartamentele subofițerilor școlii. Astăzi majoritatea dintre ele sunt masiv modificate. Se păstrează totuși unele elemente originale, iar una dintre aceste vile este foarte aproape de forma originală.

Vilele au fost ridicate în spiritul ideii “casei ideale” și îmbină rusticul cu modernitatea. Vilele sunt foarte simple, lipsite de decorație exterioară. Planul caselor are forma literei “U”. Aripa centrală are etaj, iar cele laterale au doar parter, deasupra lor fiind inițial două terase. Accesul la apartamentele de la etaj se face prin turnul central în care se găsește casa scării și de aici într-un balcon galerie. Acest turn al casei scării formează axa de simetrie a clădirii, ca și în cazul pavilionului comandamentului.

Originalitatea acestor vile constă în modul cum arhitectul grupează într-un singur corp de clădire patru apartamente la parter și două la etaj, prin faptul că, deși sunt apartamente mai mici, fiecare apartament dispune de o intrare separată și de propria verandă sau terasă.²⁶ La parter se găseau trei apartamente cu două camere și unul cu o cameră, iar la etaj un apartament cu o cameră și unul cu două camere. Interesant de remarcat este faptul că în epocă doar locuințele ofițerilor aveau baie, cele ale subofițerilor și apartamentele mici ale diversilor angajați (amplasate în celelalte pavilioane) aveau doar grupuri sanitare, aceștia folosind baia comună, ca și elevii jandarmi.²⁷

Deși este unul dintre cele mai importante și mai mari proiecte a lui Vago J. complexul de clădiri care constituiau odinioară “Școala de Jandarmi” este în prezent neglijat. Acest complex arhitectonic unic în cadrul arhitecturii secesion din România, după informațiile noastre, nu apare pe lista monumentelor de arhitectură. În decursul anilor, distribuția interioară a acestor clădiri s-a modificat foarte mult, astfel încât astăzi nu se mai poate depista funcția inițială a fiecărei clădiri doar prin vizitarea lor iar concepția lui Vágó J. despre ansamblu este greu de identificat. În plus, elementele de lemnărie originale, porțile, feroneria, ferestrele etc. încep să fie înlocuite cu materiale recente (uși metalice, geamuri termopan cu tîmplărie PVC), total nepotrivite

²⁶ Cele patru vile ale subofițerilor (dar și clădirea Comandamentului) care, la prima vedere, par anonime, considerăm ca prezintă o importanță deosebită dacă le privim în contextul operei de după 1919 a lui Vago J. Acest tip de vilă ne apare unic între realizările lui Vago din perioada 1902-1914. Vilele anunță, prin organizarea lor spațială, proiectele realizate de Vago pentru casele ideale, cele din proiectele italiene dar și de mai târziu. Organizarea celor patru vile de la Oradea, modul de grupare a mai multor apartamente, planul în formă de U, dotarea fiecărui apartament cu o terasă sau verandă proprie, cu intrare separată seamănă foarte mult cu proiectele pentru casele ideale realizate de Vago după 1919 (vezi pentru aceste proiecte Anne Lambrichs, *op. cit.*).

²⁷ La începutul secolului XX, camera de baie nu era încă generalizată.

stilului în care a fost proiectat ansamblul. Constatând acest lucru în urma studiului făcut de noi în teren, am considerat că există o slabă preocupare și grijă pentru a se conserva sau restaura în mod corect acest ansamblu de clădiri, care merită mai multă atenție din partea specialiștilor și a administrației actuale a instituției. Dorim să tragem pe această cale un semnal de alarmă.

CRONICI, RECENZII ȘI PUNCTE DE VEDERE

GÂNDURI LA LANSAREA UNEI CĂRȚI DE POEZIE

Poeții reprezintă o stirpe aleasă, cu regulile, prejudecățile și libertățile lor. Trăiesc tot atât de bine în cer ca și pe pământ, știu să fie copii după ce le-a trecut maturitatea, se leagănă în cântece cum se leagănă ciocârliă în soare, își asumă toate întrebările lumii știute și pe altele câteva neștiute fără să se sature vreodată să răspundă; pentru ei enunțurile devin, cel mai adesea, exclamații reverberate în interior și în cosmos. Ei sunt altfel decât ceilalți, pentru că s-au născut altfel.

Încet, dar sigur, Gabriela Perțe a intrat în casta aceasta, prin gestul invizibil pentru noi al scrierii de versuri și prin gestul vizibil al lansării cărții de poezie într-o zi de 13. Opțiune firească pentru poeți, care trăiesc într-un an format din 3000 de zile, sau poate 30000 de zile, așa că 13 al nostru are pentru ei o altă semnificație, protectoare și îngăduitoare, cum sunt visul, ori cântecul, ori albastrul.

În contrast flagrant cu tinerețea ei, autoarea se mișcă într-un spațiu tensionat și înnegurat, contradictoriu, lipsit de lumină precum oamenii din peșterile primitivității noastre. E un cosmos despuiat de orice semn de noblețe și de stabilitate, în care bântuie viscoalele, urletele, gemetele, sicriile, viermii; titlurile înseși trimit înspre o lume contorsionată: *Morminte*, *Încercare eșuată*, *Eveniment nefericit*, *Coșmarul* etc.

O asemenea perspectivă asupra lumii reale sau imaginate provine sau dintr-un viciu de percepție (ceea ce este exclus în cazul de față), sau dintr-o sensibilitate excesivă, dintr-un conflict continuu cu un exterior care nu-și revelează decât fața macabră, deloc promițătoare.

Nu există teme pentru începători sau pentru consacrați ai scrisului. Fiecare poet – ca fiecare om - își pune aceleași probleme, numai că într-un fel diferit. Spre deosebire de științele exacte, în care trebuie să se ajungă la un rezultat, în poezie interesează/emoționează/ se reține felul în care se exprimă atitudinea, interogația, extazul, incertitudinea, suferința, așteptarea.

Gabriela Perțe se mărturisește fără reticențe în numele unei experiențe parcurse cu vitalitatea spiritului tânăr, care-și clamează marea realizare de a fi, de a se găsi încorporat în tot ce este univers, de a lăsa urma vizibilă a trecerii lui și dintr-o pornire, profund omenească, de a protesta, de a se revolta, de a fi iritat. Dintr-o astfel de asociere s-a născut o poezie a neliniștilor, tulburată, dovadă și cuvintele ori așezarea lor în pagină, ezitățile, refuzurile. Pe cât de ambiguă este în imagini, pe atât de agresivă este în negativism, e adevărat unul reflexiv, declanșator de întrebări: „Contemporaneitate? Așa ceva nu există / Nu suntem contemporani unii cu alții /Deoarece fiecare trăiește în contemporaneitatea lui”.

De altfel, există o tendință reflexivă a poeziei sale care se convertește – ca în versurile de mai sus – în aforisme. Aspirația spre concentrare duce până la construcții lirice în genul haiku-urilor.

Spiritul tânăr al poetei angajează gesturi mari, sublime, de reîmpărțitor al spațiului cosmic, pentru că acesta nu e adecvat structurat. Privirea, analiza, comentariul se organizează de undeva de foarte sus, păstrându-se încă legăturile cu obiectul scrutării.

Cartea de versuri *În pustiul nopții* este deocamdată o expresie a relației dintre poetă și univers, dintre multele posibile. Viitorul va decide dacă le va descoperi și pe celelalte. Există șanse reale, pentru că sensibilitatea poetei, reflexivitatea, noutatea imaginilor, pasiunea pentru descoperirea și redescoperirea acestei lumi sunt promisiuni pentru ceea ce va urma. Și deși nu e frumos să dai lecții unor poeți, nu mă pot opri să nu formulez o rezervă personală față de un vers-aforism dintr-o poezie fără titlu: „Tot ce ne-a mai rămas e sfârșitul”. E un vers perfect integrat în atmosfera și ideația volumului. Îi sugerez autoarei să se gândească și la altă constatare existențială: „Tot ce ne-a mai rămas e începutul”.

Încadrată între tinerețe pasională și maturitate așezată, Gabriela Perțe ocupă un loc din care se poate privi spre viitorul poetic cu încredere, dar și cu o mai mare luminozitate.

Cu bucurie îi doresc împliniri personale și poetice, pentru că oricând poezia bună face cât un cer senin.

De aceea am citit *În pustiul nopții* încălzit de amintiri școlare, de zâmbetele luminoase ale elevilor de liceu pedagogic și, mai cu seamă, nepustiit de nopțe, de mări, de scoici, plin de ceea ce citesc și de ceea ce voi mai citi și de lecțiile în versuri oficiate demn și frumos.

Corneliu CRĂCIUN

Statuia lui Emanuil Gojdu

Imagine din Municipiul Oradea

ISSN-1221-5716

Preț: 50.000 lei